

המזרח החדש

רבעון החברה המזרחית הישראלית

כרך ד סתו תשי"ב / 1952 החברת 1 (13)

התוכן

מאמרים

- 1 יעקב כהם . . . המשטר החדש במצרים .
- 6 גבריאל בר . . . מפלגות מצרים והשאלה האגרארית
- 19 גבריאל בר . . . לקט כלכלי
- 25 . . . קורות הימים
- המזרח התיכון, כללי (י. ורד) 25 — מצרים (צ. קפלינסקי) 28 —
 סודאן (צ. קפלינסקי) 34 — ירדן (ש. שינה) 34 — עיראק (ש. שינה) 38 —
 סוריה (י. הדס) 39 — לבנון (י. הדס) 43 — חצי האי הערבי
 (ג. תדמור) 49 — תורכיה (ב. גלעד) 51 — פרס (ב. גלעד) 53

תעודות

- 58 . . . הסבר רשמי לחוק הרפורמה האגרארית במצרים

ספרים

- 60 . . . "התפתחות מצרים בין 1924 ל-1950" (גבריאל בר) 60 — "תולדות מצרים
 החדשה" (ד"ר יעקב מ. לנדאו) 62

- 64 . . . ידיעות החברה

HAMIZRAH HEHADASH

THE NEW EAST

QUARTERLY OF THE ISRAEL ORIENTAL SOCIETY, JERUSALEM

Vol. IV

AUTUMN 1952

No. 1 (13)

CONTENTS:

ARTICLES

- The New Regime in Egypt Yaacov Boehm 1
- Egypt's Political Parties and the Agrarian
 Problem Gabriel Baer 6
- ECONOMIC ROUND-UP Gabriel Baer 19
- CURRENT AFFAIRS 25
- Middle East, General (Y. Vered) 25 — Egypt (Z. Kap-
 linsky) 28 — Sudan (Z. Kaplinsky) 34 — Jordan (Sh.
 Shina) 34 — Iraq (Sh. Shina) 38 — Syria (Y. Hadas) 39
 — Lebanon (Y. Hadas) 43 — The Arabian Peninsula
 (G. Tadmor) 49 — Turkey (B. Gil'ad) 51 — Persia
 (B. Gil'ad) 53

DOCUMENTS

- An Official Explanation of the Agrarian Reform Law
 in Egypt 58

BOOKS

- Marcel Colombe, *L'Evolution de l'Egypte*, (Gabriel
 Baer) 60 — Maxime Chrétien, *Histoire de l'Egypte
 Moderne*, (Dr. Y. M. Landau) 62

- ISRAEL ORIENTAL SOCIETY NEWS 64

SUMMARY IN ENGLISH

המזרח החדש

כרך ד' סתו תשי"ג/1952 חוברת 1 (13)

המשטר החדש במצרים

מאת
יעקב בהם

ביום 23 ביולי 1952 השתלט הצבא המצרי בהנהגת מחמד נגיב על ארץ היאור. קשה עדיין להעריך את המשטר החדש, לבטוי והשגיה משטר זה טרם הגיע לכלל יציבות, ורק לאט מסתמנות מגמות התפתחותו. כן דומה הוא, לפחות בנקודה אחת, למשטר הקודם: גם עתה מתנהלת המדיניות המצרית מאחורי הקלעים. לפני ההפיכה נרקמה בארמון המלך ועתה — במשרדיהם של הקצינים השולטים למעשה במצרים, גם אז וגם עתה מגיע לידיעת הציבור רק מעט מזער חילוקי הדעות בין השליטים וכונותיהם האמתיות. נבואות רבות על מגמות המשטר החדש כבר נתבדו, ואחרות עלולות להמבדות בעתיד. הבא לנתח את המשטר החדש בארץ הגילוס, חובתו להמנע מהסקת מסקנות פזיזות.

רקע ההפיכה

סופר מצרי הסביר בחודש אוקטובר שעבר את תולדות מצרים החדשה כמאבקם הנפרד של שני גורמים עיקריים: בית המלוכה ששאף להבטיח את שלטונו המוחלט, לנצל את המוני העם, להכשיל כל נסיון של שלטון פרלמנטרי ודמוקרטי, וכל זה תוך שיתוף פעולה עם האימפריאליסטים הזרים. מאידך שאף הציבור הרחב לעצמאות מלאה, לפרלמנטאריזם אמיתי, למשטר דמוקרטי, לשיפור מצבם החברתי של ההמונים ולצמצום סמכויות בית המלוכה. את רצון הציבור ביטאו המפלגות השונות שלחמו, כל אחת בצורתה ובהתאם לאופיה, למען השאיפות הנ"ל — המפלגה הלאומית לפני מלחמת העולם הראשונה, הוופד אחריה והאחים המוסלמים בתקופה מאוחרת יותר. לפי דעתו של אותו סופר היתה ההפיכה הצבאית של נגיב נצחון מזהיר למלחמתו הממושכת של הציבור הרחב. אין לך תפיסה מוטעית — ומתעה — יותר על רקע ההפיכה מאותו תיאור. התופעה המאפיינת ביותר את ההפיכה היא שתוכננה ובוצעה ללא כל שיתוף פעולה מצד הציבור האזרחי. יתר על כן: המפלגות המצריות הגדולות לא היו מהפכניות ולא שאפו למיגור המשטר הקיים, הוופד הסתכסך אמנם פעמים רבות עם חצר המלך: אך הוא לא ביקש להדיח את המלך אלא לצמצם את סמכויותיו להגביר את השפעת אותו בית הנבחרים בו מובטח לו רוב. כמו כן יש לזכור כי משך שנים רבות שיתף הוופד פעולה עם חצר המלך, ועלייתו לשלטון בתחילת 1950 חיוקה מאד את מעמד המלך שבאותה תקופה התערער והלך. גם האחים המוסלמים מילאו על פי רוב תפקיד של שומרים נאמנים על המשטר הקיים, ודוקא בתקופה שלפני פרוץ ההפיכה הצבאית חלה התקרבות בין המלך לבין

ככל שיש להגות על המהפכה המצרית יש לזכור את מניעיה ומטרותיה היסודיות.

המחברות למאמר במאמרים הנלווים הולח על פי חוקר המסמך לפניו.
ד"ר יעקב בהם, ירושלים.
תמונה: אילמסטר דונן, י"ש, דה א. 19.

הנהגת „אגודת האחים המוסלמים“. הידיעות שלפיהן תוכננה ההפיכה תוך שיתוף פעולה בין הקצינים המתמרדים לבין „האחם“ נראות כחסרות יסוד. לכל המפלגות המצריות המסורתיות (הוופד, הליבראליים, הסעדים, המפלגה הלאומית והגוש הוופדי) היו הרבה תכונות משותפות. הנהגותיהן לא נבדלו זו מזו מבחינת הרכבן החברתי. כולן התאמצו להסיח את דעת הציבור מבעייתיה החברתיות של מצרים על ידי קיצוניות לאומנית. דוגמה אופינית לכך היתה מדיניות הוופד באוקטובר 1951 שראתה בביטול החוזה האנגלי-מצרי בראש וראשונה אמצעי להסחת דעת הציבור מהמשבר הכלכלי והתסיסה החברתית העמוקה.

אין זה נכון, איפוא, לטעון כי הציבור המצרי האזרחי על מפלגותיו ניהל מלחמה עקיבה למען שינוי המשטר (אם נוציא מן הכלל חוגים מצומצמים עד מאד). האמת היא כי על אף התסיסה החברתית לא קמה במצרים משך עשרות שנים מפלגה חשובה אחת שנאבקה למען פתרון הבעיות הסוציאליות.

היה זה הצבא המצרי שלא השלים עם המשטר הקיים ושהצליח, בכוחותיו הוא, למגר מוסדות מרכזיים של המשטר הישן, כגון את המלך ואת הצמרת הישנה של הצבא, ולערער עד היסוד מוסדות אחרים, היינו את רוב המפלגות המצריות.

תבוסת הצבא המצרי בארץ-ישראל לפני ארבע שנים גרמה לאותה תסיסה בצבא שהביאה בסופו של דבר להשתלטות הקצינים המורדים על עניני המדינה במצרים. לאחר ההפיכה הודיעו עתוני מצרים כי גנרל מחמד נגי'ב התנגד בשעתו לפלישה המצרית לא"י. התנגדותו זו לא באה בשל ידידותו לתנועה הציונית. נגי'ב לא ראה במלחמה זו אלא הרפתקה מצד פארוק ששלח את צבאו בלי הכנה מספקת לשדות הקטל כדי להציל את מעמדו המערער בציבור. אופן הנהלת הפלישה המצרית בא"י גילה לקצינים רבים את כל הרקבון והשחיתות בצבא ובחברה המצרית בכלל. הפרשה הידועה של המעילות בצבא המצרי בימי מלחמת א"י וגילויי שחיתות אחרים הם שהכשירו את הקרקע להפיכה. חולל כבודו של הצבא המצרי. טענת המצרים כי הם עצמם יוכלו להגן על אזור תעלת סואץ וכי אין כל צורך בהחזקת כוחות בריטיים באיזור זה הופרכה לעיני כל. הדעה כי המשטר עצמו נושא באחריות למצב עגום זה מצאה יותר ויותר מהלכים בקרב הקצונה המצרית. קצינים אלה שוכנעו כי מיגורו של משטר זה הוא תנאי מוקדם לחיזוקו של הצבא ולהעלאת קרנו בזירה הבינלאומית ובעיני הציבור המצרי. מתוך הכרה זו נתנו את ידם למורדים.

המשטר החדש במבחן המציאות

הערכה זו של רקע ההפיכה מלמדת הרבה על בעיותיו ולבטיו של המשטר החדש. המורדים לא צמחו מתוך המפלגות האזרחיות השונות ולא היה בידם אפילו מצע כללי ובלתי מחייב. לאחר שהצליחו להדיח את המלך ולמגר את צמרת הצבא הישנה עמדו בפני הבעיות החמורות של ביסוס שלטונם וקביעת מדיניות חדשה.

חוגי הציבור האזרחי אמנם התחנפו ברובם לשליטים החדשים, אך לא גילו נכונות לתמוך בהם הלכה למעשה. החוק החדש לרפורמה אגרארית נתקל בהתנגדות נמרצת מצד בעלי האחוזות ששלטו ברוב המפלגות. אפילו עלי מאהר שנענה לעמוד בראש הממשלה הראשונה אחרי ההפיכה נאלץ להתפטר בעקבות חילוקי הדעות בינו לבין השליטים החדשים בדבר חוק הגבלת הרכוש הקרקעי. באמצעים שונים, וביחוד בסיוע מנגנון של מפלגות שונות, ניסו בעלי האחוזות להכשיל את המשטר החדש. על רקע זה יש להבין את מלחמתו של נגי'ב בוופד. נגי'ב הבין כי כל עוד ניתן חופש פעולה

להנהגת הוופד, תעשה מפלגה זו כמיטב יכולתה לסכל את תכניותיהם השונות של מחוללי ההפיכה. בעלי אחוזות וכל יתר החוגים שעניניהם מנוגדים למשטר החדש חשבו שהוופד, יותר מכל מפלגה אחרת ילחם נגד התבססותו של משטר זה. כבר לפני שנים אחדות חדלו רבים מבין בעלי האחוזות וכן בעלי הון אחדים לתמוך במפלגה הסעדית ובמפלגה הליבראלית, בחושבם כי הוופד יגן ביתר כוח על האינטרסים שלהם. לפי שעה הכניע נגי'ב את הוופד, ונחאס נאלץ לנטוש את מנהיגות המפלגה, אך עד היום גורם הוופד, וביחוד העתונות הוופדית, קשיים רבים לממשלה.

אף האחים המוסלמים רחוקים מאד מלהיות משען נאמן למשטר החדש. ההפיכה הצבאית עצמה פגעה בפרסטיג' „האחים“ בציבור המצרי. נתברר כי בניגוד לדעת רבים, לא הם יכלו לשים קץ למשטר המושחת והרקוב שבראשו עמד פארוק, כן קיים ניגוד מכריע בין המשטר החדש לבין האחים המוסלמים הקנאים לדת בשל אופיו החילוני של משטר זה. ההכרה בתלותה של מצרים בסיוע כלכלי ובאספקת נשק מהמערב, הרצון למשוך משקיעי הון מחוץ לארץ ותכניות התיקונים החברתיים — כל אלה קובעים את מהותו החילונית של המשטר החדש, למרות שאחדים מבין השליטים החדשים שומרים בחייהם הפרטיים על מצוות הדת. עתון הוופד „אל-מצרי“ מסר ב-14.11.1952 את הידיעה שמלומדי „אל-אזהר“ מכינים חוקים דתיים שישימשו יסוד חדש למוסדות המדינה. יומיים לאחר פרסום ידיעה זו נפגש נגי'ב עם שייח' אל-אזהר, ובטכס הנחת אבן הפינה לתחנת השידור המצרית החדשה שפך נגי'ב את זעמו על „אל-מצרי“. הוא אמר כי אמנם האיסלאם הוא דת המדינה, אך עם זאת שאל: „מהי כוונת פירסום דברים כאלה בתקופה זו? האם פירוש הדבר שהבנקים יפסיקו לשלם רבית? האם נסגור את הבנקים ונשתק את החיים הכלכליים? האם כוונתם של מוסרי ידיעות כאלה היא לגרש את התיירים הזרים דוקא עתה כשמתקרבת עונת התיירות?“ — דברי נגי'ב אלה אינם הולמים השקפות האחים המוסלמים, שאחת ממטרותיהם הראשונות היא ביסוס חיי המדינה ומוסדותיה על חוקי האסילאם.

מצב זה מאפיין את ההתפתחות הפנימית במצרים שלאחר ההפיכה. מצד אחד שואף הצבא לתיקונים חברתיים למען הבטחת התנאים הדרושים לחיזוקו והאדרתו. ומאידך מגלים מנהיגי הציבור האזרחי חוסר רצון וענין לסייע לביסוס המשטר. זאת ועוד: אותם החוגים המסכמים עיקרונית לתיקונים חברתיים — כגון הקומוניסטים, חוגים מתקדמים בוופד ואנשי שמאל בלתי תלויים — אף הם אינם שלמים עם המשטר החדש. בעיניהם אין תכניות התיקונים של הצבא מרחיקות לכת די צרכם. לפי דעתם אין להסתפק בגירושו של המלך — יש לבטל את המלוכה בכלל. כמו כן אין די בחלוקת האחוזות ששטחן עולה על 200 פדאן אלא יש לחלק, לפחות, את כל האחוזות שהן למעלה מ-50 פדאן. הם דורשים לפרסם — ללא השהיה — תחוקת עבודה מתקדמת שתבטיח את חופש השביתה וחופש ההתאגדות המקצועית.

המשטר החדש נתון, איפוא, בין הפטיש ובין הסדן. בעת ובעונה אחת הוא נאבק עם החוגים השמרנים המתנגדים לכל שינוי שהוא במבנה החברתי של מצרים ועם חוגים שמאליים המבקשים לנצל את תנופת ההפיכה למען ביצוע תיקונים קיצוניים.

בהעדר תמיכת הציבור האזרחי פנו שליטיה החדשים של מצרים יותר ויותר לדרכי שלטון דיקטטורית. בראשונה ניסה נגי'ב לשלוט באמצעות ממשלה שבראשה עמד עלי מאהר אולם לאחר שהלה התנגד לפירסום חוק המגביל את הרכוש הקרקעי נאלץ נגי'ב להדיחו ולקבל על עצמו את ראשות הממשלה. השליטים החדשים ניסו לזכות באהדתן של המפלגות, או לפחות של חלק מהן; אך לאחר שנתארגנו בתוך מפלגות אחדות קני

התנגדות למשטר ראו הכרח לפרסם את חוק המפלגות. הצנזורה על העתונות בוטלה לאחר ההפיכה; אבל הפירסום הבלתי פוסק של שמועות דוברי רכילות בעתונות אחדים הניע את השלטונות להטיל מחדש צנזורה חלקית.

הישגים וסיכויים

מה נשתנה עד כה במצרים החדשה? מה הם השגיהם של השליטים החדשים ומה הם סיכויי ההתפתחות בעתיד?

עם הדחת המלך ומקורביו בא הקץ על משטר עריצות ושחיתות שלא היה כמעט דומה לו אף בארצות המזרח. ברור כי אין בכוחו של איש אחד — אפילו של בעל כשרונות ומרץ כנגיב — לשנות בחודשים אחדים נוהג חיים שהשתרש בארץ הנילוס במשך שנים רבות. עם זאת אין להניח מראש שההפיכה האחרונה במצרים, פירושה מיגור קבוצה אחת של עריצים מושחתים על ידי קבוצה אחרת הדומה לה (כפי שזה אירע לא פעם בתולדות מצרים). יתר על כן: חשיבותה הפנימית של ההפיכה היא דוקא בכך שהיא לימדה את הציבור המצרי, כי משטר של עריצים, שבראשו עמד מלך מתהולל, איננו גורה מהשמים שיש להשלים עמה. ההפיכה ערערה את הפאטאליזם המזרחי והוכיחה כי בכוחם של בני אדם הוא לשנות את המציאות החברתית והפוליטית.

אין לזלזל בחשיבותו של לקח זה, אף אם נגיע למסקנה כי עצם התיקונים החברתיים בהם דוגל המשטר החדש לא יהיו כה נמרצים ומרחיקי לכת כפי שסברו רבים. חוק הקרקעות פוגע ב-2,115 בעלי קרקעות שעליהם למסור עודפי קרקע בסך-הכל של 731,000 פדאן בלבד. אם יחולקו אדמות אלה לפלחים לפי מפתח של שלושה עד חמישה פדאן, לאיש, יהנו מחלוקה זו כ-150—250 אלף פלחים. בתנאים המצריים הרי זהו פתרון חלקי מאד. שיפור מקיף יותר ידרוש להפחית בהרבה את מיכסת הקרקע המכסימאלית שבעל אחוזה רשאי להחזיק בידיו (200 פדאן).

למרות זה נודעת חשיבות רבה להגבלת הרכוש הקרקעי. חוק זה שם קץ לשלטונם הפוליטי הבלתי מוגבל של אותם 2,000 בעלי הקרקעות, שעושרם הרב איפשר להם לעשות במצרים כולה כבתוך האחוזות שלהם. ערעור מעמדם יאפשר לנקוט צעדים נוספים לקראת פתרון הבעיה האגרארית של מצרים. הדבר המכריע הוא כי נשבר הקפאון. אפילו יסוגו השליטים החדשים מביצוע המלאה של תכניותיהם, לא קל יהיה לעצור תנופה זו לאורך ימים.

אכן ניכרים סימנים ראשונים של נסיגה. בראשית ימי שלטונם הסבירו דוברי המשטר החדש כי מטרתם הראשונה היא לפעול למען הפלחים והפועלים. היום מדבר נגיב בלשון אחרת לחלוטין. בהודמנויות אחדות הסביר כי המתרחש עתה במצרים אינה „המהפכה“ אלא „תחייה“, כי אין כוונתו „מלחמה בפיאודאליזם“ אלא „חלוקה צודקת“. באחד מנאומיו ביקש נגיב מקהל מאזיניו שלא לשכוח כי העשירים עמלו קשות עד שאספו את עושרם. „אין הבדל בין בעלי אחוזות“, הדגיש נגיב, „לבין פלחים; כולם חקלאים מצרים טובים. אין הבדל בין בעלי המפעלים לבין פועליהם. הנם מחנה אחד כצבאנו: בעלי המפעלים הם המפקדים והפועלים הם החיילים“. הסיסמה של המשטר החדש היא: אחדות, סדר ועבודה. — דברים המזכירים את רעיון הקואופרציה של מוסוליני.

עם זאת אין להעריך את ההתפתחות האחרונה במצרים על יסוד הקבלות והכללות. לא נבין את בעיות המשטר החדש אם נשווה אותו מבחינת המוסר החברתי לפאשיזם האיטלקי או מבחינת צורת השלטון לדיקטטורות צבאיות באמריקה הדרומית. התנאים במצרים של היום הם שונים ומיוחדים במינם. אין ספק כי הצבא המצרי מעונין ברפורמות. הן

נראות בעיניו כהכרחיות לשם פתרון בעית כוח האדם של הצבא. אך אי אפשר לבסס את המשטר ולבצע את הרפורמות הדרושות בלי סיוע מן החוץ. השליטים החדשים מבינים כי יציבות משטרם הוא תנאי מוקדם לזרימת הון זר שהחל לברוח מארץ הנילוס לאחר מאורעות „השבת השחורה“ בתחילת 1952. מכאן נובעת דאגתו של נגיב שהתיקונים החברתיים לא יחרגו ממסגרת מוגבלת. השליטים החדשים אינם מעונינים ליצור את הרושם כי במצרים מתחוללת עתה מהפכה סוציאלית שאת תוצאותיה אין לצפות מראש. הם רוצים בתיקונים, אך לא בתנועה המונית שתילחם למען תיקונים קיצוניים יותר ויותר ושאי אפשר להשתלט עליה. זו היא סיבת התנגדותם הנמרצת של השליטים החדשים לתנועה הקומוניסטית.

שליטים אלה מצטיינים במידה רבה של ריאליזם. תכונתם זו כבר בלטה בטיפולם במפלגות השונות, אך את ביטוי המובהק מצא ריאליזם זה במדיניות החדשה בענין הסודאן. ההסכם בין ממשלת מצרים לבין „מפלגת האומה“ הסודאנית שם קץ לסיסמה המסורתית של „אחדות מצרים והסודאן“ שלא קידמה את האינטרסים המצריים בסודאן. סיכויי של המשטר אינם תלויים אך ורק ברצונם של השליטים החדשים. השאלה הראשונה היא אם בתוך הציבור האזרחי יקומו כוחות שיהיו מוכנים לשתף פעולה עם אנשי הצבא. רק כשהשלטון החדש ישתרש גם בציבור האזרחי תובטח לו יציבות ורק אז יוכל הוא להגשים את תכניותיו. אם השליטים החדשים לא יצליחו במשימה זו, עלול המשטר הנוכחי להתנוון ולהיפך לדיקטטורה צבאית המקיימת את שלטונה באמצעי דיכוי תוך התרחקות גוברת והולכת מצרכיו ושאיפותיו של העם המצרי. הצלחתם במשימה זו תלויה בגורל חוק הקרקעות. בעמדת הפועלים לגבי המשטר החדש ובעתיד מצבו של המעמד הבינוני שבמשטר הישן סבל תכופות ממשברים כלכליים ומיוקר החיים. מתקבל הרושם, כי מדינאי המשטר החדש ערים לבעיית רכישת אהדתם של חוגי הציבור השונים. אך זמן רב יעבור עד שיתברר, אם אמנם תקום אותה ברית בין הצבא לבין הציבור האזרחי.

מבחן חמור שני הוא שאלת היחסים בין מצרים לבין המערב. השליטים החדשים שואפים לשיפור היחסים עם המערב בכלל ולהסדר הסיכסוך האנגלי-מצרי בפרט. רצונם לקבלת סיוע כלכלי וצבאי מן המערב הביא להפגת המתחויות ביחסים שבין מצרים לבין המערב. מאידך עשויים כל פשרה וכל הסדר עם המערב בדבר הכוחות הבריטיים באזור סואץ ותכניות ההגנה של המזרח התיכון לעורר התנגדות נמרצת מצד חוגים רחבים במצרים.

ההפיכה הצבאית במצרים שהקימה את המשטר החדש, פרושה שידוד מערכות יסודי בחייה החברתיים והמדיניים של ארץ היאור. היא הוכיחה כי אף בארץ זו יכולה לצמוח תנועה השמה קץ למשטר עריצות והשוואפת לפתור בעיות חברתיות חמורות. תנועה זו עומדת היום בפני בעיות קשות: בעיית ביסוס השלטון הצבאי בקרב הציבור האזרחי ובעיית היחסים עם המערב. באופן פתרונו של שתי הבעיות הללו תלוי עתידו של המשטר החדש במצרים.

לאשר אינו כתוב בהן, נראים בצורה ברורה למדי ההבדלים בין המפלגות השונות. מתבלטות כאן ארבע גישות שונות לשאלה האגרארית במצרים: (א) עמדת המפלגות השמרניות — הליבראליים-קונסטיטוציוניים והסעדיים; (ב) עמדת הופד — או יותר נכון עמדותיהם של הורמים השונים בתוך הופד; (ג) עמדת הקומוניסטים; (ד) עמדת המפלגות התומכות בנג'יב תמיכה מלאה: האחים המוסלמים וה"המפלגה הלאומית החדשה" ("אל-ח'וב אל-וטני אל-ג'ידיד") של פתחי רדואן. ננסה, איפוא, להבהיר את העמדות השונות הללו. תוך הבלטת המפריד ביניהן והכיוונים השונים הקיימים בקרב כל קבוצה.

(א) המפלגות השמרניות

מפלגות הליבראליים הקונסטיטוציוניים ("אל-אחראר אד-דוסתוריון") היא בעלת עמדה שמרנית ברורה, הנובעת מאופיה המעמדי המובהק של מפלגה זו. בראשה עומדים בעלי קרקעות גדולים: מנהיגה במשך שנים, מוחמד מחמוד, היה בעל אחוזות גדול במצרים עילית; מבין יתר מנהיגי המפלגה ששימשו בזמן האחרון מיניסטרס אפטר לציין, למשל, את דסקי אבאזה. ממשפחת בעלי קרקעות רבת ההשפעה במחוז שרקייה ואת עבד אל-ג'ליל אבו סמרה, בעל קרקעות מסביבת מצורה, הנמצא בהנהלת מספר חברות קרקעיות. אין תימה, איפוא, שהמפלגה מתנגדת בגלוי לתכניתו של נג'יב. בדברי ההסבר לפרוגרמה החדשה שלה אמר נשיאה, ד"ר חוסיין הייפל: "הגבלת הרכוש הקרקעי היא ענין עדין המעורר מלחמה בין המעמדות. לדעתי לא תסתכן הממשלה ע"י תחיקה שהארץ מואסת בה".¹ דסקי אבאזה, מזכיר המפלגה, אמר, שבמקום הריפורמה האגרארית המוצעת כדאי להנהיג את מס הזכאת המוסלמי.² בתוך הפרוגרמה עצמה יש רק ארבע נקודות הנוגעות לשאלה האגרארית: (13), הקטנת ההבדלים הכלכליים בין המעמדות למען העלאת רמת החיים של העם; (15), חלוקה צודקת של המסים על יסוד פרוגרסיבי; (16), מסירת האדמות החקלאיות של הממשלה לעם, במסגרת החוקים הקיימים, כדי להרבות בנחלאות קטנות; (18), הפצת האגוד השתופי...³ כל הנקודות הללו מנוסחות בצורה כללית כל כך שאין להן משמעות ממשית, או אינן חורגות מן הפעולות הרגילות של ממשלות מצרים. יש לציין שבעבר, בשנת 1944, לא התלהבו הליבראליים-קונסטיטוציוניים כלל מהנהגת מסים פרוגרסיביים על הרכוש הקרקעי. כמו כן הדגשתם, שמסירת אדמות הממשלה צריכה להתנהל לפי, "החוקים הקיימים", פירושה שמכירתן תבוצע בתנאים כאלה שרק בעלי קרקע גדולים יכולים למעשה לקנותן.⁴

את דעותיהם של אנשי המפלגה הליבראלית-קונסטיטוציונית על השאלה האגרארית במצרים משקף במידה רבה ספרו של מוחמד עלי עלובה: "מבאדי פי אס-סיאסה אל-מצריה" שהופיע ב-1942. מוחמד עלי עלובה, אף הוא בן משפחה מכובדת בצעיד, נמנה בין מיסדי המפלגה, ואם כי לא היה בשנים האחרונות מדבריה המובהקים, טפוסיים הם

¹ בבחירות לסנאט באפריל 1946 נבחרו 29% צירים ליבראליים-קונסטיטוציוניים, אך במצרים עילית, איזור של אחוזות גדולות, הגיע חלקם ל-62.5% (אל-אהראם, 30.4.1946—29).

² "מבאדי ח'וב אל-אחראר אד-דוסתוריון פי אל-עהד אל-ג'ידיד", "אל-אהראם" 7.8.1952. ההדגשות שלי — ג. ב.

³ "אל-מצרי", 22.8.1952.

⁴ ראה הערה (2).

⁵ בענין כשלון מכירת אדמות ממשלתיות בעבר (בתקופה שהליבראליים השתתפו בממשלה). בגלל חוסר יכולת של הפלאחים לשלם והתערבות בעלי השררה ובעלי האחוזות — עיין דברי ראש הממשלה אסמאעיל צדקי בפרלמנט — "אל-כ'ותלה" 28.3.1946.

מפלגות מצרים והשאלה האגרארית

מאת

גבריאל בר

נתוח מעמיק והערכה מלאה למשטרו החדש של הגנרל נג'יב במצרים אינה אפשרית עדיין. יש להניח, שהוא עומד עוד בפני זעזועים סוציאליים נוספים, שרק כתוצאה מהם תעוצב דמותה המדינית והחברתית של מצרים ויוכרע גורלה הסופי של ההפיכה הצבאית שהתחוללה בקיץ 1952. אולם ניתן לנו לקבוע לפחות את המטרה החברתית שהפיכתו של נג'יב הציבה בפניה: בניגוד למבצעי תיקונים קודמים במצרים (כמו מקימי "הכפרים לדוגמה" וה"מרכזים הסוציאליים" או מחוקקי חוקי-העבודה) הגיע חוגו של הגנרל נג'יב להכרה, שרק שנוי מסוים ביחסי הקנין, וביחוד ביחסי הקנין הקרקעי, עשוי להביא לידי שווי משקל חברתי בארץ הנילוס בעלת הניגודים הסוציאליים החריפים. השנוי שדורשים נג'יב וחבריו אינו קיצוני כזה, שתובעים אותו, למשל, הקומוניסטים. אולם ככל שינוי רציני של המבנה החברתי עלול הוא להביא לזעזועים, ועל כן מן ההכרח בעת כיצועו לרסן ביד של ברזל הן את בעלי האינטרסים המתנגדים לו והן את הנהנים ממנו פן ינצלו את הזעזוע ויעברו את הגבולות המוצבים. אולם כאן נתקל הגנרל נג'יב במפלגות המצריות בעלות מסורת של עשרים ושלושים שנות פעולה, שלפחות אחת מהן, מפלגת הופד, היתה מיושרת עמוק למדי בעם המצרי. צורך זה להשתלט על המפלגות הקיימות גדול יותר וקשה שבעתים במצרים מאותו הצורך בו הרגישו רודני סוריה הצבאיים. אולם, יותר מאשר בכל ארץ ערבית אחרת, תשנה, "התארגנותם מחדש" של מפלגות מצרים את המבנה המדיני של ארץ זו מיסודו ותהווה סיום של תקופה — אם משטרו החדש של נג'יב יחזיק מעמד. והואיל ואחד הצירים החשובים שעליהם מסתובבת הריפורמות של נג'יב הוא השאלה האגרארית, מן הראוי לבדוק, מה היתה עד כה עמדתן של המפלגות המצריות השונות כלפי שאלה זו — שמא תסביר עמדתן זו במידה כל שהיא את היחסים בין כל אחת מהן לבין המשטר החדש.

אולם לדיון זה יש להקדים שתי הערות חשובות. ראשית, לא היה לרוב המפלגות, עד להפיכתו של נג'יב, מה שאפשר לקרוא "פרוגרמה אגרארית". בענין עמדתן בעבר יש איפוא לדון יותר לפי גישתן הכללית או דברי מנהיגיהן מאשר לפי פרוגרמה מוגדרת היטב ששאפו להגשימה כשהיו בשלטון. גם התפקיד הזה קשה למדי, מפני שכמעט כל המפלגות הסתפקו בדרך כלל, בהיותן באופוזיציה, בדרישה כללית למדי של תיקונים. אך באוגוסט 1952 פרסמו את תכניתיהן, לפי דרישתו של הגנרל נג'יב, ומובן שכל אחת מהן היתה מוכרחה לקבוע גם את עמדתה כלפי השאלה האגרארית. בפרוגרמות החדשות הללו יש לקחת בחשבון את "הרוח החדשה" שגשבה במצרים. אולם הואיל וההפיכה היתה בשלבי התפתחותה הראשונים, משקפות הפרוגרמות הללו עדיין בצורה נאמנה למדי את גישתן המקורית של המפלגות השונות.

ומכאן להערה השניה: בעבר קשה היה להכיר הבדלים רציניים בין רוב המפלגות ביחסן אל השאלה האגרארית, ורוב הדברים שאפשר היה לומר היו ניחוישים יותר מאשר דברים מבוססים. אולם דוקא הפרוגרמות החדשות שפורסמו באוגוסט 1952 מאשרות כמה מן הניחוישים הללו. אם קוראים את הכתוב בהן ואת הכתוב בין השיטין ואם שמים לב

דבריו להלכי הרוח השוררים עד היום הזה במפלגה זו. בספרו מכחיש עלובה את "הדעת המוטעית", שקיים במצרים מעמד עשיר! עשרם של אלה, הנחשבים לעשירים הוא מדומה, ולאמתו של דבר הם עלובים יותר מאלה הנחשבים לעניים.⁶ מכאן שאין עלובה רואה בחלוקה הקיימת של הרכוש הקרקעי גורם כלשהוא לבעיות הכפר המצרי. את הגורם העיקרי לבעיות אלה הוא רואה בצפיפות האוכלוסייה, ב"מרחב המחיה הצר" של העם המצרי,⁷ ועל כן גם דרישתו הראשית היא "אחדות מצרים והסודאן, כדי שנחזיר לנו את מרחב המחיה שלנו".⁸ (יחד עם זאת הוא מתנגד בתוקף להגבלת הילודה כדי לא להחליש את כחה הצבאי של מצרים).⁹ להגבלת הרכוש הקרקעי הגדול מתנגד עלובה מטעמי "חופש הפרט".¹⁰ הוא מונה את מגרעות "אל-וקף אל-אהלי", אך מתנגד לביטולו ומציע לתקנו לפי העקרונות הבאים: אין לקפח ע"י הקדש את היורש ביותר משליש ירושתו; ההקדש צריך להיות זמני ולא לצמיתות; כל מי שנהנה מן הוקף ייחשב בעצמו כמפקח (נאזר); לנהנים מאדמה בשותפות הזכות לחלק את מנות חלקם ביניהם.¹¹ בין שאר דרישותיו של עלובה יש להזכיר הקמת מרכזים סוציאליים, תקונים סאניטאריים ופיתוח התעשייה — הצעות המשותפות למעשה לכל המפלגות.

הסעדים, שבמפלגתם מיוצג יותר היסוד הבנקאי-מסחרי בעיר, לא הבליטו אף פעם דעות עצמיות בשאלה האגרארית, וכן לא הצטיינו בפעולות מיוחדות בשטח זה כשהיו בשלטון. בפרוגרמה החדשה של המפלגה מצטמצמות הדרישות האגראריות בסעיף קצר אחד,¹² וגם בסעיף זה רוב הדרישות הן כלליות ביותר: "הסדר היחסים בין בעל הקרקע והפלאח בצורה שכל צד יקבל חלק צודק מן התוצרת; קביעת מינימום לשכר העבודה של פלאחים בהתאם לתנאים ולמצב הכלכלי; הנחת יסודות ליחסים שבין המחכיר והחוכר של אדמה חקלאית באופן צודק שאינו מקפח את זכויות החוכר...; חלוקת אדמות הממשלה, אחרי טיובן, בין בעלי קרקע זעירים". כל הדרישות הללו מנוסחות בצורה בלתי מחייבת, ועל כל פנים אינן חורגות מגדר היחסים האגראריים הקיימים והפעולות הרגילות של ממשלות מצרים השונות. אולם לשתיים מבין דרישותיהם כדאי לשים לב. ראשית דורשים הסעדים, "לעודד את שיטת ה'מזארעה'¹³ שבה שוים חקליהם של שני הצדדים". לכך יש להעיר, שלמעשה נהוג במצרים שהפלאח מקבל $\frac{1}{4}$ או $\frac{1}{5}$ של היבול, ומתוך ניסוח הדרישה קשה להבין אם הסעדים מתעלמים מעובדה זו או אם הם רוצים באמת לשדל את בעלי הקרקע שמעתה ימסרו לפלאח את מחצית היבול. אשר לעצם השיטה הרי היא מהווה שארית מתקופת המשק הנאטוראלי, ומסופקני אם אפשר להפוך את כיוון התפתחותה הכלכלית של מצרים. רק בשתי דרישות ממשיות מצטיינים הסעדים, והן החלפת אדמות "אל-וקף אל-יירי" ברכוש אחר ומסירת האדמות הללו למעבדיהן (אם כי אין הם מציינים באילו תנאים), וכן ביטול "אל-וקף אל-אהלי". דרישה אחרונה זו מתגשמת בהדרגה בימינו, אך הסעדים כמפלגה מעלים אותה בפעם הראשונה.

⁶ "מבאדי פי אסיסאסה אל-מצריה", ע' 67.

⁷ שם, ע' 229.

⁸ שם ע"ע 30—27.

⁹ שם, ע"ע 22, 228.

¹⁰ שם, ע' 2—51.

¹¹ שם, ע' 304—301. עקרונות אלה מהוים למעשה יסוד לחוק הוקף משנת 1946.

¹² "ברנאמג' אל-היאה אסיסעדיה פי אל-עהד אל-ג'ידיד", "אל-אהראם" 8.8.1952 סעיף ב, 3.

חדושות שלי — ג. ב.

¹³ métayage כלומר מסירת עיבוד הקרקע לפלאח תמורת חלק מן היבול.

וכנראה כתוצאה "מרוח הזמן", שהרי בעבר היתה נטיתם של כמה מנהיגים סעדים הפוכה דוקא: מחמוד גאלב, למשל, אחד המנהיגים הידועים של המפלגה הסעדית, התנגד בזמן הוכוח בסנאט ב-1944 אף לכמה תיקונים בוקף שבוצעו ע"י חוק הוקף החדש, כגון התקנה שוקף אהלי יכול להיות רק זמני.¹⁴ וכן התנגד לסעיף השומר על זכויותיהם של היורשים ודרש להשאיר חופש גמור למי שרוצה ליסד וקף אהלי.¹⁵

(ב) הופד

גם את עמדת הופד, או יותר נכון את העמדות השונות הקיימות בופד בשאלה האגרארית, יש להבין מתוך המבנה החברתי של מפלגה זו. מוצאו של חלק ממנהיגי הופד הוא מן הכפר, אך משכבות שונות של הכפר: בשעה שמוצטפא אנ-נחאס, למשל, כקודמו להנהגת המפלגה סעד זגלול, הוא בן משפחה פלאחים בינוניים, הרי פואד סראג אד-דין הוא בעל אחוזה, ל"קבוצה כפרית" זו בהנהגת המפלגה הצטרפה קבוצה גדולה של משכילים עירוניים.

בתחילה היה הופד מפלגה כלל-לאומית שאיחדה בתוכה את שכבות הביניים העירוניות והכפריות ואת המעמדות העליונים, הן התעשייתיים והמסחריים בעיר והן את בעלי הקרקעות הגדולים בכפר. נוסף לכך נהנתה מתמיכת השכבות הנמוכות העירוניות והכפריות במידה שהתפתחה בתוכן הכרה פוליטית. איחוד זה היה קיים למשך תקופה קצרה לאחר מלחמת העולם הראשונה, כאשר ראו לפנייהם כל חלקי העם המצרי תפקיד עיקרי אחד, והוא שחרור הארץ מן השלטון הבריטי. אולם במרוצת הזמן נתפרדה החבילה. באי-הכח המובהקים של בעלי האחוזה, התעשיינים והסוחרים הגדולים עזבו את המפלגה והקימו את המפלגה הליבראלית-הקונסטיטוציונית והמפלגה הסעדית. אין זאת אומרת, שחלק מסוים משכבות עליונות אלה לא המשיך בתמיכתו בופד בצורות שונות — כגון סראג אד-דין ע"י השתתפות פעילה בהנהגת המפלגה או אחמד עבד ע"י תמיכה מאחורי הקלעים, וכיו"ב. אולם התופעה הבולטת המבדילה בין הופד לבין המפלגות הנ"ל היא שתמיכת שכבות רחבות ביותר של המוני העם המצריים נשמרה לופד, אם כי, כמו במפלגות האחרות, אין לדבר גם בופד על הנהגה עממית. תמיכה זו, ושאיפתו של הופד שלא לאבדה, הטביעו את חותמם על ההשקפות שהתגבשו בין אנשי הנהגת המפלגה. עם זאת היה עליהם לפשר בין הדרישות העממיות הללו לבין האינטרסים של צמרת החברה, שבהם לא התכוונו לפגוע. חרפת הבעיות הסוציאליות והניגודים הסוציאליים במצרים בתקופת מלחמת העולם השנייה הביאה לפילוג חדש בתוך הופד — פילוג אידיאולוגי ולא ארגוני — ונתלכד בו אגף שמאלי שייצג את האינטליגנציה העירונית התומכת בשאיפות העממיות, כגון ד"ר טה חוסיין, ד"ר מוחמד מנדור, ד"ר אחמד חוסיין ואחרים. לעומתה הביע האגף הימני, ובייחוד סראג אד-דין, דעות שאינן נבדלות בהרבה מדעות המפלגות השמרניות. המנהיגות הותיקה, ובראשה נחאס, ניסתה לשמור על אחדות המפלגה. בהשפעת מצבה הסוציאלי של מצרים הפכה לקיצונית יותר בהכרזותיה בשטח הסוציאלי ובכמה מפעולותיה למען המוני העם בתקופת שלטון הופד ב-1942—1944 וב-1952—1950, אך בסופו של דבר לא חרגה בפעולות הללו ממסגרת המבנה החברתי הקיים של מצרים.

האופי החברתי הזה של הופד על אגפיו השונים בא לביטוי בעמדתו בשאלה האגרארית

¹⁴ וכוח בסנאט על הצעת חוק הוקף, "אל-אהראם" 29.3.1944.

¹⁵ כנ"ל, "אל-אהראם" 6.4.1944.

וכן תיקונים סאניטאריים²². אין בה אף רמז לשאלת הרכוש הקרקעי. בפרוגרמה החדשה משנת 1952 ישנן כמה סעיפים הנוגעים לרכוש הקרקעי הזעיר (ראה להלן) וכן אותה דרישה סתמית כמו בפרוגרמה הסעדיית — „הסדר היחסים בין בעל האדמה החקלאית והחוכר או המעבד ע"י חוקים שיגשימו את הצדק לשני הצדדים”²³. אך בשאלת הרכוש הקרקעי הגדול לא נגעה גם פרוגרמה זו. מענין לציין שהעתון „אל-מצרי” פירסם את הפרוגרמה תחת כותרת המודפסת באותיות של קידוש לבנה: „הטלת מסים פרוגרסיביים על הרכוש הקרקעי הגדול”; אבל בפרוגרמה עצמה מדובר על מסים פרוגרסיביים יותר מן הקיימים על הכנסות וירושות בדרך כלל, בלי לזכור במיוחד את הרכוש הקרקעי הגדול. יש אמנם לציין, שבקשר עם מגפת הקדחת הנוכרת הוטל ע"י ממשלת הופד מס פרוגרסיבי נוסף על אחוזות העשירים בשני המחוזות הנפגעים, קנא ואסואן²⁴. אולם זו היתה פעולה שהזמן גרמה ולא היו בה אותן כוונות שהקיצוניים יותר בופד רצו להגשימן ע"י פעולות מעין אלו — מניעת הוצרות אחוזות גדולות בכלל.

כן התנגדה ממשלת הופד ב-1944 בתוקף לביטול „אל-וקף אל-אהלי”, מוסד המשפיע כמשמר האחוזות הגדולות. בפרוגרמה האגרארית של המפלגה אין השאלה הזאת נזכרת כלל. הופד הסכים, ברובו, לחוק הוקף משנת 1946, המתקן את המוסד הנ"ל לפי קוים שרוב המפלגות במצרים הסכימו להם (עיין לעיל).

טיוב אדמות הבור של הממשלה וחלוקתן במחיר נמוך, בין מחוסרי הקרקע ופלאחים זעירים מהוה, איפוא, את הדרישה הראשית בתכנית האגרארית של הופד משנת 1935²⁵, ופעולה בכוח זה עמדה במרכז התכניות של ממשלת הופד בשנים 1942—1944²⁶. למרות כשלון התכנית הזאת, שהודו בו חוגים ופדיים שונים²⁷ ושסיבתו נעוצה בחוסר אמצעים של הפלאחים הזעירים ומחוסרי הקרקע לקנות קרקעות, חוזר הופד גם ב-1952 ודורש „מכירת אדמות הממשלה המטויבות לפלאחים זעירים ומכירת אדמות הבור שלה אחרי התקנת אמצעי השקאה וניקוז והקצבת אמצעי טיוב לפלאחים הזעירים”²⁸.

אולם בניגוד למפלגות השמרניות, שאינן נוטות לנגוע בשאלות של רכוש, נותן הופד את דעתו לגורל בעלי הקרקע הזעירים שמספרם הולך ונרב ורכושם הקרקעי הולך ומצטמצם ומתפצל. הדרישה להציב גבול מינימאלי להתפצלות רכושם הקרקעי כלולה כבר בהרצאתו הנזכרת של מוצטפא נצרת²⁹, וכן בהרצאה של ד"ר אחמד חוסיין בפני הקונגרס החקלאי של אגודות מוסמכי המכונים החקלאיים³⁰. זה האחרון הוסיף אף דרישה לאחד מחדש את החלקות שהתפצלו בעבר, אולם שניהם גם יחד לא פרשו כנראה את האמצעים הממשיים שיש לאחוז בהם כדי להגשים את דרישותיהם³¹. בתכנית החדשה

²² לפי „אל-בלאג”, 8.1.1935.

²³ „אל-מצרי”, 1.8.1952.

²⁴ ראה הערה (21).

²⁵ ראה הערה (22).

²⁶ עיין בהרצאותיהם של מוצטפא נצרת, שר החקלאות, ופואד סראג אד-דין, שר העניינים הסוציאליים על בעיות הכפר — „אל-מצרי” 16.2.1941 ; 27.3.1944 ; 7.6.1944 ועוד.

²⁷ עיין למשל בדבריו של ציר בית הנבחרים סייד מרעי, „אל-מצרי” 17.12.1945.

²⁸ ראה הערה (23).

²⁹ ראה הערה (19).

³⁰ „אל-אהראם”, 24.4.1945.

³¹ בקשר להצעות ממשיות כאלו שהושמעו במצרים עיין מאמרי, בעית הריפורמה האגרארית במצרים”, המורח החדש כרך א' חוברת 4, ע' 288/9.

של מצרים, ובאופן מיוחד הוא בולט בגישה השונה של הסיעות השונות כלפי ענין חלוקת הרכוש הקרקעי. מצד אחד התנגד סראג אד-דין באופן מוחלט להגבלת הרכוש הקרקעי הגדול. בדברו על הגבול שהוצב לשטח הרכוש הקרקעי בכמה מדינות אירופה הודיע: „אין אנו רוצים ללכת בדרך זו; די לנו בחלוקה הוגנת של אדמות הממשלה, מבלי לפגוע ברכוש קרקעי אחר”¹⁶. בכל הרצאותיו של סראג אד-דין על עניני הכפר המצרי לא הזכיר אף פעם את החלוקה הקיימת של הרכוש כפגם. מן הקצה השני הציגו כמה ממנהיגי הופד השמאליים יותר — שלא לדבר על הקומוניסטים שהיו חברי מפלגת הופד בתקופה מסוימת — להגביל את הרכוש הקרקעי הגדול ע"י הטלת מסים פרוגרסיביים כבדים. כך, למשל, אמר מוצטפא נצרת באחת מהרצאותיו: „אשר לרכוש הקרקעי הגדול, הרי אפשר למנוע את המשך גידולו ע"י הטלת מסים פרוגרסיביים על האדמה החקלאית, כך שבעל הון לא ימצא תועלת לקנות אדמה מעל לכמות מסוימת”¹⁷. גם בפרוגרמה של ד"ר אחמד חוסיין, שפורסמה במסגרת מחקרו על בעיית הפלאח המצרי, כלולה נקודה זו: „הטלת מס פרוגרסיבי על האחוזות עד כדי כך שרכישה נוספת מעל לגבול מסוים — מאה פדאן, למשל — לא תהיה כדאית”¹⁸.

הנהגת הופד נקטה בעמדה אמצעית. היא הודתה בפה מלא שחלוקת הרכוש במצרים היא הגורם לסבלותיו של הפלאח. כבר ב-1936 אמר מוכרם עובייד, שר הכספים של ממשלת הופד באותה תקופה, בנאום התקציב שלו: „המצרים הם עם עני, מפני שיותר מ-90% מהם עובדים עבודת פרך בשכר אפסי כדי לשרת את המיעוט הקטן של עשירים, ומפני שהם, יסוד העושר ומקורו, אינם נוהגים אלא מחלק מבוטל מן העושר הזה...”¹⁹. ושש שנים לאחר זאת, ב-1942, אמר בנאום אחר על התקציב: „האמנם הגשמו את עצמאותה של מצרים, בשעה שמצרים הפלאחית ומצרים הפועלית — וזוהי כמעט מצרים כולה — השתעבדה לקרקע ולבעלי הקרקע — ואיזה שיעבוד!... מה מרויח הפלאח המצרי מן העצמאות, אם יישאר בכל התקופות שעיר לעזאזל ואובייקט לניצול? נאמר איפוא בגלוי, צירים נכבדים, פעלנו להציל את המצרי מן האימפריאליזם הור ונשאר לנו להציל את המצרי מן האימפריאליזם המצרי”²⁰. באופן ברור הביע אותה דעה גם מנהיג המפלגה אנ-נחאס בנאומו בפרלמנט בקשר למגפת הקדחת במצרים עילית בשנים 1941—1943: „הפגם הגדול המביא לענים של רוב התושבים הללו הוא לדעתנו ריבוי האחוזות הגדולות (במצרים עילית) במידה שאין דומה לה בהלקים האחרים של הארץ...” ולהלן הוא הביא עובדות המחזקות טענתו זו²¹.

אולם יחד עם הכרזתה של הנהגת המפלגה, שחלוקת הרכוש הקרקעי מהוה גורם חשוב, אולי אף עיקרי, לבעיותיה של מצרים, חסרה בכל הפרוגרמות הרשמיות דרישה לשנות חלוקה זו. הפרוגרמה האגרארית של הופד מ-1935, שהובאה בפני ועידת המפלגה ע"י מחמוד בסיוני המנות, מחולקת לשני חלקים: (1) תיקון מצב הפלאחים (טיוב אדמות בור ומכירתן לפלאחים, הקמת בתי ספר חקלאיים, איגוד שיתופי והקלת החובות), ו-(2) תיקון הכפר (הצעות שונות להקמת כפרים חדשים ובנינים חדשים, שיימכרו לפלאחים,

¹⁶ „אל-מצרי”, 15.3.1943.

¹⁷ „אל-מצרי”, 16.2.1944.

¹⁸ „אל-מצרי”, 18.4.1945.

¹⁹ לפי „מכרמיאח”, אוסף נאומיו של מוכרם עובייד, ערוך בידי אחמד קאסם ג'ודה, קאהיר

(בלי תאריך), ע' 174.

²⁰ שם, ע' 177/8.

²¹ הודעת מוצטפא אנ-נחאס על המלאריה, „אל-אהראם” 29.2.1944.

של הוּפּד משנת 1952³² כלולה רק הדרישה הסתמית במקצת „לעשות למען הגדלת מספר הנחלאות הקטנות, לעודדן ולהגן עליהן“.

בפרוגרמה האגרארית של הוּפּד מ־1935 תפסה מקום נכבד הדרישה להקל על עול החובות החקלאיים. הוצעה אז תכנית מפורטת של הפחתת שער הריבית, מוראטוריום, ערבון הממשלה לחובות כלפי הבנקים, הפסקת מכירת־אונס וכו'.³³ פעולות של הסדר החובות הקרקעיים, ביחוד של בעלי קרקעות גדולים יותר לבנקים החקלאיים, בוצעו מאז שנות השלשים ע"י ממשלות מצריות שונות, ולא כאן המקום להרחיב את הדיבור על שאלה זו. גם האינפלציה של שנות המלחמה העולמית השנייה עשתה את שלה להקל את עול החובות, אולם אין זאת אומרת שבעית החובות נעלמה, וביחוד לא נעלמה מועקת חובותיהם של פלאחים זעירים יותר לנושכי נשך וסוחרים ובעלי־קרקע המלוים להם בריבית קצוזה, שהרי אלה כמעט לא נהנו מן ההסדרים הממשלתיים, וכן לא נהנו מן האינפלציה, כי מרויחים הם חלק ניכר ממחיתם מעבודה שכירה ולא ממכירת תוצרתם החקלאית. אך מאז הפסיקו בעלי הקרקע הגדולים להרעיש עולמות בדבר חובותיהם, ירדה שאלה זו גם מן הפרוגרמות האגראריות — הן של חוגים שמרניים והן של הוּפּד.

לעומת זאת העלתה המתוחות הסוציאלית של שנות המלחמה, שהיתה מלווה גם שביתות והתארגנות של מעמד הפועלים המצרי, את שאלת שכר העבודה של הפועלים החקלאיים, שעליה לא דובר כלל בתכנית הוּפּד משנת 1935. בשאלה זו אפשר להבחין בהבדל ממשי בין הפרוגרמה הוּפּדית לבין הגישה של המפלגות השמרניות, הנובע מלחץ תומכי הוּפּד בקרב הפועלים על הנהגת המפלגה. נימת הדרישה הוּפּדית בפרוגרמה החדשה משנת 1952 שונה מזו שבפרוגרמה של הסעדים: אלה האחרונים דרשו, כאמור, קביעת שכר עבודה מינימאלי לפלאחים „בהתאם לתנאים ולמצב הכלכלי“, בשעה שהוּפּד דורש „הטלת מינימום לשכר הפועל החקלאי המבטיח לו רמת חיים הוגנת“³⁴. ולא זו בלבד: ממשלת הוּפּד בשנים 44—1942 היתה הממשלה הראשונה והיחידה במצרים, שהגשימה דרישה זו. הלכה למעשה ע"י חוק שקבע מינימום של 10 גרוש כשכר עבודה יומי לפועל חקלאי מבוגר במחוזות קנא ואסואן, אולם אין לשכוח: א) שתוקף החוק הזה חל על שני מחוזות בלבד; ב) שזה היה החוק הסוציאלי היחיד שבו כללה ממשלת הוּפּד את הפועלים החקלאיים ואת פועלי התעשייה והמסחר כאחד, בעוד שבכל יתר שטחי התחיקה הפועלית (חוק האגודות המקצועיות, חוק חוזי העבודה וכו') הוציאה את הפועלים החקלאיים מן הכלל: ו-ג) שלמעשה לא בוצע אלא באופן לקוי ביותר. הצעה חדשה של ד"ר אחמד חוסיין, השר לענינים סוציאליים בממשלת הוּפּד ב־52—1950, לקבוע שכר מינימום כללי של 20 גרוש ליום לפועלים חקלאיים, נדחתה נמרצות ע"י מועצת השרים הוּפּדית³⁵, והתנגדות ממשלת הוּפּד לתכניות התיקונים הסוציאליים של ד"ר אחמד חוסיין הביאה להתפטרותו מן הממשלה ביולי 1951.

נוסף לכל הדרישות הנ"ל הנוגעות ליחסי הרכוש האגראריים, דוגל הוּפּד מאז ומעולם בסיסמת תיקון הכפר, ביחוד בשטח השיכון והסאניטציה. עוד בפרוגרמה של 1935 הוצעה תכנית רחבה בדבר הקמת כפרים חדשים, נקיים ובריאים³⁶. גם ב־44—1942 הודיע

³² ראה הערה (23).

³³ ראה הערה (22).

³⁴ ראה הערה (23).

³⁵ לפי „אח'באר אל'יום“, 4.8.1951, מצוטט לפי יעקב בהם, „שנתיים לשלטון הוּפּד במצרים“.

³⁶ המזח"ה, כרך ג', חוברת 10, ע' 112.

³⁶ ראה הערה (22).

סראג אד־דין, השר לענינים סוציאליים באותה תקופה שתכנית מכירת אדמות הבור המטויבות לפלאחים זעירים משולבת בהקמת כפרים חדשים לשכון הפלאחים הללו³⁷. כן דורשת הפרוגרמה החדשה משנת 1952, „חידוש הכפר המצרי למען העלאת רמת החיים בתוכה; חידוש כל כפרי הארץ בתקופה של 20 שנה לכל היותר“. אולם הצעה זו אינה מיוחדת לוּפּד³⁸, וגם אי אפשר לומר שממשלות הוּפּד הצטיינו יותר מממשלות אחרות בנקיטת אמצעים מיוחדים בכיוון זה. גם בהקמת „המרכזים הסוציאליים“ דגלו למעשה כל החוגים הפוליטיים במצרים³⁹, וקשה לבדוק את טענת חוגי הוּפּד שהממשלות האנטי־וּפּדיות הוניהו את הפעולה בשטח זה⁴⁰. ואם יש מידה מסוימת של צדק בטענה זו, אין ליחס זאת להבדלים בהשקפות בענין זה בין הוּפּד למפלגות האחרות, אלא אולי יותר להתמסרותו המיוחדת של ד"ר אחמד חוסיין למפעל הזה. מספר המרכזים האלה, שבכל אחד מהם מועסקים אגרונים, רופא, מטפלת ופקיד, ושכל אחד מהם מכיל נוסף למרפאה גם מרחץ ומקום לכביסה, הגיע ב־1950 ל־136, וכל מרכז שרת למעלה מ־10,000 תושבים. אין כל ספק שזוהו מפעל רציני, אך מספר התושבים לכל מרכז גדול הרבה יותר מדי, וביחס לאוכלוסייה הכללית של מצרים ולחומרת בעיית הפלאח המצרי ניכר למרכזים הסוציאליים ערך סמלי יותר מממשי⁴¹.

ג) הקומוניסטים

המפלגה הקומוניסטית הבלתי־ליגאלית במצרים, והמפולגת לכמה קבוצות (טרורקיס־טים, סטאליניסטים קיצוניים יותר וקיצוניים פחות), אינה מפלגה המונית. אולם לקבוצות שונות שבה ישנה השפעה בין הפועלים העירוניים. אם כי החברים הפעילים באים לרוב מחוגים אינטלקטואליים, הצטרפו אליהם אחדים ממנהיגי האגודות המקצועיות, שדוכאו מאז 47—1946 ונרדפו ע"י המשטרה. פעילותם של הקומוניסטים המצרים היתה מכוונת בעיקרה כלפי הפועלים העירוניים, ובפרסומיהם עסקו אך מעט בשאלה האגרארית (ייתכן שהשינוי הכללי במדיניות הקומוניסטית בארצות אסיה בכיוון להגברת הפעולה בכפר — שינוי שבא כתוצאה מן ההתפתחות בסין והמוצא את ביטויו, למשל, בהודו — יביא לידי מפנה מקביל במצרים, אך טרם ניכרו סימנים לכך). בשנות הארבעים, עת פעלו הקומוניסטים באופן ליגאלי, פרסמו כמה מאמרים וחוברות בהם משתקפות דעותיהם. אולם דוקא בכתב העת העיקרי שלהם מאותם הימים — „אל־פג'ר אל־ג'דיד“ — אין אף מאמר יסודי אחד בשאלה האגרארית. לעומת זאת אין לראות כעמדתם הרשמית של הקומוניסטים מאמרים רבים בשאלה זו שנכתבו ע"י אנשים שמאליים הידועים בנטייתם לקומוניזם (כגון ד"ר ראשד אל־בראוי) או שהופיעו בכתבי עת שמאליים ה"נוטים" לקומוניזם (כגון „אט־טליעה“). נסתמך איפוא על שתי חוברות שחוברו על ידי שנים מבין המנהיגים הידועים של הקומוניסטים המצריים: א) „מושפלת אל־פלאח“ מאת

³⁷ „ממשלת העם ועניני הפלאח“, „אל־אהראם“ 27.3.1944.

³⁸ הצעה דומה כלולה בספרו של ד"ר האפו עפיפי: „עלא האמש אס־סיאסה“, קאהיר 1938.

ע"ע 21—35.

³⁹ עיין לעיל תכניתו של מוחמד עלי עלובה, וכן דבריו של המיניסטר הליבראלי לענינים

סוציאליים, „אל־אהראם“ 25.3.1946.

⁴⁰ „צות אל־אמה“, 29.11.1947.

⁴¹ אין כאן המקום לדיון מפורט במרכזים הסוציאליים. המתענין ימצא חומר עובדתי עליהם במאמר של ד"ר אחמד חוסיין, „United Nations World“ (Egyp't's War on Poverty, March 1951)

חריפה נגד הקואופרציה הקיימת: הואיל והאדמיניסטרציה בכפר המצרי אינה מייצגת את הפלאח באופן דימוקראטי, וכל המשרות נתונות בידי בני השכבה העשירה, אין להתפלא לדעתו, על כך שגם הנהלת האגודות השיתופיות נמצאת בידי בעלי הקרקע הגדולים, ועל כן אין הפלאחים הזעירים נהנים מהן בהרבה.⁴⁷

הנקודה השלישית בפרוגרמה האגרארית הקומוניסטית היא התחיקה הסוציאלית בכפר. בשטח זה אין הם מסתפקים בדרישה לקבוע שכר מינימום לפועלים החקלאים, כפי שעשו זאת כמה מאנשי הופד. לדעתו של צאדק סעד אין כל הצדקה לכך שהחוקים לטובת הפועלים התעשייתיים לא יחולו גם על הפלאחים השכירים. הוא דורש: א) חוק להסדרת העסקתם של ילדים ונשים בחקלאות; ב) הכרה באגודות מקצועיות של הפועלים החקלאיים; ג) חוק בענין חובי-יבודה אישיים וקבוציים, שיחול גם על מפעלים חקלאיים; ד) חוק לקביעת שכר הפועלים החקלאיים. כמו כן דורש סעד לבצע תכנית נרחבת של ביטוח חקלאי נגד בצורת, שטפון, מחלות וכו' (כדוגמה הוא מביא את שיטת הביטוח החקלאי בברית המועצות).⁴⁸

לבסוף מענין לבדוק, מה מקומה של הפרוגרמה האגרארית בהשקפתם הכללית של הקומוניסטים המצרים. במקום אחד בספרו אומר צאדק סעד, שבהציעו את הצעותיו ביחס להגבלת הרכוש הקרקעי הוא שומע מראש את טענותיהם של אלה שיאשימו אותו ב"הפצת דעות המסכנות את המשטר החברתי". "לאלה אנו עונים מלכתחילה שהכלכלנים הרשמיים בבריטניה הגדולה הרחיקו לכת בהרבה מהצעתנו זו, באשר הם עמדו על ההכרח לבטל את הרכוש הקרקעי לחלוטין".⁴⁹ גם כשדנים הקומוניסטים בשאלה, מי יגשים את דרישותיהם לריפורמה אגרארית, הם עונים שאת הצעותיהם יכולה להגשים "ממשלה דימוקראטית בתנאים הנוכחיים".⁵⁰ — כלומר מבלי שתחולל קודם לכן מהפכה סוציאלית. פתחי אר-רמלי ניסח זאת בתכנית הבחירות שלו כדלקמן: "אין אנו דורשים היום לנשל את בעלי הקרקע מאחוזותיהם או לדחוק אותם מן השלטון, אלא אנו נלחמים למען דרישה צנועה ופשוטה בלבד: שתוף מעמדות העמלים בתחיקה ובשלטון...".⁵¹ הסיבה היסודית לכך, שהקומוניסטים המצריים לא דברו על מהפכה סוציאלית אלא על ריפורמה אגרארית בלבד — אם כי ריפורמה אגרארית יסודית למדי — היא, שלדעתם על מצרים לעבור את שלב הקאפיטליזם לפני שתהיה בשלה למהפכה קומוניסטית. אולם יחד עם זאת יש לזכור שבדרישה יסודית ועקרונית אחת הם חורגים ממסגרת משטר הקניין הקיים — בדרישה להפקיע חלק מן האחוזות הגדולות בלי תשלום פיצויים.

ד) המפלגות התומכות בנג'יב

הפרוגרמה האגרארית הנ"ל של הקומוניסטים פורסמה לפני יותר משבע שנים. ייתכן שמאז העלו דרישות נוספות — ואולי קיצוניות יותר — בשאלה האגרארית, שפורסמו בספרות הבלתי ליגאלית שלהם, על כל פנים החריפו מאז הניגודים הסוציאליים במצרים, ובשנים האחרונות קרו אף מקרים של התנפלויות פלאחים על אחוזות גדולות.

⁴⁷ שם, ע' 44. ⁴⁸ שם, ע' 69—72.

⁴⁹ שם, ע' 63. הכוונה כאן כמובן לביטול הרכוש הפרטי בקרקע, כלומר להלאמה. גם סופרים שמאליים אחרים טענו נגד הלאמת הקרקע, שאי אפשר להגשים רק צד אחד של מדיניות סוציאליסטית מבלי להגשים גם את צדדיה האחרים. עיין למשל: ראשד אל-בראוי, "בעית הרכוש הקרקעי", "אל-כותלה" 16.4.1945.

⁵⁰ צאדק סעד, שם, ע' 60.

⁵¹ "תכנית החזית הסוציאליסטית", קאהיר 20.12.1944.

צאדק סעד (1945), ובה, נוסף על דיון עיוני כללי על השאלה האגרארית, כעין פרוגרמה אגרארית: וב) "ת'מאנית איאם פי אצ'צעיד" מאת אסמא חלים (1944), רפורטאג'ה על מצרים עילית מתקופת מגפת המלאריה בצרוף כמה דרישות והצעות לפתרון השאלה האגרארית במצרים. נוסף לכך נזכיר את תכנית "החזית הסוציאליסטית" שחברה ב-1944 בקאהיר ע"י פתחי אר-רמלי. הדעות המובעות בפרסומים אלה הן הקיצוניות ביותר שהושמעו במצרים בשאלה האגרארית, ובפניהן מזהירים המתקנים המתונים את המעמדות העליונים של מצרים המסרבים להסכים לתיקוני הפשרה שלהם.

הקומוניסטים מתנגדים בתוקף לתכנית המקובלת של מכירת אדמות הממשלה המטוּי-בות לפלאחים זעירים ולמחוסרי קרקע. "בזמן שהפועל מקבל שכר שאינו מספיק כמעט לספק לו לחם-שעורה במשך השנה, כיצד יוכל לרכוש קרקע, ויהא זה רכוש זעיר ועלוב".⁴² "הפלאח הזעיר או הפועל החקלאי לא יקנה את האדמות הללו מפני שאין ביכולתו לשלם איזה מחיר שהוא ואף הנמוך ביותר, ועל כן יש לצפות לכך שיקנו אותן בעלי הקרקע הגדולים..."⁴³ אולם יחד עם זאת, לא הציעו הקומוניסטים דרך אחרת לשימוש באדמות הממשלה.

הדרישה היסודית של הקומוניסטים היא הגבלת שטח האחוזות הגדולות. אסמא חלים, כמו אנשי השמאל הופדי, רוצה להביא לידי כך ע"י הטלת מסים פרוגרסיביים, אולם היא מרחיקה לכת: מסים אלה צריכים להיות כבדים עד כדי כך, שלא רק ימנעו הווצרות אחוזות גדולות בעתיד, אלא יניעו בעלי קרקע גדולים להיפטר גם מחלק מאחוזותיהם הקיימות.⁴⁴ אשר לשאלה מי יקנה אדמות אלו ומה ייעשה בהן מציע צאדק סעד תכנית מפורטת. הוא דורש לחוקק חוק "האוסר על יחידים וחברות להגדיל בעתיד את רכושם החקלאי מעבר ל-50 פדאן של אדמות חקלאיות. בצורה זו יתהוו שטחים גדולים שיחולקו בחלקים שווים בין הפלאחים חסרי קרקע ובין הפועלים החקלאיים, כלומר בין קרוב לשני מיליון פלאחים עניים". מאלה שיש להם היום יותר מ-50 פדאן יש להפקיע את השטח הנוותר בלי פיצויים, כי "לפלאחים הזעירים העניים זכות גדולה בהרבה משל כל אדם אחר על אדמה שהם מעבדים בידיהם..."⁴⁵

אולם יחד עם זאת מדגיש סעד, שבהציעו את תכניתו לחלק את אדמות האחוזות הגדולות בין הפלאחים הזעירים אין הוא שוכח שהיצור הגדול חסכוני יותר מן היצור הקטן ועולה עליו מבחינה טכנית. חלוקה של הרכוש הקרקעי צריכה, איפוא, להיות מלווה בעידוד הפלאחים להתאחד באגודות של קואופרציה יצרנית, כלומר במשקים שיתופיים. בלי זאת תהיה החלוקה בלתי מושלמת, ואף ריאקציונית, כי היא תקשור את הפלאחים לקרקע ותאפשר את ניצולם המוגבר. סעד מתאר את צורת הקואופרציה הזאת, שבראשה תעמוד הנהלה נבחרת ע"י הפלאחים ושתתנהל בעזרת מומחים ומהנדסים ממשלתיים. כדוגמה לקואופרציה מוצלחת בכפר מזכיר סעד את האגודות השתופיות הבריטיות, את הנסיון הציוני בארץ ישראל וביחוד את השיטה הנהוגה בברית המועצות, שבה הוא דן בנספח מיוחד בסוף ספרו.⁴⁶ דרישה זו להקמת משקים שיתופיים נבדלת כמובן מן הדרישה להפצת האגוד השתופי הקיים במצרים, כפי שהושמעה למשל בפרוגרמה החדשה של הליבראלים-הקונסטיטוציוניים, מפלגת בעלי האחוזות. סעד יוצא בביקורת

⁴² אסמא חלים, "8 ימים...", ע' 13.

⁴³ צאדק סעד, "שאלת הפלאח", ע' 22.

⁴⁴ אסמא חלים, שם, ע' 14.

⁴⁵ צאדק סעד, שם, ע"ע 61; 64.

⁴⁶ שם, ע"ע 64—69; 79.

אין תימה, איפוא, שכמה מפלגות הנתמכות ע"י השכבות הנמוכות של העם המצרי או המבקשות את תמיכתן, הגיעו בשנת 1952 לפרוגרמה הדומה במידה רבה לתכנית הקומרניסטית משנת 1945. הם באו לידי הכרה, שכדי למנוע מהפכה סוציאליסטית במצרים, יש לשנות את יחסי הרכוש הקרקעי. למרות זאת נשאר הבדל חשוב בין תכניותיהן לבין התכנית הקומרניסטית משנת 1945: הן מתנגדות לפגיעה בחוקי הקניין הפרטי, ועל כן אין הן דורשות הפקעה בלי פיצויים אלא העברה בדרך חוקית עם תשלום פיצויים מלאים. יחד עם זאת ייתכן כמובן מאד, שחלק מן הסיסמאות הקיצוניות של המפלגות הללו אינן אלא דימאגוגיה, ועמדתן עלולה להתרכך כשיעמדו בפני הגשמתן במציאות. כפי שנראה להלן, מתחזק חשד זה ע"י כמה סתירות בתוך הפרוגרמות שלהן. כמו כן ייתכן גם ש, הרוח החדשה של הפיכת נגייב השפיעה עליהן.

בספרו על התנועות הדתיות במצרים⁵² מספר י. הייורט-דאן, שבתחילת 1948 הפיצו "האחים המוסלמים" כרוז של מנהיגם חסן אל-בנא, בו דרש מן הממשלה לחלק את האדמות החקלאיות בהתאם למסורות על הנביא. לפיכך אסור יהיה להחכיר או לחכור אדמה, וכן לא יניחו לבעל קרקע שטח גדול מזה שהוא עצמו יכול לעבד — השאר יהולק למחוסרי קרקע מבלי לגבות מהם תשלום⁵³. אם אמנם זו היתה דעתו של חסן אל-בנא, הרי אז יש לראות בכך אוטופיה של קומרניזם דתי, שהרי אין אל-בנא מסביר באילו דרכים כלכליות וסוציאליטיות אפשר לבצע תכנית מעין זו, אלא אם כן הוא סומך על השפעת הטפתו הדתית על מצפון בעלי הקרקע הגדולים. אולם נראה יותר שהיתה זו הכרזה לשם רכישת תמיכתם של השכבות העניות במצרים; שהרי בבואם ב-1952 לקבוע תכנית כלכלית-סוציאליטית מעשית⁵⁴ נסוגו האחים המוסלמים במידה ניכרת מן העקרונות של הכרוז ההוא. אמנם גם עתה קובעים "האחים": "הרכוש הקרקעי הגדול הביא נזק רב לפלאחים ולפועלים ומנע בעדם לרכוש אדמה, הוא הביא אותם במצב הדומה לעבדות. לכן אין דרך לתקון רציני בשטח זה אלא ע"י קביעת גבול עליון לרכוש הקרקעי ההכרחי". אולם מכאן ואילך נבדלת התכנית החדשה באופן יסודי מהישגת מחוסרי קרקע לא יקבלו אדמה חנם, אלא "הנותר יימכר למחוסרי קרקע ולפלאחים במחיר מתקבל על הדעת בתשלומים לזמן ארוך. כן יש לחלק את כל אדמות המדינה המטויבות ואלה שיטיבו בעתיד בין בעלי הקרקע הזעירים, וביהוד בין מחוסרי הקרקע".

אך בזאת לא מסתיימת הנסיגה. העקרון שלבעל קרקע לא יהיה יותר מן ההכרחי, מאשר הוא יכול לעבד בעצמו, מוצא את סתירתו מיד בפרק הבא של התכנית, הדין ב"קביעת היחסים בין בעלי הקרקע והחוכר"! האחים מניחים איפוא, בניגוד להלכתם הם, שגם בעתיד יהיו אנשים שלהם קרקע מעל לצרכיהם ושיחכירו אותה לאחרים. אשר ליחסים הללו, הרי קובעים "האחים" שבעבר קופח החוכר; ומעניין שגם הם, כמו הסעדיים, רואים את הפתרון בחזרה למשק הנאטוראלי ודורשים, חקיקת חוק המצמצם את ההחכרה בשיטת אל-מוזארעה' — כלומר חלוקת היבול לפי יחס שיוסכם עליו, למשל החצי". למרות נסיגתם מן האוטופיות הקיצוני של אל-בנא נותרה איפוא גם בתכנית האגרארית החדשה של האחים המוסלמים מנה גדושה של רומנטיקה דתית, המיוחדת לאותן שכבות

J. Heyworth Donne, Religious and Political Trends in Modern Egypt, 52
Washington 1950, p. 51.

53 כתשובה לכרוז זה פרסם, לפי אותו מקור, המופתי של מצרים פתוח הקובעת שאי אפשר לדרוש ממוסלם לותר על רכוש לטובת מישו אחר, והמביאה אסמכתא מן הקוראן והחדית' לטובת שיטת ההחכרה, הרכוש הקרקעי ומסירת הקרקע לעבודו של אחר תמורת חלק מן היבול.

54 כל הדברים הבאים לפי תכנית האחים המוסלמים, "אל-מצרי" 2.8.1952. ההזדושות שלי ג. ב.

המהוות את עיקר תומכיהם של האחים — שכבות הביניים הנמוכות. יחד עם זאת, עצם ההכרה בצורך לצמצם את האחויות הגודולות מקרבת את תכניתם לתכנית האגרארית של נגייב.

הפרוגרמה של "המפלגה הלאומית החדשה" — הפלג הצעיר והמרדני של "המפלגה הלאומית" — דומה בענין הרכוש הקרקעי לפרוגרמה של האחים המוסלמים: 55, נחתור בהדרגה לקראת מצב, בו תהייתה כל הקרקעות בידי אלה העוסקים למעשה בעבודן או המפקחים עליהן באופן ישיר. נפעל למען קביעת גבול עליון לרכוש של כל יחיד. גם הם מודים איפוא בעקרון שקבע אותו נגייב לפעולתו הסוציאליטית, (ואכן מנהיגם פתחי רדואן משמש כשר התעמולה בממשלת נגייב). אולם שתי המפלגות גם יחד, "האחים" ומפלגת רדואן, נזהרו מלומר במפורש מה הוא מספר הפדאנים שיהיה מותר להחזיקם והסתפקו בהגדרות אחרות. כידוע קבע נגייב 200 פדאן כגבול עליון — שטח הגדול בהרבה מן הגבול שקבעו כמה מתקנים (למשל מוחמד ח'טאב) והקומרניסטים — 50 פדאן. הוא גדול עוד יותר בהשוואה להכרחי לקיום עובד האדמה ומשפחתו ולשטח שמשפחה אחת יכולה לעבד (בערך 5 פדאן).

כן יש להזכיר בקשר למפלגות התומכות בנגייב גם את "חזית-מצרים", הקבוצה של עלי מאהר, שפירסמה עוד ב-1946 פרוגרמה מדינית וכלכלית מפורטת. גם קבוצה זו דורשת להציב גבול מקסימאלי לאחויות הגדולות (ואף היא אינה נוקטת במספרים), ומציעה להגיע לשמירה על הגבול הזה ע"י מסים פרוגרסיביים שיפנו את השקעת ההון לשטחי כלכלה אחרים במקום הרחבת הרכוש הקרקעי. כן דורש עלי מאהר וקבוצתו להציב גבול מינימאלי לרכוש הקרקעי הזעיר כדי למנוע את התפצלותו. נוסף לכך מכילה הפרוגרמה את הדרישות המקובלות: תמיכה בקואופרציה, קביעת היחסים בין בעל האדמה, החוכר והפועל החקלאי בצורה המגשימה את הצדק הסוציאלי וכיו"ב⁵⁶.

יש להוסיף שה"אחים" והמפלגה הלאומית החדשה דורשים להכליל את הפועלים החקלאיים בתחיקה הסוציאליטית שחלה עד כה על פועלי התעשייה והמסחר בלבד ולהרשות להם להתארגן באגודות מקצועיות. המפלגה הלאומית החדשה מוסיפה, שהיא מאמינה בקואופרציה כאמצעי להגנת הפלאח הקטן בפני נצול בעלי הקרקע הגדולים, ועל כן היא דורשת מן הממשלה לערוב לקואופרציה ולהעמיקה.

ס כ ו ס

את דעותיהם של "המפלגות השמרניות" על השאלה האגרארית במצרים אפשר לסכם דלקמן: א) אין פגם רציני ביחסי הרכוש הקרקעיים הקיימים. ב) על כן אין צורך לשנותם או לשנות את החוקים המהווים את יסודם — כגון חוקי הירושה המפצלים את הנחלאות הקטנות או כדומה; הליבראליים-קונסטיטוציוניים אף מדגישים וחוזרים ומדגישים את התנגדותם להגבלת שטח האחויות הגדולות. ג) מכירת אדמות הממשלה לפלאחים זעירים מוסיפה להיות אחד הפתרונות המוצעים העיקריים — למרות כשלון פעולה זו בעבר. ד) רוב הדרישות מנסחות בצורה כללית ובלתי מחייבת: קירוב הבדלי מעמדות, חלוקה צודקת של מסים, הפצת האגוד השתופי, הסדר היחסים בין בעלי הקרקע והפלאחים ובין המתכיר והחוכר, שכר עבודה מינימאלי וכו'. ה) קיימות סתירות בין

55 "ברנאמג' אל-חוב אל-וטני אל-ג'דיד", "אל-אחראם" 7.8.1952.

56 "ב'בהת מצר" — משרוע ברנאמג' לרסם סיאסה קומיה", קאהיר, דפוס מצר, 1946, ע"ע

פעולותיהן ועמדותיהן של מפלגות אלו בעבר לבין נקודות מסוימות בפרוגרמות החדשות שלהן, שיש לראות בהן השפעה של "רוח הזמן": הליבראלים מסכימים עתה למסים פרוגרסיביים שהתנגדו להן בעבר והסעדים מציעים בטול "אלוקף אל-אהלי", שאף לתיקונו התנגדו ב-1944.

עמדת הופד ניתנת לסכום הבא: א) "השמאל" דורש להגביל את התרחבות האחוזות הגדולות ע"י הטלת מסים פרוגרסיביים, ואילו "הימין" מתנגד לכל פגיעה ברכוש הקרקעי הגדול. ב) "המרכז" — הנהגת המפלגה — מודה בניגוד למפלגות השמרניות, בחלוקה הבלתי שווה של הרכוש הקרקעי כגורם לפגיעה החברתיים של מצרים, אך אינו מוציא מזה כל מסקנות מעשיות ובפרוגרמות הרשמיות אף עובר על נקודה זו בשתיקה. ג) הדרישה המרכזית של הופד, כמו של המפלגות השמרניות, היא מכירת קרקעות המדינה לפלאחים ועירים, למרות שגם חוגים ופדיים מודים בכשלון פעולות אלה בעבר. ד) בניגוד למפלגות השמרניות דורש הופד להתערב ביחסי הקנין הקרקעיים ע"י שמירת הרכוש הקרקעי הועיר בפני התפצלות. ה) שאלת החובות ירדה מן הפרק בפרוגרמות הופדיות מאז שבעלי הקרקע הגדולים חדלו להתאונן בענין זה. ו) בניגוד למפלגות השמרניות דורש הופד קביעת שכר מינימום לפועל החקלאי שיבטיח לו רמת חיים הוגנת. אולם בהיותו בשלטון הגשים דרישה זו רק באופן חלקי מאד, לא נתן לפועל החקלאי זכויות אחרות והתנגד להצעה מחודשת בכיוון זה שבאה ב-1951 מצד אנשי השמאל הופדי. ז) בשטח "תיקון הכפר" אין הבדל יסודי בין דרישות הופד ופעולותיו לבין דרישות ופעולות המפלגות השמרניות.

הנהגת הופד, שנמצאה תחת רושם המתיחות הסוציאליה הגוברת במצרים, ותחת לחץ תומכיה מבין המוני העם, מוכנה איפוא לשוט עם הזרם ולהכריז הכרזות סוציאליה קיצוניות, ואף לדרוש כמה תיקונים לטובת הפלאחים הועירים והפועלים החקלאיים, אך בשום פנים לא הסכימה לפגוע באופן רציני ברכושם של בעלי הקרקע הגדולים, שחלק מהם הוסיף לתמוך במפלגה.

הקומוניסטים דורשים לשים קץ להתרחבות האחוזות הגדולות לעתיד לבוא, ורובם אף תבעו להגביל את שטח האחוזות הקיימות ע"י הפקעת הקרקעות מעל לגבול מסוים של האחווה (המקובל — 50 פדאן). הם מתנגדים לתשלום פיצויים עבור הקרקע המופקעת. כדי לשמור על היצור הגדול הם תובעים הקמת משקים שיתופיים בעלי הנהלה נבחרת. הם דורשים הכללת הפועלים החקלאיים בחוקת העבודה והרחבת חוקה זו.

תכניותיהן של המפלגות התומכות היום בנג'יב מהוות ריכוך של התכנית הקומוניסטית הנ"ל. הן דורשות הצבת גבול עליון לרכוש הקרקעי, תשלום לבעלי קרקע שחלק מרכושם יופקע ומכירת קרקעות אלה תמורות תשלומים בשעורים לזמן ארוך לפלאחים ועירים ומחסרי קרקע. הן תובעות להכליל את הפועלים החקלאיים בתחיקה הסוציאליה. כן הן מזכירות, בצורה כללית ובלתי מחייבת, דרישות כגון קואופרציה, קביעת היחסים בין בעלי האדמה והחוכר וכדו'.

אם כי יחסו של נג'יב למפלגות מצרים נקבע בודאי ע"י שקולים רבים, אין כל ספק שעמדתן כלפי השאלה האגרארית מהווה אחת הנקודות הראשיות בשקולים אלה. בששת החדשים הראשונים לשלטונו של נג'יב, על כל פנים, קבעה העמדה בשאלה זו יותר מאשר דעות בשאלות אחרות, כפי שמתברר מיחסו של שליט מצרים לפלגים השונים בופד או לעלי מאהר, שהדמיון בין תכניתו לבין תכנית נג'יב הספיק לשמש בסיס להמשכת שתוף הפעולה ביניהם, אף כי עלי מאהר היה מתון יותר מדי בשטח הביצוע ועל כן לא הורשה לו לעמוד בראש ביצועה.

לקט כלכלי לחדשים יוני - ספטמבר 1952

1950-51	1951-52	
850,992	569,839	היצוא בבאלות
6,182,457	4,139,880	היצוא בקנטאר נטו
(קנטאר = 45 ק"ג.)		
255,386	45,420	יצוא לבריטניה (בבאלות)
132,652	69,343	יצוא להודו (בבאלות)

מתוך ירידה כללית ב-281,153 באלות היתה איפוא ירידה ב-273,275 באלות ביצוא לבריטניה והודו בלבד. היצוא לבריטניה ירד לפחות מחמישית מן היצוא בעונה הקודמת, ובריטניה ירדה מן המקום הראשון מלקוחות הכתנה המצרית למקום החמישי. (JCM. 23.8)

מלוח הכתנה — ב-26.6.52 פורסמה פקודה המיפה את כחה של הממשלה להוציא שני מלות פנימיים, אחד של 15,000,000 ל"מ לשלש שנים בריבית של 3½%, ואחד של 10,000,000 ל"מ ברבית של 3¼% לחמש שנים למימון קניות הכתנה של הממשלה המצרית. ההרשמה למלוה הראשון נפתחה ב-21.7 והסכום כולו כוסה במשך שעות מספר. המלוה השני לא הוצא וכנראה גם לא יוצא. (עתון רשמי 26.6; JCM 22.7).

יבול התבואות — לפי הודעת מיניסטרויון החקלאות היו יבולי התבואות בשנה זו כדלקמן (המספרים בארדב שהיא מידת נפח השוה ל-198 ליטר. ארדב חטה שוקל כ-150 ק"ג; ארדב שעורה — כ-120 ק"ג).

יבול 1951	יבול 1952	
8,060,000	7,260,000	חטה
830,000	981,000	שעורה

הירידה ב-120,000 טון חטה בערך תטיל מעמסה נוספת על מוסדות אספקת המזון של מצרים. (La Bourse Egyptienne 14.8)

חשמל — לפי הודעה של לשכת התעשייה החשמלית במצרים לשנת 1951, שפורסם בתחילת אוגוסט 1952, היתה העליה בתפוקת החשמל ב-שתי הערים הראשיות של מצרים כדלקמן (בק"ל לוחט שעה):

JCM — Journal du Commerce et de la Marine, Alexandria
 CDL — Commerce du Levant, Beirut.
 FCW — Foreign Commerce Weekly, U.S.A.

כללי

צרפת ונפט המזרח התיכון — חלקה של צרפת בנפט המזרחי עלה ב-1951 במידה ניכרת לעומת 1950 — כפי שמתברר מן הטבלה הבאה: חלקה של צרפת (בטונות):

1950	1951	
1,610,077	2,194,721	בנפט המזרחי
1,219,735	1,626,326	מזה מעיראק
380,342	557,349	" מקטר "

ב-1952 מצפה צרפת לקצב גדול עוד יותר של עליה. במחצית הראשונה של השנה הגיע יבוא הנפט הגלמי מן המזרח התיכון לצרפת ל-1.9 מילי" יון טון בערך (לעומת כ-1.1 מיליון במחצית הראשונה של 1951), ובמחצית השניה מצפים ליבוא של 3 מיליון טון, ביחד כ-5 מיליון (היבוא הכללי של צרפת ב-1951 הגיע ל-18,500,000 טון). (דו"ח לאספה השנתית של Compagnie Fran- çaise des Pétroles.

הסכם נפט חדש עם השייח' של קטר — בתחילת ספטמבר הודיעה חברת Petroleum Development (Qatar) Ltd. הבריטית של ח.נ.ע. שלפי הסכם חדש עם השייח' של קטר יקבל זה האחרון מחצית רווחי החברה מפעולותיה בטריטוריה שלו — כדוגמת ההסכמים שנחתמו עם ארצות אחרות של המזרח. (ס.י.צ. 2.9).

מצרים

יצוא כותנה — (עיין המזה"ח, ג. 12, ע' 335). הירידה ביצוא הכתנה המצרית מתבטאת במספרים הבאים, הכוללים כמעט את כל העונה (1.9.51 עד 31.7.52) (להשוואה — אותה תקופה בשנה הקודמת):

קאהיר	1951	276,257,184
אלכסנדריה	1950	259,477,430
	1951	189,060,270
	1950	174,393,334

חלק ניכר בעליה זו הנה הגידול בתצרוכת התעשייתית של חשמל:

קאהיר	1951	100,247,658
אלכסנדריה	1950	91,513,246
	1951	113,360,270
	1950	104,678,843

אשר לתחנות החשמל המרכזיות במחוזות המספקות זרם לרשת הצבורית אין הדו"ח נותן מספרים המתייחסים לשנת 1951. ב-1950 סיפקו 41 תחנות מרכזיות כאלו 63,452,222 קילוואט-שעה ל-54 ערים וכפרים. כמו כן קיימים במחוזות 7 תחנות חשמל מרכזיות המספקות זרם למשאבות השקאה וניקון. תפוקת התחנות הללו הגיעה ב-1950/51 ל-79,826,000 קילוואט-שעה לעומת 78,065,000 קילוואט-שעה — עליה זעומה בלבד!

בינתיים נמשכות העבודות להקמת תחנה חדשה גדולה בצפון-קאהיר, שתכיל חמש יחידות ב-100,000 קילוואט. שתי יחידות היו צריכות להתחיל בפעולתן במשך שנת 1952, והתחנה כולה — עד 1954. עם השלמתה תהיה אחת התחנות הגדולות ביותר באפריקה ובמזרח התיכון. אולם עד אז ממשכה קאהיר לסבול מהפרעות והגבלות בתאורה.

בטלח'א נמשכת בניית תחנת החשמל הגדולה שהוחל בה ב-1949 (ע"י חברת Westinghouse) ושתספק זרם למשאבות השקאה וניקון בדלתא הצפונית. מצפים להפעלתה בתחילת 1953. (JCM 6.8)

שנוי חוק החברות. — (עיין המזה"ח, ג, 11, ע' 249). אחרי דיון שנמשך יותר משנתיים פורסם ב-30.7 צו המשנה את הסעיף 6 מחוק התברות המצרי משנת 1947 כדלקמן: (א) במקום 51%

מכל המניות צריכים להמצא בידי מצרים רק 49% מן המניות; (ב) בתוך האחוז הזה כלולות המניות הנמצאות בידי גופים משפטיים (Personnes morales) (ג) ההוק אינו חל על חברות שנוסדו לפני חקיקתו, אך הוא יחול על כל העלאה בהון של חברת כלשהי; (ד) אם כעבור תקופה מסוימת אחרי יסוד חברה חדשה (לפחות חודש) לא יושג האחוז הנ"ל, תורשה הקמת החברה מבלי שתהיה כבולה באחוז שנוקבע ע"י החוק הזה (לפי ההוק המקורי נשארה במקרה כזה ההחלטה מה לעשות בידי מיניסטרוני המסחר והתעשייה). ההסתייגות של חוק המקורי, ששר המסחר והתעשייה יכול לקבוע אחוז גבוה יותר ביחס לחברות העוסקות בפעולות בעלות אופי לאומי נשארה בעינה (הכוונה לחברות

ספנות, יצור נשק ומטוסים וכדומה). (העתון הר"שמי, 4.8).

הורדת שכר הדיירה. — שכר הדיירה הופחת ב-15% בכל הבניינים המשמשים למגורים — דאקמו לאחר שנת 1923 (אהראם 12.9).

תקציב 1952/3. — (השווה המזה"ח, ג' 9, ע' 33; ג, 10, ע' 138). — לפי הודעת שר הכספים המצרי לעתונות ביום 17.8 יגיעו ההכנסות וההוצאות של התקציב המצרי לשנת 1952/3 ל-206 מיליון ל"מ. ההוצאות מתחלקות כדלקמן (בלי"מ):

הוצאות אדמיניסטרציה כספית ושרותים אחרים	10,400,000
יצוג דיפלומטי	1,100,000
הגנה (משרד המלחמה והצי)	37,600,000
בטחון צבורי (משרד הפנים ובתי סוהר)	10,500,000
משפטים	3,200,000
סה"כ לבטחון פנימי והיצוני	62,800,000
בריאות (משרד הבריאות והעניינים המוניציפליים והכפריים)	11,500,000
כלכלה לאומית (מסחר ותעשייה, אספקה, חקלאות, עבודות צבוריות, תחבורה ועניינים סוציאליים)	44,000,000
חנוך	26,900,000
סה"כ שרותים צבוריים	82,400,000
חוב לאומי	6,500,000
פנסיות ופיצויים	4,900,000
הוצאות להורדת יוקר המחיה	15,500,000
הוצאות בלתי רגילות	22,200,000
הוצאות שונות	11,700,000
סה"כ הוצאות שונות	60,800,000
סה"כ כללי	206,000,000

לעומת תקציב ההוצאות של השנה הקודמת חל איפוא קיצוץ של 25 מיליון ל"מ. לפי הסברתו של שר הכספים אין הסכום הנ"ל כולל הוצאות עבור תכנית השמול סכר אסואן ותחנת החשמל המרכזית בצפון קאהיר (עתונות מצרית, 18.8).

העלאות מכס. — בתחילת אוגוסט הודיעה ממשלת מצרים על העלאות הבאות במכס ובבלו, הנחוצות, לדברי שר הכספים, כדי לאזן את תקציב 1952/3: (א) המכס על טבק הועלה מ-2.5 ל"מ לק"ג ל-3 ל"מ לק"ג ועל סיגריות וסיגרים מ-3.4 ל"מ לק"ג ל-4 ל"מ לק"ג. (ב) המכס לפי הערך (ad valorem) של רוב המצרכים המובאים למצרים, המגיע ל-7%, הועלה ל-8%. מאותם ה"חומרים שהמכס עליהם הופחת כדי לעודד את התעשייה המקומית או כדי לאפשר לממשלה להור

ירושל. מכסות המס הן כדלקמן:

המכסה	הירושל
משוחררים	5,000 ל"מ הראשונות
5%	נוספים " 5,000
10%	נוספים " 15,000
20%	נוספים " 15,000
30%	נוספים " 50,000
40%	כל סכום נוסף

יחד עם זאת חלו שינויים בדמי העברת כספים ע"י ירושלה (droit de mutation) המתנועעים עתה בין 5% ל-12% (ב-1951 הוכפלו מכסות אלו והגיעו עד ל-20% ביחס לסכומם גבוהים. עיין המזה"ח, ג, 10, ע' 138, שם נקרא בטעות "מס ירושלה"). (העתון הרשמי, 21.8).

סכום ההכנסות מן המסים והמכסים החדשים. — לפי הודעת שר הכספים לעתונות ביום 17.8 יעלו הכנסות המדינה ע"י המסים החדשים וההעלאות במסים ובמכסות המכס בסכומים הבאים:

העליה ע"י העלאת מסי נכסי דנייד והכנסות ממסחר ותעשייה, מסים על הכנסה מעבודה וממקצועות חפשיים	1,000,000
העליה ע"י העלאת מכסות מס ההכנסה הכללי	700,000
העליה ע"י הנהגת מס הירושה	1,000,000
העליה ע"י הנהגת מס העברות כספים לחו"ל	400,000
העליה ע"י העלאת מכסות המכס על מוצרי מותרות	1,200,000
העליה ע"י העלאת מכסות המכס לפי הערך (ad valorem)	1,200,000
העליה ע"י העלאת מכסות המכס על טבק ומוצרי	5,000,000
סה"כ	10,500,000

(עתונות מצרית 18.8)

חובות לממשלה. — לפי הודעת מיניסטרוני הכספים המצרי עלו החובות לממשלת מצרים, כ"לומר תשלומים המגיעים לה ושלול סולקו, מ-20 מיליון ל"מ בערך בסוף שנת הכספים 1949/50 ל-53 מיליון ל"מ בסוף שנת הכספים 1950/51. את החלק הארי של חובות אלו מהוים מסים שלא שולמו, המגיעים ל-25.5 מיליון ל"מ. במקום השני עומדים תשלומים המגיעים לממשלה עבור מכירת אדמות מדינה — 4.8 מיליון ל"מ (אל-אהראם 5.8).

מאזן התשלומים לשנת 1951. — לפי הביולטיין הכלכלי של הבנק הלאומי המצרי (מס. 2 לשנת 1952) היה מאזן התשלומים של

ידי את יוקר המחיה, ייגבה גם להבא המכס המופחת בלי שנוי. (ג) הבלו הנוסף על יינות, שהגיע עד כה ל-15% מן הבלו על כהל, יגיע מעתה ל-22.5% מן הבלו על כהל. (ד) המכס הנוסף לפי הערך (ad valorem) על מוצרי מותרות יועלו ל-20% ביחס לאותן הסחורות שמהן נגבה עד כה מכס נוסף של 10% ול-30% ביחס לאותן הסחורות שמהן נגבה עד כה מכס נוסף של 20% (אל-אהראם 8.8).

העלאה במס הכנסה ובמסים אחרים. — (עיין גם המזה"ח, ב, 8, ע' 335; ג, 10, ע' 138). (א) מכסות מס ההכנסה הכללי במצרים שובו לפי צו מס. 146 לשנת 1952 כדלקמן:

המכסה	המכסה החדשה
הישנה	הישנה
20%	25%
25%	30%
30%	40%
40%	50%
50%	60%
60%	70%
70%	80%

יותר מ-50,000 ל"מ מכסות המכס על ההכנסות הקטנות מ-5,000 ל"מ נשארו בעינן.

(ב) לפי צו מס. 147 לשנת 1952 חלו השינויים הבאים במסים: (1) מכסות המס על הכנסות מנכסי דנייד ועל רווחים מסחריים ותעשייתיים הועלתה מ-16% ל-17%. להעלאה תוקף החל מ-1.1.52. (2) מכסות מס ההכנסה ממשכורות ושכר עבודה הועלתה כדלקמן:

המכסה	המכסה החדשה
הישנה	הישנה
120 ל"מ הראשונות	בלי שינוי
180 " נוספות	" "
200 " נוספות	" "
330 " נוספות	" "
400 " נוספות	7%
כל סכום נוסף	9%

(3) מכסות המס על הכנסות ממקצועות חפשיים ומקצועות אחרים בלתי מסחריים הועלתה מ-10% ל-11%. להעלאה תוקף החל מ-1.1.52. (ג) נוסף להעלאות הנ"ל הונהג מס חדש ב-10% על הכספים שנוסעים לחו"ל רשאים לקחת עמם. המס לא ייגבה מפקידים היוצאים בשליחות רשמית, מתלמידים הנמצאים בפקוח משרד החינוך ומעולידרגל לחג'או. (העתון הרשמי, 12.8, אל-מצרי, 13.8).

מס פרוגרסיבי חדש על הירושה. — החל מ-21.8 הונהג במצרים מס פרוגרסיבי על

מצרים ב-1951 כדלקמן (במיליון ל"מ; להשוואה מאזן התשלומים של 1950).

	1951	1950
א. טרנסאקציות שוטפות		
הכנסות:		
הכנסות מיצוא	201.9	188.5
ספנות	7.3	7.5
דמי תעלת סואס	26.4	26.2
ריבית, דייוידנדות והכנסות אחרות	4.9	4.6
הוצאות הצבא הבריטי	14.7	15.0
הוצאות אחרות	37.0	26.7
סה"כ ההכנסות השוטפות	292.2	268.5
תשלומים		
תשלומים עבור יבוא	211.9	221.7
ספנות	6.1	7.0
ריבית, דייוידנדות והכנסות אחרות	17.4	15.8
נסיעות והחזקה	15.3	10.3
הוצאות הממשלה המצרית	6.3	5.1
תשלומים אחרים	20.4	18.0
סה"כ התשלומים השוטפים	307.4	278.9

מאזן הטרנסאקציות השוטפות

ב. העברות הון, נטו	-15.2	-10.4
ג. המאזן הכללי	-4.6	-3.6
ד. שולט כדלקמן:	-19.8	-14.0

הפחתת יתרות שטרלינג של בנקים -54.4 -29.0 עליה ביתרות מטבע זר רשמיות

אחרות	+11.1	+7.1
עליה במטבע זהב	+26.6	+15.9

הפחתה ביתרות פרטיות בחו"ל עליה בחשבונות תושבי חו"ל

ההתייבויות אחרות	-1.9	-8.0
העברות מקרן המטבע הבינלאומית	-	+3.0
טעויות והשמטות	-	-1.6

סה"כ -19.8 -14.0

סודאן

כתנה - יבול הכתנה של 1952 הכוזב כ' תוצאה מתנאים בלתי נוחים, בעיקר אקלימיים. ההערכה הרשמית השנויה מצפה למיליון קנטאר מסוג סאפל (סיבים ארוכים) לעומת כ'1,887,000 קנטאר ב'1951. לעומת זה עלה יבול הסוגים ה' אמריקאיים (סיבים בינוניים) מ'14,800 קנטאר ל'280,000 קנטאר. כ'60% מן היבול נמסרו ל'British Raw Cotton Commission (JCM 7.8).

מאזן מסחרי - כתוצאה מיבול כתנה יוצא מן הכלל ב'1951, שבא יחד עם מחירים גבוהים.

עלה המאזן המסחרי החיובי ל'22 מיליון ל"מ לעומת 6 מיליון ב'1950.

תקציב - מעריכים את העודף בתקציב ב'1951/2 ביותר מ'22 מיליון ל"מ. בתקציב 1952/3 העורכו ההכנסות ב'28.5 מיליון ל"מ (15.5 מיליון פחות מאשר בתקציב 1951/2 המתוקן - בעיקר כתוצאה מן הירידה הצפויה בהכנסות ממכירת כתנה וזרעי כתנה). ההוצאות העורכו ב'24.5 מיליון ל"מ.

הלאמה - לפי הסכם שנחתם בין ממשלת סודאן והברת החשמל Sudan Light and Power Company קנתה הממשלה את כל מניות החברה (הממשלה החזיקה בעבר קצת פחות מרבע המניות, והשאר היה בידי ארבע חברות בריטיות אחרות). כן קנתה הממשלה מנ'54,000 יות של הברת Wad Medani Light & Power יות של הברת Sudan Light and Power Co. (National Bank of Egypt, Economic Bulletin, No. 2, 1952).

ירדן

הצטרפות לקרן המטבע הבינלאומית. ב'29.8 התקבלה ממלכת ירדן כחברה בקרן המטבע הבינלאומית ובבנק העולמי לשיקום ופיתוח. תרומתה של ירדן להון היסודי של הבנק מגיעה ל'30 מניות בערך כולל של 3 מיליון דולאר (ההון היסודי המותר של הבנק העולמי מגיע ל'9,036.5 מיליון דולאר). (יו.פי. 30.8).

צמצום היבוא - בסוף יולי הודיעה ממשלת ירדן על איסור יבוא מספר רב מאד של מיצרכים מכל הסוגים. הממשלה נימקה צעדה זה בכוונתה לצמצם את גרעון המאזן המסחרי ולהגן על היצור המקומי.

חסול חברת הפוספאטים - בסוף אר גוסט הודיעה ממשלת ירדן על חיסול חברת ה'פוספאטים הירדנית (עיין המו"ח, ג' 10, ע' 137). קיימות תכניות להקמת חברה חדשה.

עיראק

תפוקת נפט - במחצית הראשונה של 1952 הגיעה תפוקת הנפט של עיראק ל'6,105,166 טון. כלומר ביותר מ'2 מיליון טון יותר מאשר באותה תקופה של 1951.

ההסכם בענין שער הזהב בתשלומי חברת הנפט - בסוף יולי הושג הסכם בין ממשלת עיראק וחברת הנפט העיראקית בענין חי' שוב שער שילינגי הזהב בתשלומי החברה לממש' לה עד כה (עיין המו"ח, ב' 8, ע' 338; ג' 9, ע' 36). לפי ההסכם תקבל ממשלת עיראק תשלום חדפעמי של 7.5 מיליון דינאר. (ס.י.צ. 29.7).

בין סוריה והלבנון

הכנסות מכס מאז הניתוק הכלכלי -

מאז הניתוק הכלכלי בין סוריה והלבנון היו הכנסות המכס של שתי הארצות כדלקמן (באלפי לירות סוריות ולבנוניות ובאותוים מסכום ההכנסות של שתי הארצות יחד):

	לבנון		סוריה	
	סכום %	סכום %	סכום %	סכום %
1950 (9 חדשים)	26.721	47.0	30.226	53.0
1951	41.686	46.4	48.138	53.6
1952 (מחצית ראשונה)	20,400	48.0	22,055	52.0

לפי מספרים אלה אפשר להסיק, שבזמן אחר המכס בין שתי הארצות קבלה לבנון קצת פחות ממה שנופל בחלקה עתה (44%) ואילו סוריה קצת יותר (56%).

סוריה

יבול החטה ויצואה - כתוצאה מהערכת ראשונה, שיבול החטה בסוריה יגיע ב'1952 ל'900,000-8 טון, וכתוצאה מירידה במחיר החטה בשוקי סוריה, דרשו מגדלי החטה וסוחריה לבטל את אסור היצוא שהונהג אחרי הבצורת של 1951. בתחילת יולי נענתה הממשלה הסורית לדרישה זו והרשתה יצוא 200,000 טון חטה, בתנאי שכל מיצא יעמיד לרשות משרד התבואות הסורי כמות חטה השווה למחצית הכמות המיוצאת, במחיר 230 לירות סוריות ה'טון. אולם בהמשך העונה התברר שהיבול אינו טוב כפי שחשבו (בגיזירה, למשל ירדה ההערכת מ'500,000 טון ל'350,000 טון) בעיקר כתוצאה מהופעת מזיקים. (CdL., 21.6, 5.7, 2.8).

יצוא כתנה ויבול 1952 - יצוא הכתנה הגיע במחצית הראשונה של 1952 ל'22,143 טון. כמעט מחצית היצוא נקנה ע"י בריטניה, שעלתה למקום הראשון בין לקוחות הכתנה הסורית במ'קום צרפת. ביולי פרסם המטה הכללי של הצבא הודעה המודיעה על סכנה רצינית חדשה של תולעת הכתנה. ההערכות הראשונות של יבול הש' זה אינן עולות על 20,000 טון (לעומת כ'35.5 אלף טון ב'1951. עיין המו"ח, ג' 11, ע' 251). החל מן ה'15 לספטמבר הונהג מס על יצוא כתנה המגיע ל'20 גרוש לק"ג כתנה מנוקה ו'9 גרוש לכתנה בלתי מנוקה. (JCM. 20 6; 19.9; CdL. 26.7).

תכניות ההשקאה והניקוז ושלבי בי' צוען. - (על מהות התכניות ראה המו"ח, ג' 11, ע' 254). לפי הודעתו הרבעונית של גנראל פויל סלו המתיחסת לתקופה שבין מרץ ויוני 1952 הת'

קדמה העבודה בתכניות ההשקאה והניקוז כדלה ל':

א) תכנית מזיירב: הושלמה הפירת שתי הת' עלות הראשיות להשקאת 3,200 הקטאר. ההשקאה החלה למעשה. מכינים תכנית נוספת להשקאת 3,700 הקטאר נוספים ולהפקת חשמל.

ב) תכנית חיבור: נחפרו 40 ק"מ של התעלה הראשית והושלמה מנהרה באורך של 385 מטר ו'24 תעלות משניות. דרושה עוד השלמת התעלה הראשית ותעלות המשנה.

ג) תכנית נהר א'ס'טן. שתי רשתות של תעלות, אחת להשקאת 1500 הקטאר של אדמה נמוכה וה' אחרות להשקאת 3000 הקטאר של אדמה גבוהה נמצאות בשלב בניה. המים יועלו לאדמה הגבוהה בעזרת משאבות המופעלות ע"י כח חשמלי שיופק ממפל מים. רשת התעלות הנמוכה וחלק מרשת התעלות הגבוהה הושלמו.

ד) תכנית נהר רוג'. - חברת Sainsrapt, Brice & Co. זכתה במיכרו והחלה בחפירת התעלה.

יצור מלח. - לפי הסטטיסטיקה הסורית הרש' מית הגיע יצור המלט בשליש הראשון של 1952 ל'26,835 טון לעומת 8,381 טון באותה תקופה של 1951.

מיכרו נמל לאדקיה. - (עיין המו"ח, ג', 12, ע' 358). בתחרות לקבלת עבודות פיתוח הנמל השתתפו תשע חברות, מהן 4 צרפתיות (ביניהן שוב חברת שניידר, שזכתה במיכרו הקודם שוב טל אח"פ). 2 גרמניות. 1 איטלקית, 1 הולנדית ו'1 מצרית. (CdL. 16.7).

שאלת הפיצויים לחברות החשמל. - (עיין המו"ח, ב' 7, ע' 231). שתי חברות החשמל הקודמות של סוריה, האחת בלגית והאחת צרפתית, ערערו על הפיצויים שממשלת סוריה מתכוננת ל' שלם להן מאחר שהולאמו ב'1951. הממשלה ה' סורית רוצה להחזיר להן את הונן על יסוד ערך המניות (שהוא נמוך מאד). לעומת זאת טוענות החברות, שהשקעתן (ציוד ומכונות) גדולה בהרבה מהון המניות. חברת החשמל של דמשק, למשל, מעריכה את רכושה ביותר מעשרים מיליון ל"כ. בשעה שערך מניותיה אינו עולה על מיליון ל"כ. (CdL. 18.6).

מאזן התשלומים של 1951. - זו הפעם הראשונה פורסמה הערכה רשמית של מאזן התש' לומים הסורי לשנים 1950 ו'1951. המספרים הם (במיליון ל"מ):

1950	1951	
הכנסות	הכנסות	
יצוא (אחרי תיקונים בחישובי מטבע)	292	270
הכנסות מסחר-מעבר וסחר-זהב	5	5
חברות הנפט	54	45

קורות הימים לחדשים יוני - ספטמבר 1952

המזרח התיכון - כללי

לת מצרים (רדיו קאהיר 24.9). בעקבות אישור חוזה הבטחון הקיבוצי חוזר ועלה הרעיון בדבר הטלת הגנת האזור על הליגה הערבית (מצרי 27.8). למעשה לא נחקיים כל דיון בשאלה בכינוס הליגה.

כינוס הליגה - בראשית יוני אמר עזאם שהליגה הערבית תכנס לאחר עיד אל-פטר (מצרי 7.6). נראה שסוריה ולבנון ביקשו לכנס את הליגה (מוצור 20.6; חיאט 25.6). מדברי ציר ירדן בקאהיר מסתבר שמצרים היא שביקשה לדחות את כינוס הליגה כיון שהיתה עסוקה בענייניה ה"פנימיים" (בירות 18.6). גורמים אחרים למניעת כינוס הליגה: המתיחות בין עיראק ובין ירדן (אהראם 15.6) ויחסי סוריה עיראק (אהראם 19.6).

אף בחודשים הבאים - יולי ומחצית אוגוסט - גילו סוריה ולבנון את רצונן לכנס את הליגה ואילו מצרים סרבה בטענה (שהושמעה בעיקר ע"י דוברי הליגה) כי אין כל שאלה דחופה המצדיקה את כינוס הליגה (אהראם 14.7; צות אל-אחראר 9.8; רדיו ראמאללה 12.7; 14.7; 16.7; מ"ק 16.7; בירות 13.8).

ב"ח 12.8. אחרי ההפיכה, הכריז עלי מאהר כי מטרת מדיניות המשטר החדש - חינוק הסולידריות הערבית. גם נגיב הביע את עמדתו החיובית בענין ברית הבטחון הקבוצי (מצרי 9.8). ואכן חל שינוי כאשר ממשלת מצרים הסכימה לכינוס הליגה ב"ח 9.10 (דמשק, 21.8). יתר מדינות ערב נתנו גם הן את הסכמתן (מ"ק 26.8). על סדר היום - מדיניות מדינות ערב בעצרת האו"ם והקמת מוסדות ברית הבטחון הקבוצי (הוטעם שאין כל בעיה מדינית על ס"ה, אהראם 27.8); הקמת מכון ללימודים ערביים בקולומביה; בעיות התקציב והתקנון הפנימי; הקמת בי"ד עליון; מחנות צופים במדינות ערב. יחד עם זאת צויין שבכינוס תעמוד על הפרק גם עמדת הערבים כלפי ישראל. ידוע כי לפחות 3 ממדינות הליגה נחלקות בשאלה זו. בעוד סוריה מגלה יוזמה וקוראת לעמדה תקיפה

הגנת המזרח - במשך כל התקופה ה"נסקרת לא חל כל שינוי מהותי בעמדת מדינות ערב לגבי הגנת המזרח".

בראשית אוגוסט נמסר רשמית כי בריטניה הגישה לארה"ב, צרפת, תורכיה, דרום אפריקה, אר סטרליה וניו זילנד תכנית להגנת המזרח. לפי התכנית זו יוקם מיד, בלא לחכות להסכמת הערבים, מרכז תכנון בקפריסין (לא פיקוד) (הארץ 7.8). דובר מחלקת המדינה האמריקאית הודיע רשמית שממשלת ארה"ב חושבת שאין להקים את ארגוני ההגנה ללא שיתוף מוקדם של הערבים. (הארץ 8.8). הודות לכך חזרה בעיית ההגנה ותפסה מ"קום נכבד על דפי העתונות. נגיב אמר כי אם יתברר שתכנית ההגנה מנוגדת לאינטרסים של מצרים - היא לא תשתתף (רדיו דמשק 16.8). לפי חוגים מדיניים סוריים נדונה התכנית הבריטית ל"כשלון אם לא תחשב בהגשמת שאיפות מצרים ובמתן ערבויות לסוריה נוכח הסכנה הישראלית (מצרי 15.8). ג'מאלי, שה"ח העיראקי, אמר כי עיראק לא קיבלה כל הזמנה להצטרף לארגון, ולא תנקוט עמדה שונה ומנוגדת לעמדת שאר מדינות ערב (מצרי 23.8). ציר הלבנון בתורכיה אמר לסופר Turkish Herald כי בטרם יצטרפו מדינות ערב לברית הגנת האזור עליהן לתאם פעולה ביניהן ולהשיג ערובות לחרותן כדי למנוע השתלטות אימפריאליסטית על האזור (מצרי 12.9).

במחצית אוקטובר נמסר כי הושג הסכם בין מעצמות המערב בנקודות הבאות: (1) ויתור על הרעיון הקודם בדבר הקמת פיקוד מז"ח והמרתו בארגון הגנה. (2) מאמץ חזש ומוגבר אצל מדינות ערב כדי לשדלן להצטרף לארגון. הדעות עדין חלוקות בדבר הדרכים להשגת שיתוף פעולתם של הערבים (מצרי 14.9).

נוכח הצהרתו של שר המלחמה הבריטי מר הד"ר איין תמורה לבסיס העולה אמר נגיב כי הצהרה זו לא היתה צריכה להמסר ע"י שר אחראי, בייחוד כיון שהיא מגלה את כוונת בריטניה בשא

לבנון לעתונות נחתם ב"ח 26.6 הסכם לעזרה טכנית בין הלבנון וארצות הברית. לדברי ההודעה הועלה תה ההקצבה, שנקבעה לכתחילה ל-2.5 מיליון דולאר, ל-3.1 מיליון דולאר. ההקצבה תחלק כ"דלקמן:

חלק ארה"ב חלק הלבנון	(דולאר)	(לי"ל)
1) אוצרות טבעיים, מים פתוח הכפר	1,500,000	200,000
2) חקלאות וייעור	640,000	183,000
3) בריאות	300,000	329,000
4) הנוף	200,000	373,000
5) תעשייה ותיירות	100,000	66,000
6) עניינים סוציאליים	100,000	30,000
7) תחבורה	25,000	-
8) התמחות מקצועית	235,000	-

סה"כ 3,100,000 1,181,600

נוסף להוצאות אלו תשלם ארה"ב את הוצאות המומחים האמריקאים וממשלת לבנון את משכר רות הפקידים העובדים הלבנוניים. (CdL. 28.6)

תורכיה

יבול הכתנה - למרות תנאים אקלימיים גרועים הגיע יבול הכתנה ב-1952 ל-720,000 בא"ל לות בערך לעומת 560,000 באלות בשנת 1951 (עיני המזרח, ג, 10, ע' 141). ירידת המחירים הביאה לאגירה מצד הסוחרים בתקופה לעליה ב"עתידי. הממשלה התערבה בשוק הכתנה כדי לעצור בעד ירידת המחירים. (JCM 7.8).

יבול ויצוא תבואה - במחצית הראשונה של 1952 הגיע יצוא התבואות מתורכיה לסכום של 52,464,000 דולאר לעומת 6,107,000 דולאר באותה תקופה של שנת 1951. כלומר עליה פי 9 כמעט. את יבול התבואות של 1952 מעריכים ב-11,542,500 טון, כולל 6,400,000 טון חטה (לעומת 5,600,000 טון ב-1951). (News from Turkey 7.8).

צירוף חקלאי - במחצית הראשונה של 1952 הוכנסו לעבודה בתורכיה 1521 טרקטורים ו-655 קומביינים חדשים. (News from Turkey 31.7)

הכנסה לאומית - לפי הערכה תורכית רשמית הגיעה ההכנסה הלאומית התורכית ל-3,430,000,000 דולאר בשנת 1951 לעומת 2,930,000,000 דולאר בשנת 1950 ו-2,500,000,000 דולאר בשנת 1949. ההכנסה לכל תושב היתה, בהתאם לכך, 162 דולאר, 140 דולאר ו-121 דולאר. (CdL. 28.6) נבריאיל בר

תמיכת הא"ם בפליטי א"י משלוח כספים ע"י מהגרים העברות הון (נטו) הכנסות שונות (עמילות, תיירות, הוצאות נציגויות זרות וכו') שונות (טעויות והשמטות)

סה"כ	407	360
הוצאות		
יבוא לפי השער הרשמי (פרט לזהב ויבוא חברות הנפט)	291	242
הפרש בין השער הרשמי והשער החפשי	120	80
תקון על חשבון הפחתת ערך היבוא	5	4
יבוא ויצוא שאינו נרשם (נטו)	2	12
סה"כ סחר חוץ	418	338

העברת הון והוצאות שונות (הוצאות משתלמים, תיירים ונציגויות סוריות בחו"ל וכו')

סה"כ 433 343

מאזן -17 +26 (Bureau de Documentations Syriennes et Arabes, Damas, 25.7).

לבנון

התנועה בנמל בירות - לפי מספרי חברת נמל בירות היתה התנועה בנמל בשנים 1950 עד מחצית 1952 כדלקמן:

סחורות (בטון) הנוסעים	מספר	1950	1951
		38,073	1,051,449
		44,553	1,136,054
מחצית ראשונה של 1951	587,960		
מחצית ראשונה של 1952	529,831		

אחרי העליה בתנועת הסחורות ב-1951, חלה איפוא ב-1952 ירידה (על מספר הנוסעים ב-1952 אין עדיין מספריים). הסיבות ליירידה בתנועת הסחורות העוברות דרך נמל בירות הן: (1) נמל לאדקיה; ממשלת סוריה הורתה לסוחריה להביא את סחורותיהם דרך נמל זה; (2) דמי המכס ה"גבוהים המשולמים ע"י הסוחרים הלבנוניים; (3) רוב סוחרי בירות הפחיתו את הזמנותיהם בחו"ל לאחר שממשלת סוריה נקטה אמצעים להגבלת יבוא; (4) סוחרים רבים מארצות ערב שהיו נוהגים לקנות סחורות בבירות, הפסיקו לעשות זאת עתה לאחר החלוקת שהוענקו להם בארץ המוצא של הסחורות (חיאט 20.6).

הסכם סע"ף 4 - לפי הודעת ממשלת ה

כלפי ישראל — לא זכתה להיענות מרובה מצד מצרים וירדן. (מ"ק 9.9).

נוכח התמורה במשטר המצרי והצפייה לתמורות בליגה הורכבו משלחות ערב לליגה מאישים נכבדים ובראשן, ברב המקרים, שרי החוץ.

ב"מ 10.9 פתח עלי מאהר את הכינוס ה-16 של מועצת הליגה. בסקרו את הישגיה ואת כשלונותיה של הליגה בשמונה שנות קיומה הביע את תקוותו שהליגה תסתלק משיטת הגושים ומשמירת האינטרסים הבודדים כפי שנהגה עד כה. הציע שמידינות ערב תמנינה נציגים קבועים לליגה, כמו לאי"מ (אהראם 11.9).

מאורע חשוב, שצינן את השינויים בליגה, הרי תה התפטרותו של עזאם שהוגשה ב"מ 9.9 (דמשק 10.9). הסיבות: מדיניותו הביאה להתערבות הליגה במדיניות ארצות ערב (מ"ק 10.9) קשריו הדיוקים עם השלטון הישן (פלסטין 13.9). נציגי סעודיה השתדלו לדחות את הדיון בהתפטרות עזאם ואף להניע שגרירות מעצמה זרה להתערב ולמנוע את קבלתה, אך נחלו כשלון (אהראם 11.9, 12.9, 13.9). ב"מ 14.9 נתקבלה התפטרותו — לאחר שכמה נציגים שבוו אותו ואת עבודתו. כמוזכיר כללי מונה עבד אל-חאלק חסונה (אהראם 15.9). החלטות. — במשך תקופת הדיונים קבלה הליגה את ההחלטות הבאות כפי שסוכמו בעיקרן ע"י פאדל ג'מאלי (בגדאד 25.9):

1. הוטל על המזכיר החדש של הליגה ועל סגנו לבצע טיהור בליגה ולעיין בריאורגניזציה כללית.
2. פלסטין — נוכח בקשת ממשלת כל פלסטין לאשר לה תקציב לשנת הכספים 1952/3 נרדנה בעיית קיומה והוחלט לפרקה, לקיים כסמל את משרתו של ראש הממשלה אחמד חלמי ולקיים במקומה ליד מזכירות הליגה, מחלקת פלסטין שתהיה מורכבת ממשדר מדיני ומשרד ל"ענייני פליטים. משרד החרם יהיה קשור אליה.
3. פליטים — הוחלט להסכים ליישוב הפליטים בפלסטין ובארצות הנובלות עמה בתנאי שזכור תיהם לא יפגעו. כן הוחלט לדרוש באו"מ להגדיל את תקציב הסעד לפליטים. הומלץ שמחלקת פלסטין תעבד דרכים לחלוקה צודקת של המעמסה הכספית של הפליטים בין כל מדינות ערב — גם אלו שאינן חברות הליגה ולקרוא להן להשתתף בחינוך ילדי הפליטים.
4. חרם — הודוק החרם והצעה לחוקי עונשין חמורים למפיריו.
5. ישראל — להעלות על סדר היום של ע"צרת האו"מ את פעילות ועדת הפיוס והפרות הה"סוגה מצד ישראל.

6. תוקפנות ישראל — מתוך דבקות בזכויות ערביי פלסטין הוחלט להפנות את תשומת לבו של העולם לכוזנות האיבה של ישראל לגבי העולם הערבי. (החלטה זו נתקבלה לאור דו"ח שהוגש ע"י ירדן והמוסר על סימנים להתקפה ישראלית קרובה). (מ"ק 23.9).

7. ירושלים — המשכה בתמיכה בניאום (יר"דן התנגדה); הסכמה כללית בדבר התנגדות לתכ"נית השבדית. הומלץ בפני ממשלת ירדן לעשות לפיתוח העיר (אהראם 16.9).

8. שילומים — שיגור מחאה מטעם הליגה לממשלת בון ודרישה לבטל את הסכם השילומים וכן לשלוח משלחת מטעם הליגה שתפעל לביטול ההסכם.

9. דאגה לבעיות תוניס ומרוקו, העלאתן על סדר היום של האו"מ ותמיכה בדרישותיהן בעת הדיונים.

10. דיוני העצרת — הוחלט לתמוך במועמדות המדינות האסלאמיות למועצה הכלכלית של האו"מ ולתת יד חשית למשלחות — לגבי מדינות אחרות. לתמוך במועמדות ברזיל ולבנון למועב"ט. עיראק ותרה על מועמדותה למועצת הנאמנות לטובת סו"ריה לאחר שזו התחייבה להגן על ענייני צפון אפריקה (הצגת מועמדותה של עיראק, אחרי ש"סוריה הצגה את מועמדותה. גרמה לסכסוך חריף בין שתי המדינות). אושרה מועמדות מצרים לועדה לשטחים חסרי ממשל עצמאי.

11. הליגה אישרה שלושה הסכמים משפטיים בין ארצות ערב, החשוב ביניהם: הסכם להסגרת פושעים.

12. אושרה הצעת מצרים להקמת מכוון מדעי עליון ללימודים ערביים. כן הומלץ על נסיעתו של מזכיר הליגה לעצרת האו"מ כמשקיף ועל גסיעת סגן המזכיר — כנספח למשלחת הסורית (אהראם 21.9). הומלץ על הקמת 5 משרדי תעמולה באיר"פ פה ובאמריקה. (רדיו קאהיר 22.9).

הדיון בחוזה הבטחון הקיבוצי נדחה למארכ הבא (ר' להלן). נידונו גם בעיות חברת המקרק"עין המצרית ובעיות תקציב שהועברו לטיפול מזכירות הליגה. כן הוחלט כי 30000 ערבים חסרי נתינות במדינות ערב יוכלו לדרוש את אזרחותם הקודמת או אזרחות המדינה בה הם מתגוררים. הצעה לבנונית לאיחוד כלכלי של סוריה, לבנון, ירדן ועיראק — נדחתה, מפחדה של סוריה שמא תנצל עיראק איחוד זה למטרות אחרות (אהראם 27.9). נידונה גם הצעה סורית לתיאום כלכלי, תאום בשווקים ותעושי (מ"ק 24.9). סוריה הציעה לליגה שמדינות ערב יחוקקו חוקי עבודה משותפים (אלף"בא 13.7).

לפי רדיו פאריס התגלעו חילוקי דעות בין המש"לחת העיראקית ובין המצרית. הראשונה דרשה ל"י החרים את רכוש יהודי ערב. עלי מאהר התנגד בתוקף בטענה כי אין החוקה המצרית מפלה בין אזרח למשנהו; החרמת רכוש אזרח מצרי יכולה להעשות רק לפי החלטת ב"ד. משלחת עיראק איימה בעויבת ישיבות הועדה. לאחר התערבות כמה משלחות יושב הסכסוך (פאריס 22.9).

צויינה הרוח הטובה ששררה בישיבות הליגה (בגדאד 25.9).

ליד כינוס הליגה נתקיימו פגישות בלתי רשמיות בין ראשי המשלחות לבין עצמם ובינם לבין הגנרל נגיב.

ישראל-ערב — ההפיכה במצרים העמידה בסימן שאלה את עמדת מצרים בשאלת ישראל, ב"יחוד לאחר שנגיב הודיע לסופר, "לה מונד" על התנגדות הצבא המצרי לפלישה לא"י (אדומאן 8.8).

לשאלת סופר, "קוריארה דלה סרה" אם "מצרים ת"שמור על שביטת הנשק עם ישראל או תנסה להגיע לידי חוזה שלום" השיב כי "זהו ענין מדיני ופתורנו בידי הממשלה" (הארץ 7.8). בעקבות הצהרת כך גוריון הקוראת לשלום עם מצרים אמר עלי מאהר כי ישראל לא הגישה למצרים כל הצעה רשמית לשלום וכי אינו יודע דבר בענין זה מלבד מה ש"קרא בעתונות (מ"ק 20.8). עזאם אמר כי דברי כך גוריון הם דברי חוצפה. כל עוד מחבלת ישראל בהחלטות האו"מ אין הצעותיה אלו ראויות אפילו לתשומת לב (אהראם 20.8). הצהרת כך גוריון צויינה ע"י ציר סוריה במצרים כנסיון מגוחך לבר"ד את מצרים משאר מדינות ערב בעוד מצרים שוקדת על האינטרסים הערביים יותר מכל. (מצרי 27.8). בשיחה עם סופר, "אקסצייג" סלגרף" ב"שאלת אספקת נשק מבריטניה למצרים אמר נגיב שאין הצבא המצרי חפץ לנקום בצבא הישראלי, אך הוא לא קיבל עד כה כל דו"ח על הצעת כך גוריון בדבר התימת חוזה שלום (רדיו פאריס 30.8).

בכינוס הליגה הערבית לא גילתה מצרים יוזמה בבעיית ישראל וכל ההצעות והתוכניות בשאלות אלו הוגשו ע"י מדינות אחרות. היא אף גילתה מתינות בשאלת רכוש יהודי ערב (עיין לעיל — כינוס הליגה) ואף בנוסח ההצעה בשאלת ישראל לסדר היום של העצרת: ההצעה אינה מזכירה את בעיית ירושלים. מאידך סמכה מצרים את ידיה על כל ההחלטות (בינאום). שילומים. עצרת פליטים (וכ"ר).

בעמדת מדינות אחרות לא חל כל שינוי. (על הצהרות שישכלי נגד ישראל — ראה סוריה). אחמד שוקיירי חזר ואמר כי מלחמת נקם היא ה

דרך היחידה לפתרון בעיית הפליטים (רדיו דמשק 4.8).

ירושלים. — נוכח החלטת ממשלת ישראל ל"העביר את משה"ח לירושלים הגישה ממשלת מצ"רים תזכיר מחאה לממשלות החברות בוועדת הפיוס ולמזכיר האו"מ (בירות 18.6). לבנון וסוריה פנו לממשלות המיוצגות בישראל בבקשה שלא להע"ביר את נציגויותיהן לירושלים ולבנון פנתה לא"י פיפיר למען ישפיע על מדינות אמריקה הלטינית (היא 18.6; רדיו דמשק 19.6). כן הגישו שתי המדינות תזכיר מחאה למזכיר האו"מ (מ"ק 3.7). עזאם מסר לשגריר ארה"ב על התנגדות מדינות ערב להעברה (בירות 17.7) מחאת עיראק נמסרה ב"מ 20.7 (הארץ 21.7).

שילומים. — סוריה היתה הראשונה שהחלה לפעול אצל המעצמות בדרישה להפנות את השילוי"מים לפליטים הערביים (הארץ 27.3). בהשפעתה קיימה גם לבנון שיחות בענין זה עם נציגי המע"צמות בבירות (בירות 17.5). הועד הערבי העליון פנה בדרישה דומה לממשלת בון (מצור 13.6). ל"ממשלות בון וישראל בלבד, החליטה סוריה להפ"נות את דרישותיה לממשלת גרמניה (מ"ק 1.7). בעקבות הלחץ הסורי שלה מוזכירות הליגה מה"א לממשלת בון בה נאמר שישראל אינה מייצגת את יהדות העולם וכי אין לשלם למדינה שנוסדה ע"י מלחמה ועל אדמות הערבים והנהוגת איבה גלויה כלפיהם. ביצוע השילומים יכול לערער את יחסי גרמניה עם מדינות ערב והעולם המוסלמי בכללו. (קאהיר 6.8).

כן דרש משה"ח היירני ממשלת גרמניה שלא לשלם לישראל על ליישוב בעיית א"י (רדיו רא"מ אללה 17.8). לאחר התימת ההסכם נשלחו מחאות נוספות ע"י סוריה וירדן (רא"מ 6.9). עיראק (מ"ק 13.9). מצרים והלבנון (אהראם 13.9). הליגה הח"יטה בכינוסה לשלוח מחאה נמרצת לבון ולשגר"משלחת שתעשה לביטול ההסכם (אהראם 15.9). כתברי המשלחת נבחרו אנשים בעלי קשרים עם גרמניה — התעשיין העיראקי עלי אצ'צאפי, וסוחר סורי — רמזי אל אגאטי (הארץ 18.9). סוחר סוריה הודיעו שלא יבצעו עסקים חדשים עם סוחרים גר"מניים (אהראם 28.9). וממשלת סוריה החליטה להפסיק את המו"מ שניהלה עם גרמניה המערבית (רדיו קאהיר 13.9). סעודיה הפסיקה את המו"מ שניהלה עם חברה גרמנית להקמת רשת קווי קשר אלחוט (בגדאד 20.9). למרות זאת אמר פאדל ג'מ"אלי שהליגה לא החליטה להחרים את גרמניה ב"גלל השילומים (מצרי 27.9). משלחת הליגה יצאה לבון בחודש אוקטובר.

1.7 נתפתח בדמשק כינוס ועדות שביתת הנשק הערביות לפי הזמנת ממשלת סוריה. במסרה להשיג מדיניות משותפת נגד התוקפנות הישראלית ולהגיע להסכם בדבר מיוג ארבע הוע' דות לוועדה אחת (קאהיר 30.6; מ"ק 23.6). בראש המשלחת המצרית עמד אסמאעיל שירין (בירות 1.7). הכינוס נפתח ע"י שישכלי. הדינונים התקיימו בסודיות גמורה. ידיעה אחת מוסרת כי הכינוס סקר את כל הפרות שביתת הנשק מצד ישראל ואת עמדת משקיפי או"מ. הוחלט כי ידיעות על כל תקרית יימסרו לוועדת ש"ן המצרית וזו תמסרן לשאר הוועדות לשם נקיטת עמדה אחידה. הכינוס קבל על עצמו להקים מנגנון תאום בין 4 הוועדות לפי הנחיותיה של מצרים (אהראם 14.7). הכינוס הסתיים ב־7.7. סוריה שלחה מברקים למדינות

ערב בהם ביקשה לשמור על סודיותן המוחלטת של ההחלטות (בגדאד 8.7). ב־24.7 אישרה ממשלת ירדן את החלטות הכינוס (מ"ק 24.7). יש לציין שהחל־ טות הכנס נמסרו לאמיר משעל, שר ההגנה הסעודי שביקר אותה שעה בסוריה (אלף בא 6.7). עיראק לא קבלה את ההחלטות (שתי מדינות אלו אינן חתומות על הסכמי ש"ן).
חזרה הבטחון הקבוצי — ב 7.8 שלחה ממשלה עיראק למוכירות הליגה את אישורה ל־ חזרה, ועי"כ כנס ב־23.8 חזרה הבטחון הקבוצי לתקפו (אהראם 8.8). ב־17.8 שלחה סעודיה את אישורה למוכירות הליגה (קאהיר 18.8). בעיית בב"ק הועלתה בכינוס הליגה ע"י נציג מצרים והוחלט לכנס את מועצות ההגנה והכלכלה ואת הוועדה הצבאית במאוס 1953 (אהראם 22.8).
 יעל ורד

מצרים

ההפיכה הצבאית וסילוק פארוק ממצרים

ב־23.7 השתלטו 3000 חיילים ו־300 קצינים ב־ ראשותו של לוא מוחמד נגיב על מרכיזה של קאהיר. ביניהם חנת השידור. ליד המטה הכללי נתגלתה התנגדות מה והיו חילופי יריות. ממשלת הלאה התפטרה והוטל על עלי מאהר להרכיב ממשלה.

בקריאה ברדיו הסביר נגיב כי מגמת הצבא היא טיהור עצמי; השחיתות ואי יציבות השלטון גרמו למפלת הצבא בפלסטין. לאחר המלחמה הת־ גברה השחיתות ובורים בוגדים ומושחתים הש־ תלטו על הצבא. הצבא פועל בצל החוקה... הבוג־ דים יענשו מיד... הצבא אחראי לחיי הזרים ורכ־ שם. מפקדת הצבא הודיעה לשגרירויות ארה"ב ובריטניה כי אין לפעולה קשר עם גורמי חוץ. הצבא הזהיר את העם בפני שמועות־שוא זאסר כל הפגנות (אל־מצרי, 25.7). נגיב חזר והדגיש כי הצבא לא יתערב במדיניות (אל־מצרי 24.7; אה־ ראם 1.8).

"אהראם" (24.7) עומד על הסיבות העיקריות להפיכה: רבים מהקצינים הצעירים התמרמרו, ל־ אחר מלחמת פלסטין, נגד חלק ממפקדיהם הגבו־ רים ושאוּפו להרחקתם. ביטוי לכך שמשו הבחירות למועדות הקצינים (דצמבר 1951) שבהן נבחר מוח־ מד נגיב כנשיא המועדות.
 ההפיכה אורגנה ע"י קבוצת קצינים צעירים שקראה לעצמה בשם "הקצינים החפשיים" (אד־ דובאט אל־אחארא) הקיימת מאז מלחמת פלסטין

ההפיכה וסילוקו של פארוק נתקבלו בהתלהבות רבה ע"י ההמונים והעתונות פתחה במסע נרחב נגד פארוק. הוא הואשם בשחיתות, בנבז, שחיתת כספי האומה, ברציחות פליליות וכו'. רבים מאנשי הפמליא המלוכותית וממקורבי המלך נעצרו. בינ־ הם: חוסיין סירי עאמר, כרים ת'אבת, אליאס אג־ דראוס (יועצו הכלכלי) אדגר ג'לאד (בעל העתון אדזומאן), וד"ר יוסף רשאד (מרופאי המלך) (אה־ ראם 28.7).

דובר הצבא הכריז כי פעולות הצבא באו בראש וראשונה למען הפועלים והפלאחים (אהראם 17.8). הצבא החל לוחץ על המדינאים לבצע רפורמה אנגרארית. בתחילה הסכים עלי מאהר לכהן כראש הממשלה של ההפיכה, אולם חודש וחצי אחרי ההפיכה התפטר מפני שלדעתו מתקדם הצבא בצ־ עדים מהירים מדי. הרכבת הממשלה ע"י נגיב עצמו היתה מלווה מעצרים של עשרות אישים מאנשי המפלגות, בלתי־חלויים, אנשי החצר, אנשי משטרה וצבא — שיכלו להוות סכנה לביצוע הרפורמות ע"י הצבא. בין העצורים פואד סראג־ ארדין — מזכיר הופד, אבראהים עבד־אל־אדי — נשיא המפלגה הסעידית, האפו עפיפי — ראש לשכת המלך לשעבר, נגיב אל־הלאלי — ראש הממשלה ערב ההפיכה, עבאס חלים — ממשפחת המלוכה ומנהיג "מפלגת הפועלים" ומורתדא אל־ מראגי — שר הפנים בממשלת הלאלי (אל־מצרי, 8.8).

ממשלות מצרים לפני ההפיכה ואחריה

— ב 1.7 הורכבה ממשלת חוסיין סירי, כדלהלן: חוסיין סירי — ראש הממשלה, חוץ, מלחמה וימיה; ד"ר מוחמד האשם — פנים; מוחמד עלי ראתב — ענינים מוניציפאליים; נגיב אבראהים — עבודות צבוריות, מ"מ שר הכספים; כרים ת'אבת — שר מדינה (לעניני ארמון המלך); מוחמד סאמי מאון — חינוך; ד"ר עבד־אל־מועטי ח'יאל — מסחר ותעשיה; ד"ר סייד עבד־אל־ואחד — תחבורה; מוחמד עלי אל־כילאני — חקלאות; חוסיין כאמל אל־גמראוי — אספקה; ד"ר אחמד זכי — ענינים סוציאליים; עלי בדוי — משפטים; ד"ר מחמוד צלאח־אדין — בריאות; שייח' מוחמד פרג' אסטנהורי — הקדשות.

ממשלת הלאלי הקודמת לא וכתה להישגים במאבקה בופד וראו בממשלה החדשה ממשלת מעבר שמתפקידה להחזיר את הופד לשלטון. אח־כאר אל־יום" (21.6) האשים את הופד בפניה לשגרירות האמריקאית בבקשה לפעול למען סילוק ממשלת הלאלי. תמורת זאת התחייב הופד לקבל את התנאים שסיפקו את המערכ. ב־20.7 התפטרה ממשלת חוסיין סירי. הסיבה

— הסכסוך עם המלך סביב מינוי שר המלחמה (עייני לעיל). ב־22.7 הרכיב הלאלי ממשלה חדשה: נגיב הלאלי — ראש הממשלה; טאהא מוחמד עבד־אל־והאב א־סבאעי — אספקה; מוחמד כאמל מרסי — משפטים; מוחמד אל־מופתי אל־ג'ואירלי — הקדשות; מוחמד עבד־אל־ח'אלק חסונה — חוץ; ד"ר מוחמד זכי עבד־אל־מותעאל — כספים וכלכלה; אחמד מורתדא אל־מראגי — פנים; מוחמד ריפעת — חינוך; מוחמד פריד זעלופ — מסחר ותעשיה; טראף עלי — תחבורה; ראדי אברסיף ראדי — ענינים סוציאליים; אסמאעיל שירין — מלחמה וימיה; חסן כאמל א־שישני — חקלאות; יוסף סעד — עבודות צבוריות; מירית גאלי — ענינים מוניציפאליים; ד"ר סייד שוכרי — בריאות.

כהונתה של ממשלה זו ארך פחות מ־24 שעות. ב־23.7 עם פרוץ ההפיכה הצבאית בראשות נגיב, הוטל על עלי מאהר להרכיב ממשלה שאושרה ע"י המלך:

עלי מאהר — ראש הממשלה, פנים, מלחמה וימיה, חוץ; ד"ר אבראהים שקוי — בריאות; אבראהים עבד־אל־והאב — מסחר ותעשיה, אספקה; סעד אל־לבאן — חינוך; מוחמד עלי רושדי — משפטים; עבד־אל־ג'ליל אבראהים אל־עומרי — כספים וכלכלה; אלפונס ג'רייס — חקלאות; מר־ חמד זוהייר ג'ראנה — ענינים סוציאליים, תחבורה; מוחמד כאמל נביה — עבודות צבוריות; פואד שירין — הקדשת; עבד־אל־עזי עבד־אללה סאלם — ענינים מוניציפאליים.

ב־30.7 נתמנה הקולונל רשאד מוהנא כשר הת־ חבורה.

ב־6.9 התפטרו מוחמד כאמל נביה ועבד־אל־ עזי עבד־אללה סאלם. מונו המשה שרים נוס־ פים:

מירית גאלי — ענינים כפריים; מחמוד מוחמד מחמוד — תחבורה (רשאד מוהנא נתמנה בינתיים כחבר במועצת העוצרים); מוראד פהמי — עבודות צבוריות; אבראהים ביומי מדכור — בינוי ופ־ תוח; נור־אדין טראף — ענינים עירוניים.
 עם גבור הלחץ לביצוע הרפורמה האגרארית התפטרה ממשלת עלי מאהר, ומועצת העוצרים הטילה על נגיב להרכיב ממשלה חדשה. הממשלה הושבעה ב־9.7 בהרכב הבא:
 מוחמד נגיב — ראש ממשלה, מלחמה וצי; סולימאן האפו — סגן רה"מ ופנים; מוחמד פואד ג'לאל — ענינים סוציאליים; אחמד חוסני — משפטים; עבד־אל־עזי עלי — ענינים עיר־ ניים וכפריים; מוחמד צברי מצבור — מסחר; פריד אנטון — אספקה; אחמד חסן אל־באקורי —

הקדשות; אחמד פראג' טאע — חוץ; הסניין אברזין — תחבורה; פתחי רדואן — שר המדינה; ד"ר נוראדיין טראף — בריאות; עבדאלעזי עבדאללה סאלם — חקלאות; אסמאעיל מחמוד אלקבאני — חינוך; ד"ר עבדאלג'ליל אלעומרי — כספים; מוראד פהמי — עבודות ציבוריות. **הריפורמות של ההפיכה.**

חוק הריפורמה האגרארית — ראה תעודות. חוק החברות, מסי הכנסה, מסי הירושה, שכר דירה — ראה בלקט הכלכלי. ב-11.9 אשרה מועצת השרים את ביטול חוק המספחתי (וקף אהלי). הקרקעות הרשומות כוקף משפחתי יחולקו בהתאם להקדשה. אם המקדיש חי — יעברו הקרקעות לרשותו. על הקרקעות הללו יחול חוק הגבלת הרכוש הקרקעי (אהראם 12.9). בטול התארים: ב-30.7 בוטלו ע"י מועצת השרים התארים בכ ובאשא, ירושת השלטון העותמאני שהיו מוענקים ע"י המלך.

תוך סיהור המנגנון תכנסו שינויים בחוק הר" ווחים האסורים ("זאת מנין לך?"): מעתה אף על אשת הפקיד להצחיר על רכושה. כמו כן נקבע כי תוקף החוק יחול החל משנת 1939. ההכנסות האסורות יותרו והפקיד יועמד למשפט. המוסר על עבירות נגד החוק יוכה ב-20% מסכום ההכנסות האסורות. המוסר הודעה כוזבת — ייענש. מועצת השרים אשרה חוק על הקמת מועצה דיסיפלינארית שמתפקידה יהיה לדון פקידים הני אשמים בביצוע עבירות כספיות (אהראם 5.8). ב-1.8 פורסם צו המבטל את החשטרה הפוליטית — שהיתה מתחקה על עקבות האלמנטים שהיו מסוכנים לשלטון.

בוטל הפיקוח על העתונות (12.8). חוק ארגון המפלגות — ראה להלן — מפלגות. **צבא** — ב-25.7 מונה נגיב (ע"י המלך) למפקד הכוחות המזוינים. לאחר סילוק המלך החל סיהור נרחב בקרב הצבא וכמעט כל ההנהגה הישנה סר לקה. ועדות קצינים עסקו בטהור ובקביעת ההאשמות במשפט הנשק. הוחל בארגון יסודי מחדש של הצבא המצרי. נגיב חלק שבחים למומחים הגרמנים ומסר כי יפעל בעתיד להגדלת מספרם (אלמצרי 7.8).

ב-13.8 הודיע המטה הכללי על העלאת שכר המשרתים בצבא (אהראם 13.8). למלחמה בבורות בקרב החיילים הוקצבו 20.000 ליימ (אל מוצור 5.9). הוחל בפעולות לטובת משוחררי הצבא ונכי מלחמת פלסטין. ב-13.8 הודיע המטה הכללי על העלאת שכר המשרתים בצבא (אהראם 13.8). למלחמה בבורות בקרב החיילים הוקצבו 20.000 ליימ (אל מוצור 5.9). הוחל בפעולות לטובת משוחררי הצבא ונכי מלחמת פלסטין. אלמצרי (19.8) מסר כי הוחלט לבטל את תפקיד עוזרי הקצינים, שהיה מקור לטענות רבות ופגיעה בכבוד החיילים.

ב-26.9 החל הצבא למנות קצינים במשרדי הממשלה השונים, לשם הגברת הפיקוח על מוסדות אלה (אהראם 27.9). **המפלגות וההפיכה.** — מנהיג ההפיכה — נגיב — חזר והדגיש את אי הזדהות ההפיכה עם כל מפלגה שהיא. עתונות ח"ל ואף העתונות המצרית עמדו על הקשר שבין אחדים מקציני נגיב לבין "האחים" ובקשו לראות בהפיכה פעולת הארגון, אך הנחה זו לא הוכחה כמוצדקת.

כל המפלגות הפוליטיות במצרים הכריזו על תמיכתן בהפיכה, אולם המשטר החדש הביע את אי שביעת רצונו מן ההנהגה הישנה של המפלגות. נגיב הזהיר את המפלגות שאם פעולת הטהור לא תבוצע כראוי יאלץ הצבא לטהרן בכוח. המפלגות חייבות לבסס עצמן על עקרונות ולא על אישים — כפי שהיה נהוג במצרים עד עתה (אהראם 10.8).

החוק לארגון המפלגות הפוליטיות. — ב-9.9 פורסם חוק שלפיו על כל המבקשים לארגן מפלגה פוליטית למסור על כך הודעה מיוחדת לשר הפנים. ההודעה תכלול תקנון המפלגה, מצע המפלגה (מטרותיה והדרכים לביצוע המטרות) שמות החברים המיסדים והמקורות הכספיים. לשר הפנים הרשות להתנגד לארגון מפלגה מסוימת. כספי המפלגות יוכנסו לבנקים. ההודעות חייבות להמסר תוך חודש ימים. בתוך חודש מייסד אסור לצרף אדם שנידון בעבר בעוון עבירה שבעיני כבוד, אדם שיוחס לו ניצול השפעה, רווחים אסורים — והדברים הוכחו בפני בית הדין המנהלתי — ואדם שקיבל שכר מדינה זרה או ממוסד העובד לטר בת מדינה זרה. (אהראם 10.9).

הודעה — בתקופה שלפני ההפיכה ניטש מאבק חריף בין האלי לופד, הופד ערך פטיציה למלך בהתימת 200 מחברי בית הנבחרים בה דרש כינוס הפרלמנט המפורז (אהראם 6.6). עם נפילת ממשלת האלי ועלייתו של חוסיין סיי החליטה המפלגה על שביתת נשק עם הממשלה (אלמצרי 15.7). חוסיין סיי — בתוקף תפקידו כמושל צבאי — ביטל את הצו על מעצר סראג' אדיין (4.7).

כיתר המפלגות הכריזו גם הופד על תמיכתו בהפיכה ועם סילוק המלך קיווה טובות מן הער, בדה, שבעבר היה איבן הראשי של הארמון. האכזבה הראשונה היתה איכינוס בית הנבחרים (ע"י לעיל). עד מהרה נדרש הופד לערוך טהור בשורותיו, והחלה התרוצצות פנימית. ב-4.8 החל ליט ועד המפלגה (אליהיא אלופדיה) לסלק מתוכו 14 חברים, ביניהם אף שרים ופדיים לשעבר (עבד אל-לטיף מחמוד, חאמד זכי, חוסיין אלג'ונדי). קבוצות שונות בוסד כגון "צעירי הופד" ר

החלוץ הופדי" (אסטייעה אלופדיה) בהנהגת רפיק אסטרוי דרשו טהור מרחיק לכת: סילוקו של סראג' אדיין ועוד מספר אישים מהצמרת הישנה (אהראם 11.10).

לאחר פירסום חוק המפלגות התפטר פואד סראג' אדיין, המזכיר הכללי של המפלגה, מוועד הופד ומתפקידו בסנאט (אלמצרי 16.9). נחאס הודיע על פיזור הוועד והמפלגה החלה להתארגן מחדש בהתאם לתקנות חוק המפלגות.

המפלגה פרסמה את מצעה שלפיו הופד הוא "מפלגה פוליטית דמוקרטית סוציאליסטית". המצע הבליט את הדרישה להגשמת העצמאות — ע"י פינוי הכוחות הזרים במצרים וסודאן ואיחוד עם סודאן. המצע דוחה כל צורה של ברית הגנה משותפת. הוא דורש חוקה חדשה שתוכן ע"י אספה מייסדת, נבחרת ע"י העם; הגבלת שלטון המלך; חוק להענשת שרים; הלאמת אוצרות הטבע; זכות בחירה לאשה; שכר מינימום; חינוך חינם לכל, איסור היין ומשחקי גורל. במצע החדש לא מוזכר כלל ענין הריפורמה האגרארית (אלמצרי 23.9).

המפלגה נטתה לבחירת נחאס כנשיא המפלגה, לאחר ארגונה מחדש — דבר שלא היה לרצון המשטר החדש. שר הפנים, סוליימאן חאפז, יעץ לצלאחאדיין שהופד יפטר את נחאס (אהראם 22.9). עתונות הופד ובעיקר "אלמצרי" יצאו ב" כותרות ראשיות: "בלי נחאס — אין ופד". כת" גובה לדרישה לסלק את נחאס משורותיה החליטה המפלגה ב-27.9 שלא להגיש למשרד הפנים הודעה על ארגון המפלגה (אהראם 28.9).

נגיב פתח במסע תנופה נגד הופד בצאתו לסיור במבצרי המפלגה באזורי הדלתא (29.9). ה" התלהבות בה נתקבל נגיב הוכיחה — לדעת כתבי העתונות — על תמיכתם המוחלטת של ההמונים במשטר, ועל נצחונו של נגיב על הופד. רבים בוסד החלו דורשים לסלק את נחאס (אהראם 1.10).

האחים המוסלמים — מנהיג "האחים" הכהיש קיום קשר בין הארגון לבין הצבא, ודחה את הש" מועה כאלו מזהנא (שצורף למועצת העוצרים מטעם הצבא) מנחה על האחים (אחיבאר אליום 23.8). ב-1.8 פורסם מצע "האחים" שדרש טהור מ" קיף; חידוש המשפטים בקשר לצבא ורצה אישים; הנהגת החוק האסלאמי; הגבלת הרכוש הקרקעי וקביעת היהסים בין בעלי הקרקע והאריסים; ה" שלמת התחיקה בעניני פועלים; שחרור העוצרים המדיניים; סילוק חבריטים מצרים וסודאן (אה" ראם 2.8).

הצבא נענה לדרישת "האחים" ופתח בחקירה מקיפה בענין רצה אלבנא מיסד האגודה. עם פרסום חוק המפלגות נתעורר בקרב הא

חיים" הויכוח הישן אם האגודה הנח מפלגה פר ליטית. כן הושמעה בקורת בין החברים נגד ה" נהגה הותיקה. באספה באלכסנדריה הומסרו על אל-הודייבי שאלות כגון: "מדוע נפגשת עם המ" לך בעת המערכה באזור התעלה? מדוע התיחסת באופן "רכרוכי" לפעולות לאחר הפגישה עם ה" מלך? (אנ'נדא 16.9). קבוצה בשם "האחים החר פשיים" (אל-אחואן אל-אחראר) קראה לסילוק מ" ספר אישים מהאגודה, ביניהם הודייבי ועשמאוי, והרכבת מועצה נבחרת (אהראם 21.9).

עם הרכבת ממשלת נגיב הוצע לאחים להש" תתף בממשלה אך ההצעה נדחתה על ידם. באקורי — שהצטרף לממשלה כשר ההקדשות, התפטר מח" ברותו באגודה עם קבלת המשרה (אהראם 8.9).

המפלגה הלאומית — הפילוג במפלגה הלא" מית הושלם עם בחירת פתחי רדואן לנשיא הפלג הפורש הקיצוני יותר (2.8). שקרא לעצמו בשם "המפלגה הלאומית החדשה". רדואן שוחרר ממעצר ב-25.7 (נעצר לאחר מאורעות "השבת השחורה"). שנים מחברי "המפלגה הלאומית החדשה" צו" רפו לממשלת נגיב — פתחי רדואן ונור אדיין טראף. שני הפלגים פרסמו מצעים נפרדים, וה" גישו הודעות נפרדות על ארגונם מחדש בהתאם לחוק המפלגות.

הליבראליים. — בעית הריפורמה האגרארית ונסיונות ההסתגלות של המפלגה למשטר החדש הביאו להתפטרות מספר חברים.

הטעדים. — ההפיכה והצעת חוק הריפורמה ה" אגרארית הביאו להתרוצצות פנימית בתוך המפ" לגה. ההנהגה הישנה בראשות עבדאל-אדיי וחאמד ג'ודה התנגדו לריפורמה. קבוצה אחרת בראשות סאמח מוסא התארגנה ובאסיפה כללית ב-28.8 גרמו להתפטרותם של עבדאל-אדיי וחאמד ג'ודה. חברים רבים נטו לשנות את שם המפלגה ל"המפ" לגה הסוציאליסטית הדימוקראטית" (אהראם 29.8). לאחר הריאורגאניזציה הכינה המפלגה מצע ש" כינוהו בשם מצע סוציאליסטי. בין היתר דרש המצע: הקמת מיניסטרוון לעניני פועלים, מתן חלק מרווחי ביה"ח לפועלים, פיתוח הכפר ועוד (אה" ראם 13.9).

המפלגה הסוציאליסטית" (מצרים הצעירה) — החלה לחדש את פעילותה מיד לאחר ההפיכה. המפלגה הביעה תמיכה מלאה בפעולת הצבא וד" רשה שחרור האסירים הפוליטיים ומעצר לאנשי המשטרה הפוליטית, חקירה מחודשת במשפטי "השבת השחורה" והגשמת הצדק הסוציאלי (אה" ראם 27-28). ב-31.7 שוחרר אבראהים שוכרי ממעצרו ונמחל לו על המשפטים בהם נאשם בפ" גיעה בכבוד המלך (אהראם 1.8). מועדון המפלגה

נפתח שוב ב"ב 4.8.168 — חודש משפט אחמד חוסיין ושאר הנאשמים במשפט ההסתה למאורעות "השבת השחורה".

מפלגת הפועלים. — המפלגה הודיעה על תמיכתה בהפיכה, ודרשה לחייב את הפועלים להיות חברים באגודות המקצועיות ולהכיר באגודות המקצועיות של פועלים חקלאים (אהראם 27.7).

ב"ב 23.8 החליטה הסיעה הפרלמנטרית של המפלגה לסלק את עבאס חלים — מנהיג המפלגה — מהמפלגה. האשימוהו במילוי תפקידים במשטרה הפוליטית (אהראם 23.8).

קומוניסטים. — לאחר ביטול המשטרה הפוליטית פרסם עלי מאהר החלטה על הקמת מחלקה בשם "מחלקת בטחון המדינה" שמתפקידה יהיה להלחם בקומוניזם ובציונות (אהראם 15.8).

אל-מצרי מסר (24.9) כי הוחלט לא לכלול את פשעי קומוניזם בכלל הפשעים הפוליטיים שתחול עליהם (הגנה).

אח"באר אל-יום" — פלגות הקומוניסטיות במצרים השתייכו בשנה האחרונה מבחינה גיאוגרפית למפלגת "תודה". ההוראות היו מועברות באמצעות פקיד חברת תעופה שנאסר בינתיים עם פקידים אחרים עובדי שדה התעופה בקאהיר.

העתונות מסרה על גילוי מספר תאים קומוניסטיים ומחלקי כרוניים.

יוסף חלמי — מראשי תנועת השלום, ש' נעצר לאחר "השבת השחורה" בעוון השתייכותו לתנועת השלום, שוחרר לאחר ההפיכה (25.7).

ימים מספר לאחר ההפיכה נמסר על הקמת מפלגה חדשה בשם "המפלגה הדימוקרטית" — בראשות פתחי אר-רמלי (מאנשי תנועת השלום). בהודעת המפלגה נאמר כי מטרתה היא הקמת מוקרטיה עממית חפשית והוצאת כל הכוחות הדימוקרטיים וממצרים וסודאן. המפלגה מתנגדת לתכניות אמפריאליסטיות ובריתות צבאיות; יש לחתום על חוזה אי התקפה עם המדינות הדימוקרטיות. המפלגה מתנגדת לקבלת נשק אנגלי ואמריקאי. היא דורשת הלאמת תעלת סואץ ואוצרות הטבע, קביעת שכר מינימום לפועלים והנהגת שיטת מסים פרוגרסיבית (רדיו לונדון בערבית 7.2).

מאורעות כפר אדי-יוואר. — ב"ב 12-13.8 ארעו התנגשויות בין פועלים לבין המשטרה והצבא בכפר אדי-יוואר, מקום מפעלי סקסטיל של חברת "מצרי". לדברי "אל-מצרי" (15.8) נהרגו ב"התנגשויות" 8 ו-23 נפצעו. כ-500 פועלים נעצרו לחקירה (אהראם 15.8). הצבא פרסם הודעה לפיה עלים בה הוזהרו מפני הפרת הבטחון — שתחשב לבגידה (אהראם 14.8). 29 פועלים, שהאשמו ב"

ביצוע ההתפרעויות, הובאו בפני בית-דין צבאי, שהורכב במיוחד למטרה זו. בעת המשפט אמר אחד העדים כי סיבה לשביתת הפועלים ולהתפרצותם היתה רצונם להשיג תוספת שכר והקמת אגודה מקצועית (אהראם 16.8). לדעת נגייב לא היתה מעורבת במהומות כל מפלגה שהיא (אל-מצרי 16.8). מוצטפא ח'מיס, שנאשם בארגון ה"מהומות ופועל אחר, חסן אל-בקרי, הוצאו להורג (7.9). 14 מהנאשמים שוחררו והשאר נידונו לתקופות מאסר שונות, בין 3-15 שנים.

עיתונות. — ב"ב 15.6 החל להופיע העתון ה"יומי", אל-אח"באר אל-ג'דידה" בהוצאת "דאר אח"באר אל-יום". מנהל המערכת: מוחמד את-תאבעי. העורכים: ג'אלאל-אדין אל-חאמאזי, עלי אמין, כמל אש-שנאווי מוחמד זכי עבד-אל-קאדר, מוצטפא אמין.

אזרחי. — כשייח אל-אזהר מונה אל-ח'דר וע' סייף, תוניסאי שנידון למוות וברח למצרים, הודיע בהתמנותו כי לא יפטר איש (אהראם 17.9).

קופטים. — ב"ב 8.8 נפגש נגייב עם הפטריארך הקופטי האורתודוקסי יוסאב השני ועם הפטריארך הקופטי הקאתולי. נוכחו רבים מראשי העדה ה"קופטית". נגייב בקש שלא לשים לב לאלה המבקשים לסכסך ולהפריד בין שני הסודות של האומה. כולם שווים במולדת (אהראם 9.8).

יהודים. — הרב הראשי שלח ברכת הקהלה היהודית לנגייב. (אהראם 5.8).

נגייב נפגש עם הרב הראשי חיים נחום (אל-מצרי 26.9).

נגייב ביקר בבית-הכנסת בקאהיר — לרגל יום הכיפורים (אהראם 29.9).

זרים. — בתחילת אוגוסט אישרה מועצת ה"שרים שניניים בסעיף 10 של חוק שהיית הזרים במצרים (עיין המזה"ח, ג, 12, ע' 374); וכות הש"ה היה של סוגים שונים של זרים הוארך משלש לחמש או עשר שנים. (אהראם, 5.8).

מדיניות חוץ

מצרים-בריטניה. — בימי האחרונים של ממשלת הלואי נתכנסה בלונדון ועידת הדיפלומטים הבריטיים במזה"ח (24-21) בראשותו של אידן. השתתף גם רוברט האו — המושל הכללי של סודאן. בראש דיוניה של הוועידה עמדו הסוכן האנגלו-מצרי ובעיית הגנת האזור. התעניינותה של ארה"ב התבטאה בהשתתפותו של אצ'יסון ב"ישיבת הסיום.

התפתרות ממשלת הלואי גרמה לחשש בבריטניה, כי סירי יהווה קרש פגיעה לעלית ממשלה ופדית. הציר הבריטי — קרוסוול — הביע בפני

סירי את נכונות בריטניה להמשיך בדיונים עם ממשלות מצרים בכל עת (אהראם 8.7).

למחרת ההפיכה מסר הנספח הצבאי הבריטי לנגייב כי למדינתו אין כל סיבה להתערב (אל-מצרי 22.7).

ב"ב 28.7 הודיע אידן בביה"ג כי האנטרסים של כל העמים החופשיים מחייבים שהמשבר הנוכחי יביא להקמת ממשלה יציבה ומאורגנת במצרים. אין בכוחנו בריטניה להתערב בענייניה הפנימיים של מצרים... תנועת הצבא הבריטי בשבוע האחרון מתחשבת רק לאפשרות של סכנה לחיי הבריטים (אהראם 29.7).

השגריר הבריטי — סטיוונסון — חזר למקום כהונתו מבריטניה ומסר (19.7) לרה"מ עלי מאהר אגרת מאידן, לדבריו — "ברכות ידידותיות".

גם להבא נערכו פגישות תדירות בין השגריר הבריטי ועלי מאהר. העתונות הבריטית והמצרית ציינו כי קיימים הסימנים לאפשרות להגיע לידי הבנה בין שני הצדדים. ה"סנדי טיימס" פרסם כתבה לפיה הציעה בריטניה העברת כוחותיה במצרים לאזור עזה (אל-מצרי 11.8). כן נמסר כי לנגייב הוצע תפקיד נכבד בפיקוד המזה"ח (אהראם 11.8).

ב"ב 20.8 מסר דובר משה"ח הבריטי כי בריטניה בטלה את האסור על משלוח המרי מלחמה למצרים (אהראם 21.8). למחרת נמסר כי בריטניה החליטה באופן עקרוני לאפשר לקצינים מצריים להתאמן ב"בריטניה (אהראם 22.8). המצרים פנו באופן רשמי לבריטניה לאספקת נשק לצבאם. ההזמנה כללה מ"טוסי סילון וטנקים (אהראם 20.9).

ב"ב 23.8 פינו הכוחות הבריטיים את תחנת המכס של סרדאן (גשר על תעלת סואס) והעבירוה לרשות הכוחות המצריים.

אולם בעת שהותו בקפריסין אמר שר המלחמה הבריטי כי אין כל מחשבה בדבר העברת המפקדה הכללית מסואס. מצרים מחתה רשמית על ההצהרה. השגרירות הבריטית בקאהיר הודיעה כי דברי ה"שר מביעים את דעתו האישית בלבד (אל-מצרי 29.9).

ב"ב 17.8 הגיש השגריר הבריטי את כתב האמנתו "למלך פואד השני". בזה נפתרה בעיית התואר.

מצרים-ארה"ב. — בתקופה שלפני ההפיכה הודגשה במצרים מורת רוח כלפי עמדת ארצות הברית בתיווכה בבעיה המצרית. אהראם (8.7) כתב: "לא זו בלבד שארה"ב לא הכירה בתואר פארוק, אלא מנעה בעד מדינות אחרות מלעשות כך.

למחרת ההפיכה הודיע הנספח הצבאי האמריקאי לנגייב כי למדינתו אין כל סיבה להתערב (אל-מצרי 25.7).

3.9.39 שיבה אצ'יסון, במסיבת עיתונאים, את תכנית הרפורמה האגרארית במצרים והביע את אי-חוליו לעלי מאהר ולהבריו אנשי הצבא והאזרחים (אהראם 4.9).

ב"ב 7.8 הביע נגייב בפני מנהל יו. פי. את רצונה של מצרים לקבל עזרה צבאית מארה"ב. בתשובה לכתב יו. פי. ענה נגייב כי מדיניות מצרים כלפי ארה"ב היא מדיניות של ידידות והבנה (אהראם 9.9).

מצרים-ברית-המועצות. — ב"ב 19.6 מסר ציר ברית המועצות — סימון קוויורוף — לשה"ח המצרי תזכיר המזהיר את מצרים בפני הצטרפות לפיקוד המזרח-תיכוני המוצע. זו האזהרה השניה (הראשונה נמסרה באוגוסט 1951 לממשלת הופד). צאלח-אדיין — שר החוץ בממשלת הופד האח"רונה — דיבר בכנס מורים נגד אלה הקוראים לכריכת ברית עם רוסיה. נימוקיו: המדינות ממילא אינן מכבדות עתה בריתות; אם נגיש הצעה לברית ונכשל — מה תהיה אז עמדתנו כלפי האנגלים? (אל-מוצוור 27.6). דברי צאלח אדיין מצאו הד חיובי בעתונות המערבית.

מצרים — צרפת. — דובר משה"ח הצרפתי הודיע כי ממשלתו רואה בהתפתחויות האחרונות במצרים ענין מצרי פנימי (אהראם 31.7).

מצרים-הולנד. — ב"ב 26.8 הגיש ציר הולנד את כתב האמנתו למועצת העוזרים. הציר הודיע כי ההכרה בתואר המלך אינה כוללת הכרה בסטטוס הפוליטי של סודאן (אהראם 25.8).

מצרים-פאקיסטאן. — ב"ב 15.6 הודיע פאקיסטאן על הכרתה בתואר. נאמר כי אין הכרה זו משנה את עמדת פאקיסטאן כי בעיית סודאן הייבת למצוא את פתרונה בין המצרים לסודאנים.

מצרים-יוון. — ב"ב 23.6 הכירה יוון בתואר. ב"ב 27.8 הגיש שגריר יוון — מישל מילאס — את כתב האמנתו. נאמר כי ההכרה אינה מהווה קביעת עמדה לבעיית סודאן. וניולוס — ש"ח היווני — מסר כי בריטניה בקשה מיוון לחכות בהכרתה עד שיימצא פתרון לסכסוך האנגלו-מצרי. אך לאינטר-סים של יוון נגרמו נזקים חמורים בהעדר שגריר במצרים (אהראם 25.6).

מצרים-בלגיה. — ב"ב 11.7 הגיש שגריר מצ"רים בבלגיה, אמין אלמנאסטרלי, את כתב האמנתו למלך בלגיה — בשם מלך מצרים וסודאן.

מצרים-הודו. — ב"ב 16.9 הגיש שגריר הודו החדש, פאניקאר, את כתב האמנתו ל"מלך מצרים וסודאן". משה"ח ההודי הודיע כי אין לכך משמעות פוליטית (אהראם 3.9).

מצרים — ארצות מזרח-אירופה. — אה

ראם (27.9) מוסר כי בהתאם לתכנית השינויים במשרד החוץ תבוסלנה הנציגויות המצריות בהונג' ריה, רומניה ופולין.
מצרים — ארצות-ערב — בתחילת ספטמבר נערכה ועידה של נציגיה הדיפלומטיים של מצרים בארצות ערב. לדברי אל-מצרי כלל סדר היום: א) דיון בסיבות המחלוקת בין כמה ממדינות ערב והליגה; ב) הנחת קווי יסוד למדיניות מצרית חדשה כלפי מדינות ערב; ג) דיון בבעיות מועצת ההגנה המשותפת של הליגה, האמצעים לארגון ה'

סודאן

המפלגות ומצרים

ב-12.8 פירסמו עתונני סודאן את פרטי השיחות בין משלחת תומכי אל-מהדי לבין ממשלת חלאלי שהתקיימו בחודש מאי. ההודעה פורסמה ע"י עבדאללה אל-פאדל, שעמד בראש המשלחת הסודאנית. חלאלי הציע למשלחת לקבל את הסדר ברניות המצרית באופן סמלי, עד למועד ההגדרה העצמית של הסודאנים. אל-מהדי דחה הצעה זו והציע להרכיב ועדה אנגלית-סודאנית מצרית שתפקח על ההתפתחות התחוקתית בסודאן משך תקופת המעבר (אהראם 13.8). אל-מהדי דוחה את החוקה המצרית המוצעת לסודאן שפורסמה עקב ביטול החוזה משנת 1936. לדעתו על מצרים להסכים כי עתיד סודאן ייקבע ע"י תושביה ואסור לה לכפות את ריבונותה על סודאן בכל אמצעי שהוא. (Sudan News and Features 164/52). כאשר חזרה ממשלת חוסיין סירי והזמינה את אל-מהדי לחידוש השיחות מחו על כך בפני מצרים מפלגות האחד והחזית המאוחדת לשחרור סודאן. (Sudan News and Features, 172/52).

הגנה האיזורית והקשר בינה לבין ארגון בין לאומי אחר השואף ליצוב הבטחון במזה"ת (אל-מצרי 5.9).
 "אהראם" (7.9) מסר כי נדונו תזכירי ממשלות ערב על בעית ירושלים, הפליטים ובעיית השלום עם ישראל.
 במשך התקופה הנסקרת הכירו עיראק, ירדן ותימן בתואר המלך כמלך מצרים וסודאן.
מצרים — ישראל — ראה המזרח התיכון, כללי.

צבי קפלינסקי

עקב פרוץ ההפיכה הצבאית במצרים נדחה ביקורו של אל-מהדי. במצרים שהו בעת זו שתי משלחות, האחת מטעם חוגי העצמאות, אשר באה להכין את ביקור אל-מהדי והשניה מטעם מפלגת האחד. נגיב נפגש עם כל אחת מהמשלחות. בינתיים יצא אל-מהדי לשיחות בלונדון. ב-30.9 נפגש עם שר החוץ אידן. בעת השיחות שהה בלונדון המושל הכללי של סודאן — רוברט האו — והמוכיר האדמיניסטרטיבי — גימס רורברטסון. את אל-מהדי ליוו אש-שנקיטי — נשיא המועצה המחוקקת בסודאן ועלי טאהא — שר החינוך הסודאני.

מפלגות האחד שלחו ברכותיהן לשליטיה החדשים של מצרים. בקרב חוגים אלה אף הועלתה הצעה כי סודאן תיוצג במועצת העוצרים (אהראם 9.8). ממשלת מצרים הזמינה רשמית את מנהיגי מפלגות העצמאות לשיחות במצרים (אל מצרי 1.10). "אהראם" (2.10) ציין כי מטרת השיחות בקאהיר היא מיזוג מפלגות האחד למפלגה אחת.

צ. קפלינסקי

ירדן

עיני פנים

הדחת טלאל והמלכת חוסיין — ב-3.6 נתכנסו שני בתי הפרלמנט בדלתיים סגורות. לפי "אל-חיא" (4.6) גילה ראש הממשלה שהמלך אינו מסוגל עוד למלוך והסיויים להחלמתו קלושים ביותר. למחרת (4.6) הקימה הממשלה מועצת מלאי מקום המורכבת מאבראהים האשם, נשיא הסנאט, סוליימאן טוקאן ועבדאריחמאן רשידאת, חברי הסנאט. (פלסטין 5.6).

ב-6.6 יצא טלאל בעקבות המלכה זיין ללוואן, אך היא הסתתרה מפניו עם ילדיה. גם בשוויץ עמד טלאל בסירובו להתפא או לשוב לירדן, על אף ריבוי השליחים והאגרות. הוצאותיו, אשר עברו את המשוער, היוו בעיה כספית (חיא"ת 21.6). ממשלת שוויץ סרבה להתערב (יו. פי. 19.6). ל- בסוף בא אבראל-הודא בעצמו ללוואן ושידל את טלאל לחזור. ב-3.7 שב טלאל לעמאן. ב-11.8 נקראו שני בתי הפרלמנט למושב שלא מן המניין. הוועדה נוכחה שאין המלך מסוגל ל-

בצע את סמכויותיו. ע"פ המלצותיה החליטה מליאת הבית פהאחד לסיים את מלכותו של טלאל ולהעביר את המלוכה לבנו חוסיין.

הוקמה מועצת-עוצרים מחברי מועצת ממלאי-המקום. המועצה תכהן עד שחוסיין יגיע לגיל בגרות (במאי 1953, במלאות לו 18 שנות-ירח) (פלסטין 12.8).

ככנס עיתונאים ב-23.8 אמר אבראל-הודא ש"איראפטר לרפא את המלך אם יוסיף לשמור על תוארו המלכותי (פלסטין 24.8). גורם נוסף להדחתו: לאחר שובו לירדן התקשר טלאל, לדברי רוז אליוסף, עם קציני צבא ורצה לחולל הפיכה צבאית (על המשמר 17.10).

הדחתו של טלאל לא הפתיעה את העם הירדני. תעלוליו, שזכו לפרסום רב, הפיגו כל חשד על קיום מזימה פרו-בריטית לסילוקו. גם בבירות ערב היו ההדים קלושים.

הסכסוך בין טלאל ואשתו הלך והחריף. הוא האשים אותה בקשירת קשר עם אויביו שהדיחוהו מכס המלוכה, ואף פנה אל בית-דין דתי וביקש לתת לה גט, אך הממשלה אסרה על ביה"ד לברר את הענין (חיא"ת 14.1). ב-16.9 הוכנס טלאל לבית-חולים פרטי לחולי-רוח בחלואן שבמצרים.

חוסיין וירשוו — המלך חוסיין הוא נער צנוע, מסור ביותר לאמו. למד בקולג' המוסלמי למדעים בעמאן, בקולג' ויקטוריה באלכסנדריה ולאחרונה בקולג' הארו בבריטניה. חוסיין שהה זמן קצר בירדן (8-25.8), אח"כ יצא לבריטניה שם נכנס לקולג' צבאי בסנדגהרסט לתקופה של 6 חודשים. האמיר מוחמד בן-טלאל, בן ה-12, הוכרז ע"י מועצת העוצרים ליורש העצר הירדני (פלסטין 19.9).

נאיף — לדברי אבראל-הודא (5.6) עסק נאיף בלבנון בעסקים בלתי-חוקיים (הברחת חיש וז' וזנות) העלולים לקלקל את יחסי ירדן עם שכנר תיה. לפיכך הופסקה ההקצבה לנאיף עד אשר יעשה את רצון החצר (פלסטין 6.6).

ב-15.6 חש נאיף ללוואן. הפגישה עם טלאל איכזבה ולמחרת טס נאיף ללונדון, כדי לבקר את בנו הלומד בהארו". ב-25.6 שב לבירות. זמן קצר לאחר בואו של המלך חוסיין לירדן (25.8) פרץ ריב בין מועצת העוצרים לבין אבראל-הודא שהתנגד נמרצות לשיבת נאיף, בעוד ש"המלך זאמו עמדו בתוקף על דעתם שיש להתיר לו לשוב.

לאחר שאפסה תקוותו של נאיף לשוב לירדן, ביקש להתקרב למלך הסעודי. עיראק משכה את ידה מהתיווך. מיואש, עלה

נאיף על מכוניתו ונסע לעמאן (אח"באר אל-יום, 6.9, חיא"ת 9.9).

בממשלה — ב-28.9 התפטרה ממשלת אבראל-הודא. ב-30.9 הרכיב אבראל-הודא את ממשלתו החדשה כדלקמן: תופיק אבראל-הודא — רה"מ, שר החוץ וההגנה בפועל; סעיד אל-מופתי — סגן רה"מ ושר הפנים; עבדאל-חלים אנימאר — חנוך; אחמד אט-טראוונה — חקלאות; ג'מיל תוחונג'י — בריאות; סאבא אל-עכשא — תחבורה; ח'לוזי אל-ח'יירי — כלכלה ומסחר; מוסא נאצר — כספים; אנוור נוסייבה — שיקום ובנוי; עלי חסנא — משפטים וזקן השופטים בפועל. (ששת הראשונים הם ירדנים, וארבעת האחרונים — פלשתינאים).

משרי הממשלה היוצאת לא מונו שוב: עארף אל-ענבתאוי וסולימאן סכר (ירדניים), אנסטאס חנאניא, האשם אל-ג'יוסי, ורוחי עבדאל-האדי, (פלשתינאים).

ביטול התארים — ב-3.8 החליטה הממשלה לבטל את התארים האזרחיים ולהסתפק בכינוי "סייד" (מר). ההחלטה, שאורשה ב-6.8 ע"י מועצת ממלאי-מקום המלך, פגעה ב-73 "פאשאואת" וב- מספר בלתי ידוע של "בכואת".

פעילות ציורי ביה"נ — בשלהי יולי הת-כנסו בשכם 15 מבין 20 צירי "הגדה המערבית". בתזכיר לרה"מ תבעו הצירים: א) חינוק מעמדה המוסרי והחומרי של ירושלים ע"י הקמת משרדי-משנה בה, פתיחת לשכה לעידוד התיירות ותמיכה מספקת בעירייה; ב) נקיטת עמדה תקיפה נגד הפרות שביתת-ההשק מצד ישראל, והחזרת המצב בשטחי ההפקר וכפרי המשולש כפי שהיה לפני חתימת הסכם רודוס; ג) ביטול תקנות-החרום, העומדות בניגוד לחוקה החדשה, ושיתרוך האסי-רים; ד) דחיית כל תכנית ליישוב הפליטים מחוץ לגבולות הממלכה וצמיצום השפעתה של סוכנות הסעד ומספר פקידיה הזרים; ה) חיסול ההפליה לגבי הגדה המערבית: הצירים מאשימים את ה' ממשלה בקביעת מקום מרבית מפעלי הפיתוח של הממשלה ושל סעיף 4 בעבר המזרחי, בהעדפת בני העבר המזרחי למשרות ממשלתיות, במגמה לא לעודד את התגייסות הפלשתינאים וביחוד ה' פליטים לצבא ולמסטרה וכו'; ו) ביעור השוחד והפרוטקציוניזם, ז) תיקון חוק האזרחות המתנה כתנאי לרכישת האזרחות הירדנית ישיבה בארץ מאז 1947, וכך מונע בעד חזרת פליטים לירדן ובעד איחוד המשפחות (חיא"ת 2.8).

מבין צירי הגדה המערבית לא התמו על ה' תזכיר: תופיק קטאן (בית-לחם), יוסף עמר (חב' רוז), עבדאריחמאן ג'ראר (גינין), ח'לוזי אל-

חיירי (ראמאללה) והאשם אלגיוסי (טולכרם). הצנזורה אסרה את פירסום התזכיר בירדן. החל מ'14.9 הזמין אבראל-הודא את צירי ביה"נ משתי הגדות, קבוצת קבוצות, להתייעצות בבניית המדינה. הצירים השיעו את טענותיהם הדומות לדרישו שעוררו צירי העבר המערבי בתוך כיום הנ"ל. לאחר פגישות אלה החליט ראש הממשלה להתפטר (28.9).

תנועת התברלות? — אבראל-הודא גילה שבידי הממשלה נפלו מסמכים על תנועת התברלות הבאה לשרת את היהודים ומדינות זרות אחרות. משום כך הרחיקו שלטונות ירדן אישיות זרה שביקרה לעתים קרובות בעיר העתיקה וגילתה פעילות חשודה (הכוונה לכומר מוריסון, מזכיר התאחדות הכנסיות במוז'ית) (פלסטין 24.8).

מפלגות וארגונים. — ועדת פליטי מחוזות היפה והגליל שערערה בפני ראש הממשלה ושר הפנים על הפסקת פעולתה, קיבלה תשובה ממושל מחוז שכם שהממשלה אחראית לטיפול בענייני הפליטים (פלסטין 6.7).

מושל מחוז ירושלים הודיע לשיח' ראגב אבר אס'ס'עוד ארד'גיאני (ר' המזה"ח, ג' 12, ע' 367), כי הממשלה עצמה שוקדת על אינטרס הפליטים ואינה רואה צורך בהקמת מפלגתו. (דפאע 14.7).

המופת לשיעבר. — חל מפנה ביחסים בין חאג' אמין אל-חוסייני לממשלת ירדן. עוני עבד אל-האדי, ציר ירדן במצרים, ביקר בביתו של חאג' אמין בקאהיר, והלה החזיר את הביקור. (רוז אליוסף 2.6).

חאג' אמין שלח תזכיר לממשלת ירדן בו הביע את תקוותו שהיא תשמור על מעמדה של ירושלים והמנע את "יהודה" (ע"י בנין אום) (הואדח' 14.7).

קומוניסטים. — ב'8.8 נערכה הפגנה קרמוניסטית בעמאן. המפגינים נשאו סיסמאות נגד מוחמד נגיב ואדיב שישכלי. נעצרו 9 אנשים (פלסטין 9.8, חול אל-עאלם 16.8). 18 קומוניסטים נעצרו בשעת אסיפה (פלסטין 6.9). ערבי עואד אס'ס'לפטי, מורה בקולג' המוסלמי בעמאן, (ר' המזה"ח, ג' 12, ע' 368) זוכה ע"י ביה"ד (פלסטין 18.9).

עצורים. — עצורים מדיניים בג'פר, באיר, ורקא, שכם ועמאן (המונים כ'190) הכריזו ב'9.8 שבינת רעב ל-48 שעות. אמהות ונשי העצורים ערכו הפגנה שקטה בעמאן שפוזרה ע"י המשטרה (פלסטין 10.9, היאת 14.9). מבול של מברקים, התובעים שחרור העצורים, ניתך על ראש הממשלה.

לשכת הפירסומים הממשלתית הכחישה ידיעה, שלפי סטטיסטיקה רשמית ישבו בבתי-הסוהר ב-

ירדן בשנת 1951 62,836 איש, מהם 26,081 ע"פ פסקי-דין משפטיים, 22,506 מזוקקים לחקירה ו-14,249 עצורים אדמיניסטרטיביים ומדיניים (פלסטין 14.9). נתברר שהמספרים הנקובים אינם נכונים בגלל טעויות טכניות. המספר הנכון של העצורים המדיניים והאדמיניסטרטיביים היה 6,300, ובסוף שנת 1951 נמצאו בכל בתי-הסוהר 214 אסירים בלבד. הלשכה מציינת כי רוב העצורים הם מהגדה המערבית היות והמושלים שם מוסמכים להוציא פקודות מעצר מבלי להיועץ במשרד הפנים (פלסטין 26.9).

ראש הממשלה נתן הוראה לשחרר את מוניר אר-רסאעי ולבטל את הצו המחייב את פרחאן אש-שבילאת לשבת בטפילה (ר' המזה"ח, ג' 12, ע' 366) (פלסטין 1.7).

עתונות. — ראש הממשלה שלל את רשיונות העתונים הבאים בגלל הופעתם בזמנים בלתי קבועים ותקיפתם אנשים וקבוצות כאמצעי להשגת רווחים בלתי-חוקיים: צות אל-חק (חוסני עבד אל-אדי), אד'דיאר אל-מוקדסה (חופיק טוקאן), אל-עצא (מחמור אש-שרכס), אל-נדיר (מרסי אל אשקר) ואר-ראי אל-עאם (אחמד אל-עקאד) ד' פאע 22.8—21).

שר הפנים ביטל את רשיונות כתבי-העת הבאים, שניתנו ע"י מושל מחוז ירושלים: הירחון "אליקוה" (ד"ר ג'מאל אנטון אל-עאמא), הירחון "אל-בורכאן" (רוברט באסט), דרה-שבועון "אל-חא" (הארשמנדרית גבריאל אבר'סעדי) והשבועון "אל-ז'וטן" (רשאד מסעודה) (אורדן 11.9).

אדמיניסטרציה ואישים. — חבילת-פצצה נשלחה בדואר ראמאללה לתופיק אבראל-הודא. החבילה התפוצצה במשרד הדואר בירושלים. נעצר חשוד (היאת 14.9).

אחסאן אס'ס'עדי, המפקח על נכסי המלך, פרסר ע"י מועצת ממלא-המקום בגלל מעשים פלייניים (חול אל-עאלם 12.7).

ד"ר חוסייני ח'אלדי, שומר המקומות הקדושים, התפטר עקב סירוב הממשלה להכיר בסמכויות שהעניק לו עבדאללה (פלסטין 14.8). עבודות משרד שומר המקומות הקדושים הועברו למשרד מושל מחוז ירושלים (דפאע 17.8).

צלאת אמין צלאח נתמנה לראש עיריית טולכרם, (פלסטין 30.9). הבחירות לעיריית טולכרם נערכו באוגוסט.

שפיך רשידאת נבחר לנשיא אגודת עורכי-הדין הירדניים (פלסטין 27.9).

מדיניות חוץ

ירדן — עיראק. — ב'6.3 חש העוצר עבד-

אל-אילאה לעמאן והציע את האמיר זייד למועצת ממלאי-מקום המלך טלאל. אבראל-הודא דחה את ההצעה פן יתפרש הדבר כצעד לקראת איחוד ירדן-עיראק ויעורר התנגדות מצד בריטניה, סוריה וסעודיה (מצרי 18.6). אותה הצעה הוצעה ע"י נורי אס'ס'עדי בלואזן למלכה זיין, אך אבראל-הודא סירב להפגש אתו בענין כשבא ללואזן (מצרי, 20.6).

בשובו לבגדאד הצהיר עבדאל-אילאה ששליטנות עמאן לא שמרו על כבוד המלך ע"י הכנסתו לבית-החולים או החזרתו לירדן (היאת 7.6). ב'תשובה טען אבראל-הודא כי לא היתה שום רשלנות ביחס לטלאל ואין, איפוא, מקום לביקורת. (פלסטין 8.6).

מנהל עניני הצירות הירדנית בבגדאד מיהה בפני משרד החוץ העיראקי על המאמרים התוקפים נים על העתונות המקומית נגד מדיניות אבראל-הודא, וביחוד, "אל-אתיחאד ארד'ס'תורי", בטאון מפלגת השלטון (היאת 20.6).

ירדן-סוריה. — ב'2.6 נחתם בדמשק הסכם כלכלי בין שתי המדינות המסדיר את יחסי המסחר ביניהן (היאת 3.6).

ב'6.6 נפגשו באל-מפרק אבראל-הודא ושישכ"ל, לפי "רואד" (8.6) הזהיר שישכלי כי סוריה תיאלץ לנקוט צעדים צבאיים נגד כל ניסיון לשינוי מעמדה של ירדן (ע"י איחוד עם עיראק). דובר ירדני הכריז כי אבראל-הודא הבטיח לשישכלי שמשלת ירדן שוקדת על קיום המדינה (היאת 11.6).

ירדן — מצרים. — בהתאם לרצון מצרים הועלה הייצוג הדיפלומטי בין שתי הארצות לדרגת שגרירות. ציר ירדן במצרים ישמש לפי שעה כממלא מקום השגריר (פלסטין 18.9).

ירדן-כוויית. — ממשלת ירדן ביקשה מרשות החינוך בכוויית לבטל את החוזים עם מספר רב של מורים ירדניים המשרתים בכוויית, היות והמדינה זקוקה להם (פלסטין 9.9).

ירדן — בריטניה. — דובר משרד החוץ הבריטי הצהיר כי בריטניה לא התערבה כלל ב'משבר הכתר הירדני הנוגע, לדעתה, לירדן לבדה. היא גם תימנע ממתן עצה לאיזה צד שהוא (פלסטין 11.6). הודעות ברורות זו חזרו ונישנו.

גנרל פיסטינג, מפקד הכוחות הבריטיים בסואס, ביקר ב'7.6 בירדן.

בהתאם לרצון בריטניה הועלתה הצירות הירדנית בלונדון החל מ'28.8 לדרגת שגרירות. פווי אל-מולקי, ציר ירדן בלבנון, ישמש לפי שעה כ'ממלא מקום השגריר. ב'23.9 הגיש ג'וספי פיר-

לונג את כתב מינויו כשגריר בריטניה בירדן. **ירדן — ארה"ב.** — הצירות הירדנית ברשינתו הועלתה לדרגת שגרירות החל מ'28.8. יוסף הייל, ציר ירדן בושינגטון, ישמש לפי שעה כממלא-מקום השגריר. ב'23.9 הגיש ג'וזף גרין את כתב מינויו כשגריר ארה"ב בירדן. **ירדן — צרפת.** — כטרנאנד רושירו די לאסבליאר, מזכיר ראשון באנקרה מאז 1947, נתמנה לקונסול כללי של צרפת בירושלים במקום נוויל שפטר (פלסטין 6.7).

הייצוג הדיפלומטי בין שתי המדינות הועלה לדרגת שגרירות. ציר ירדן בפאריס, השריף עבד אל-מיג'יד חיידי, ישמש לפי-שעה כממלא-מקום ה'שגריר. ב'16.9 הגיש ג'אן די מרטיה את כתב מינויו למועצת העוצרים כשגריר צרפת בירדן (פלסטין 17.9).

מאז בני-יועזר הגישו עצומות לציר צרפת בעמאן נגד מדיניות צרפת בתוניסיה (פלסטין 2.6, 9.7).

ירדן-גרמניה. — ציר ירדן בבירות נצטווה לא לתת לגרמנים אשרות-כניסה לירדן אלא לאחר התייעצות עם הממשלה (פלסטין 25.7).

ירדן — הודו. — סרדאר פניקאר, שגריר הודו לשעבר בפקין, נתמנה כציר בירדן (גם כשגריר במצרים) (פלסטין 22.9).

ירדן — אינדונזיה. — מאיור-גנרל עבד אל-עקאד נתמנה כציר אינדונזיה בירדן (פלסטין 22.9).

ירדן — ישראל. — ב'1.6 הודיע דובר משרד החוץ הישראלי כי השיחות הבלתי רשמיות שהתנהלו בין ישראל לירדן בדבר החלפת שטחים לאורך הגבול לא הביאו לידי כל תוצאות (הארץ 2.6). בתגובה על כך הצהיר דובר ירדני כי הדובר הישראלי התכוון כנראה לשיחות שנערכו שלא בתקופת הממשלה הנוכחית, או שהצד הישראלי ניהל מ"מ עם אנשים בלתי-מוסמכים ובלי ידיעת ממשלת ירדן (פלסטין 8.6).

ב'1.6 נתמנה מוחמד אסחאק ליור ועדת שבי תת הנשק הירדנית בפועל. ב'7.10 נתמנה עוה"ד אנור נוסייבה ליור הועדה. ממשלת ירדן הקימה ועדת-שרים לעניני שביתת הנשק. הרכב הועדה: רוחי עבדאל-האדי, האשם אלג'יוסי, וח'לוצי אל-חיירי (פלסטין 14.7).

ועדת השרים קיבלה הצעה של אנור נוס'ייבה, לפיה יש להעמיד לדין יהודים-מסתננים ל'פני החזרתם לישראל, כנהוג אצל היהודים (פלסטין 21.8).

ש. שינה

עיראק

עניני פנים

לקראת הבחירות. — ב־17 ננעל המושב השנתי הרביעי והאחרון של ביה"ג.

ב־26.6 אישר בה"ג 66 נגד 17 קולות את חוק הבחירות המתוקן (עיין המזה"ח ג' 12, ע' 386). בעד החוק הצביעו צירי הממשלה (מפלגת האיחוד החוקתי); נגדו — צירי מפלגת האומה הסוציאליסטית, ציר מפלגת החזית העממית (דיכאן אל־גבאן) וכמה בלתי־חלוציים, ביניהם פאדל אל־ג'מאלי. ב־30.6 אישר הסנאט את החוק. (זמאן 30.6, 1.7).

מפלגות האופוזיציה היו מאוחדות בהתנגדותן לתיקונים בחוק הבחירות וביחוד לאי־הנהגת בחי רות בשלב אחד ולסעיף האוסר לערער על תוצאות הבחירות לאחר שייקבע שהן נערכו כחוק. צאלח ג'אבר אמר בסנאט כי התיקונים שמים את גורל הבחירות בידי האדמיניסטרציה שאינה מסוגלת לעמוד נגד רצון הממשלה (חיאט 23.6, 6.7).

ב־מיל אל־מדפעי, נשיא ביה"ד העליון ונשיא הסנאט, פסק כי אין ליהודים זכות ייצוג הניתנת לפי החוקה רק למיעוטים המונים 20,000 נפש ומ־עלה (זמאן 22.6).

ההתמודדות העיקרית היא בין מפלגת האיחוד החוקתי של נורי א־סעיד לבין מפלגת האומה הסוציאליסטית של צאלח ג'בר. באל־מונתפף היתה התנגשות בין אזהדי שתי המפלגות. (מצרי 10.6, בממשלה).

ב־10.7 התפטרה ממשלת נורי א־סעיד. למחרת הורכבה ממשלת מעבר משרים בלתי מפלגתיים שתכנה עד לאחר הבחירות, וזה חלקה: מוצטפא אל־עומרי — ראש הממשלה וְ שר הפנים בפועל; פאדל אל־ג'מאלי — חוץ; עבדאללה אד־מלוגי — ג'מאל באבאן — מוצטפא — עניינים סוציאליים; ג'מאל באבאן — משפטים; עבדאלג'באר אש־שילבי — עבדאלא — עבדאלא — מגיד עלאי — עבודות ציבוריות ותחבורה; חוסאם אד־דין ג'מע — הגנה; עבדאר־רהמאן ג'ודת — בריאות; אבראהים אש־שאבנד — כס־פנים; גדים אל־פאצ'הצי — כלכלה. ארבעת האי־חירוים משמשים כשרים בפעם הראשונה. רק מגיד מוצטפא השתתף גם בממשלה הקודמת. שלוש ממפלגות האופוזיציה הטילו ספק ב־ניסרא־ליותה של ממשלה זו וראו בה כלי־שרת בידי נורי א־סעיד (חיאט 27.7).

ארגונים. — מן החזית העממית פרשו 3 ממי־סדיה הבולטים — מוזאחם אל־פאצ'הצי, נצרת אל־פאסי וצאדק אל־בצאם. הרקע — קבלת תקנון חדש הנותן לחזית צביון מפלגתי (זמאן 1.6, 30.6). צאדק אל־בצאם הוציא לאור עתון יומי בשם „אד־דפאע“.

34 קומוניסטים נעצרו ביולי ובספטמבר (נדא אלויטן 7.7, רדיו מ"ק 17.9).

סיכסוך בין שבטים. — 120 איש נהרגו וכמה מאות נפצעו בקרב קשה בין שבט אל־עוזה ושבט אל־עובייד במחוז דיאלא. הקרב נמשך 12 שעות והשתמשו בו בנשק חדיש. הרקע — סיכסוך אדמה ישן שהחמיר לאחר שראש שבט אל־עוזה, שהוא חבר במפלגת האיחוד החוקתי, השיג מה ממשלה צורגירוש נגד חלק מיריביו (חיאט 11.9, 14.9, פלסטין 6.9).

שביתות. — ב־10.6 שבתו פועלי הבסיס ה־בריטי בחבאניה (אשורים וְכורדים ברובם) ותבעו העלאת שכרם. בהתנגשות עם כוחות חיל האוויר הבריטי נפצעו 8. השביתה הוסלה כעבור יומיים (פלסטין 13.6—11).

ב־12.9 שבתו מאות פועלים בבסיס הבריטי בשעיבה ודרשו העלאת שכרם ושיפור תנאי ה־עבודה.

ב־23.8 שבתו פועלי נמל בצרחה עקב שמועה שהממשלה לא תעניק להם, כליהת הפועלים, חצי משכורת לרגג החג. בהתנגשות עם המשטרה נ־הרגו 8 פועלים וכ־30 נפצעו. השביתה הוסלה ב־26.8. (אהראם 26.2, מידאיסט מירור 30.8).

מדיניות חוץ

עיראק — מצרים. — הייצוג הדיפלומטי בין שתי הארצות הועלה לדרגת שגרירות (רדיו בגדאד 26.8).

עיראק — ליגה. — עיראק החליטה לשלם את דמי־הברותה בליגה הערבית לשנים 1949/50 בסך 20,000 דינר (זמאן 16.8) (עיין המזה"ח, ג' 12, ע' 387).

עיראק — איראן. — שלטונות איראן הפ־סיקו את הורמת המים לזרביה שבמחוז כות (זמאן 16.7).

האימאם כאשאני, המנהיג הלאומני הפרסי, ה־שיב לקבוצת צעירים מנג'ף שביקשוהו לפעול ל־מען הגבלת הפעילות היהודית באיראן, כי ממשלת עיראק זרוב העתונות העיראקית אינם מכבדים

את חובת השכנות. הדת והיחסים הקיימים זה דר־רות בין שתי הארצות. בשעה שאיראן נאבקה על חירותה, הצלת אוצרותיה מידי הבריטים וסילוק האימפריאליזם, היתה עיראק המדינה היחידה ש־עמדה נגדה. ביצעה את מדיניות הבריטים והחלי־סה ביקורים רשמיים עם שליטי בחרין שאיראן תובעת לספחה אליה (אהראם 18.9).

עיראק — בריטניה. — ארבע שנים לפני סיום תוקף הסכם 1936 בין עיראק לבריטניה, וית־רה בריטניה על זכותה לפקח על מסילות הברזל ועל נמל בצרחה, והבעלות עליהם עברה לממשלת עיראק (חיאט 21.5, 19.6).

ב־10.7 נחתם בלונדון הסכם לפיו תשחרר ברי־טניה 23 מיליון ליש"ט מהיתרות העיראקיות (פל־סטין 12.7).

עיראק — ארה"ב. — המלך פייצל והעוצר עבדאלאילאה ערכו באוגוסט ביקור רשמי ב־ארה"ב לפי הזמנת הממשלה. הביקור נמשך כ־5 שבועות. סיירו במפעלי תעשייה וחקלאות.

ברטן ביידי (Berry); סגן שר החוץ האמרי־קני לענייני המזה"ח וצטון אפריקה, נתמנה כשר־ריר ארה"ב בעיראק (פלסטין 13.6). והגיש את כתב־מינויו ב־11.8. בכנס עיתונאים בבגדאד (28.8) הזהיר מפני הסכנה הקומוניסטית ועמד על הצורך בהקמת הפיקוד הים־תיכוני. הצהרתו ער־

סוריה

עניני פנים

ממשלת פוזי סלו. — ב־6.6 פרסם נשיא המדינה הסורית, פוזי סלו, צו מס' 257 בדבר הקמת ממשלה בהרכב הבא:

פוזי סלו — רה"מ, הגנה ופנים; ד"ר סאמי טיארה — חנוך; ד"ר מורשד ח'אטר — בריאות; ד"ר זאפר רפאעי — חוץ; מוחמד סעיד זעים — כספים; מוניר דיאב — כלכלה; עבדאר־רהמאן הניירי — חקלאות; מוניר גנאם — משפטים; תופיק הארון — עבודות צבוריות ותחבורה; א־דיב שישכלי — סגן ראש הממשלה (צורף לממש־לה ב־3.8. ימשיך לכהן כרמטכ"ל).

ממשלה זו היא הממשלה הראשונה אחרי ה־פיכתו של שישכלי (29.11.51). ה־41 מאז עצמאות סוריה הראשונה (7.3.1920) וה־15 מאז פנוי כוחות המנדט הצרפתי (1946). כל השרים, פרט לפוזי סלו ולד"ר סאמי טיארה, לא מלאו כל תפקיד מדיני בעבר. חברי הממשלה מייצגים את רוב אי־

ררה תגובה חריפה מצד עתוני האופוזיציה (אח־ראם 30.9).

לפי „אח־באר“ עושה הנשיא טרומן מאמצים אישיים אצל ממשלת עיראק למען מתן חנינה ל־רשיד עאלי אל־כילאני, מחולל מרד 1941. המש־מש עתה כיועץ משפטי בארמון אבן־סעוד. הנשיא שלח בזמן האחרון אישיות צבאית גבוהה אל ר־שיד עאלי שהזמינה אותו לשבת בארה"ב. הלה דחה את ההזמנה אלא אם כן יקבל מקודם חנינה בעיראק (פלסטין 10.8).

עיראק — פאקיסטאן. — אחמד אר־דאי, ציר עיראק בפאקיסטאן, התפטר בגלל רצונו ל־השתתף בבחירות בעיראק (זמאן 10.9).

עיראק — תורכיה. — עיראק החליטה ל־העלות את הייצוג הדיפלומטי בינה לבין תורכיה לדרגת שגרירות (שעב 29.9).

עיראק — או"ם. — עוני אל־ח'אדדי, נציג עיראק באו"ם, נבחר ליו"ר מועצת הנאמנות ל־נת 1952 (ג'רוסלם פוסט 4.6). עיראק נבחרה כ־חברה בוועדה החברתית המסונפת למועצה הכל־כלית והחברתית של או"ם (דפאע 4.8). כן נבחר נציג עיראק באו"ם ליו"ר הוועדה המיוחדת שהר־קמה ע"י העצרת לשם קביעת התנאים הדרושים לארץ מסויימת כדי שתוכל להנות משלטון עצמי (פלסטין 6.9).

זורי המדינה: דמשק, חלב, חומץ, לאדקיה ודיר־אדזור.

פרטים ביאוגרפיים על חברי הממשלה. — גנרל פוזי סלו — כורדי — נולד בדמשק ב־1905. בוגר בית הספר הצבאי של דמשק ב־1924. הועלה לדר־גת קפטן בצבא המנדט הצרפתי ב־1938. השתלם בצרפת ב־1937. מיגור ב־1942, ליטננט־קולונל ב־1946. ב־7.9.48 נתמנה מפקד חזית איז ואח"כ ראש המשלחת הסורית לשיחות שביתת הנשק עם ישראל. ב־1949 הועלה לדרגת זעים (בריגדיר גנ־ראל). מדצמבר 1949 עד הפיכת שישכלי האחרונה שמש בכל הממשלות כשר ההגנה. ב־3.12.51 נת־מנה נשיא המדינה, רה"מ ושר ההגנה.

ד"ר סאמי טיארה — נולד בחומץ ב־1903. למד רפואה בגרמניה ובצרפת. ד"ר מ־1923. ציר חומץ באספה המחוקקת ב־15.11.49. שר הבריאות ושר העבודות הציבוריות מן ה־25.3.51 עד ה־9.8.51. ייסד ועמד בראש „מפלגת הפעולה הלאומית“ (אל־עמל אל־קומי) היה חבר הוועד הפועל של המפלגה הערבית הסוציאליסטית של אכרם חוראני.

ד"ר מורד ח'אטר — נולד ב'1888 בכפר ליד כחמדון (לבנון). ד"ר לרפואה ב'1910 באוניברסיטת הצרפתית של בירות. ב'1919 פרופסור בפקולטה לרפואה של דמשק וחבר האקדמיה הערבית.

ד"ר זאפר רפאעי — נולד בחלב ב'1907. ד"ר למשפטים באוניברסיטה של נאנסי (צרפת). פקיד במשרדים שונים של הממשלה. ב'1941 הצטרף למרד של רשיד עאלי בעיראק. עבר לתורכיה ואח"כ לגרמניה, שם בילה את שנות המלחמה. ייסד בשעתו את "המפלגה הערבית הלאומית" (אל'חזב אל'ערבי אל'קומי).

מוחמד טעיד זעים — נולד בחמאה ב'1908. עבר לחלב. איש עסקים ידוע. סגן יו"ר של לשכת המסחר של חלב. בעל מספר בתי חרושת (טקס טיל, מלט וכו'). היה חבר במספר מפלגות. נטש את החיים המדיניים ב'1947. ייצג את סוריה ב'ועידות כלכליות שונות. היה חבר במספר ארגונים להגנת פלסטין.

מוניר דיאב — יליד דמשק. למד כלכלה ב'גרמניה. עשיר, בעל בית חרושת לאריג בדמשק ואחוות בגזירה.

עבד'אר'רחמאן הנייד — יליד דיר א'ז'ור. בעל אחוות באזור הפרת.

מוניר ג'אם — יליד חלב. עו"ד.

תופיק הארון — יליד לאדקיה. עו"ד, כבן 32 (החבר הצעיר ביותר של הממשלה).

תכנית הממשלה — (אלף בא, 18.6.52):

בעניני פנים: המשטר החדש יבטיח לכל אזרח את זכויותיו ובטחונן במסגרת האינטרס ה חברתי הכללי. אף שכבה לא תנצל את זולתה. המשטר החדש יכבד את הבעלות הפרטית ויבטיח שוויון לכל האזרחים. הוא יפעל לעידוד הליגה, להגנת המשפחה, להגנת הפלאח והפועל, לטהור המנגנון. הממשלה תפעל למען הגדלת העושר הלאומי, הבטחת עצמאות כלכלית שלמה, פתוח אוצרות המדינה, תנהיג מדיניות כלכלית מתוכננת, תנהיג שיטת מסים פרוגרסיביים, היא תלחם באבטלה וב'מחלות. היא תבטיח חנוך עממי חנם. היא תפעל למען חיוק הצבא. במדיניות חוץ: הממשלה תש'תף פעולה עם מדינות ערב לשחרור העמים ה'ערביים מעול האימפריאליזם.

החוגים המשרניים הביעו את שביע רצונם מהבטחת הממשלה לשמור על הבעלות הפרטית. החוגים המתקדמים גילו את קורת רוחם מן הצ'עדים הפרוגרסיביים שהיא הבטיחה לעשות (ח'יאת 18.6).

ב'12.7 הודיעו כי מפאת מחלת הנשיא סלו, הוטל על שה"ח זאפר רפאעי לטפל בעניני משרד

הפנים ועל שר הכספים מוחמד טעיד זעים לטפל בעניני משרד ההגנה.

הסכסוך סלו — שישכלי — הידיעה על

המהלך חזקה שמועות על חילוקי דעות הריפים בין סלו ושישכלי, ונמסר כי שישכלי עומד אפילו להדיח את סלו. "אנ'נדא" רואה את הגורם הראשי למחלוקת בקנאותו של שישכלי למסכויותיו. כ' הוכחה לכך משמשת, לדבריו, העובדה של הרחקת רוב הקצינים הגבוהים והמדינאים שהיו יד ימינו של שישכלי מאז הפיכתו הראשונה (19.12.49). קולונל אבר'עסאף הועבר ממפקדת החטיבה ש' נתתה באזור דמשק לאל'ג'זירה; גם קולונל שוכת שקיר, שהיה עוזרו האדמיניסטרטיבי של הרמט' כ"ל, הורחק, וכן קולונל טעיד חבי, אכרם חוראני נמצא במעצר בית ומפלגתו פורקה (26.7). גם "אל'עמלי" אומר שבין שני המנהיגים קיימת הת'רות על סמכויות (27.7). שישכלי הכחיש את כל הידיעות הנ"ל בהדגישו כי סלו נהנה מאימון העם והצבא (ח'יאת 27.7). ב'28.7 פורסם רשמית כי סלו החלים, חזר לעבודתו ונפגש עם שישכלי.

השמועות התחזקו עם מנויו של שישכלי כסגן רה"מ (3.8) נוסף על תפקידו כרמטכ"ל. רויטר אומר כי צעד זה בא עד להרחקתו הסופית של סלו כדי שהדבר לא יעורר רעש בסוריה ומחוצה לה (הארץ 4.8). למרות הידיעות הרשמיות על שובו לעבודה ממשיכים שר החוץ ושר הכספים למלא את מקומו כשר הפנים וההגנה.

"תנועת השחרור הערבי" — ב'26.8

נפתח בדמשק בנוכחות שישכלי, חברי הממשלה ואישים רבים משרד מפלגתו החדשה של שישכלי. שישכלי אמר שאין "תנועת השחרור הערבי" מ' פלגה חדשה נוסף למפלגות הישנות אלא נסיון לאחד את היסודות הטובים של כל המפלגות, האר' גונים ושכבות העם השונות.

ב'27.8 פורסם מצע התנועה החדשה. נסיון שישכלי לצרף לתנועה מדינאים ידועים כגון חסן אל'חכים נכשל, אך הצטרפו שר החוץ זאפר רפא'עי ושר התנוך ד"ר סאמי ט'ארה (מ"ק 9.7). פחרי אל'בארודי (ציר ביה"נ לשעבר, חבר המפלגה ה'לאומית לשעבר) שבה את התנועה החדשה (זמאן 23.9).

קומוניסטים — קומוניסטים נעצרו כשני

סו לערוך הפגנות בדמשק בהג הפנוי (17.4) ר הועמדו לדין (איאם 17.6). בכפר צקיליה שבאזור חמאה נעצרו כ'20 קומוניסטים מוויינים שהפיצו כרוזים. הוחרמו 18 אקדחים וכמות גדולה של כדורים (אלף בא 14.8).

יסודות קומוניסטיים בלאדקיה ניסו לערוך הפ'גנה למען השלום. אחדים נעצרו (ב'בל 19.9). נאסר

להביא לסוריה את השבועון הקומוניסטי, "ורלד יות" (World Youth) היוצא ברומניה (ליוא 25.5)

עיתונות — אגודת העיתונאים ניסתה להת'

נגד לצמצום מספר העיתונים ע"י איום בשביתה (מ"ק 4.6) אך צו העיתונות הוצא לפועל החל מן ה'29.8. בחלב מופיעים עתה שלושה עיתונים (בסוגרים — עתונים קודמים שהתמזגו):

א'צ'באח (חואדת', אצ'לאח); א'ל'וטן (נדא, ג'מהוריה); א'ל'עהד אל'ג'דיד (ברק א'ש'מאל, שבאב).

בדמשק שבעה עתונים:

א'וזמאן (קבס, עלם); א'לאנבא (אלף בא, נדאל); א'ל'בינא (אל'ג'יל, אל'ג'דיד, חוארה); א'ל'ליוא (ברדא אל'ג'דיד, מנאר); א'ל'פ'חא (פיחא, דמשק אל'מסא); א'נצ'ר אל'ג'דיד (נצ'ר, אח'באר); א'ל' יום (איאם, אנשא).

בלאדקיה עיתון אחד: א'ל'בלאד. בסוויידא על תון אחד: א'ל'ג'בל. בחומץ עיתון אחד: א'ס'טורי אל'ג'דיד.

שני השבועונים עצא אל'ג'נה ואצ'צ'רח'ה התמזגו בשם אל'אס'בוע שהתחיל לצאת ב'24.9.

ב'9.9 פורסם צו המעניק לנשיא את הסמכות

לבטל רשיון כל עיתון בהתאם להמלצת הממשלה אם עתון יעבור אחת מן העברות הבאות: (1) יפגע בכבוד הנשיא. (2) יפרסם ידיעות העלולות לפגוע ביחסי החוץ של המדינה או בבטחונה ה' פנימי והחיצוני. (3) יפגע בכבוד הצבא (ח'יאת 10.9).

פועלים — יציאת פועלים מקצועיים מסוריה

נאסרה בלי אישור מחלקת העבודה. (א'ס'טורי אל' ג'דיד, 23.9). בסוריה מועסקים 3700 פועלים זרים. מספר זה אינו כולל פועלים זרים רבים העובדים ללא רשיון (נצ'ר 28.9).

יהודים — הנהלת המשטרה ושרות הבטחון

הכללי הזהירה את האזרחים הסוריים המתגוררים בבתיים יהודיים לפנותם תוך תקופה מסויימת כי השלטונות החליטו להחרים את רכושם ונכסיהם של היהודים שיצאו את סוריה. בבתים המפונים מתכוונים לשכן פליטים (אל'יום 24.9). א'ל'ליוא

(21.9) מסר כי הודות למאמציו התקיפים של מנהל משטרה קאמשלי נמסר בית הספר היהודי בעיר לשלטונות המקומיים שהפכוהו למושב בית המשפט. נאסרה הפצת תקליטה והצגת סרטיה של השקנית היהודית המצרית לילא מוראד (אל' יום 17.9).

אישים — במנג'ון: מוחמד עלי יעקוב נח'

מנה כמושל דמשק (איאם 3.6). האמד אל'עמרי נתמנה כמוכיר משרד הפנים במקומו של פואד שבאט שנתמנה כמנהל אדמיניסטרטיבי של האר'

ניב'רטיסה הסורית (אלף בא 14.8).

בג'נדרמריה: קולונל רפיק פכרת נח'

מנה כמפקד הג'נדרמריה הכללי (ח'יאת 4.6).

במשטרה: מיג'ור (מקדם) אבראהים חוסייני נתמנה כמנהל המשטרה ושרות הבטחון הכללי במקומו של מיג'ור פואד אסוד. חוסייני חזר זה עתה מהשתלמות בצרפת. היה ראש המשרד השני והואשם ברצח הקולונל מוחמד נאצר, מפקד חיל

האוויר (אוגוסט 1950). הועמד לדין ויצא זכאי.

בצבא: הקולונלים (עקיד) עזי עבד'אל'כרים (מאזר הצפון), תופיק נזאם'אד'דין (מנהל חש' כונות של משרד ההגנה) ונקולא מנצ'ור נתמנו ליועצים של בית הדין הצבאי העליון, נוסף על תפקידיהם (פיחא, 11.8).

בשרות הדיפלומאטי: ב'25.8 פורסם צו בדבר

הרחקתם של עדנאן את'אסי, ציר סוריה בפריס, ואדמון חומצי, הציר בלונדון. פאיו אל'חורי, הציר ברושנינגטון, מונה שגריר סוריה בלונדון (ח'יאת 25.9). ד"ר זכי אל'ג'אבי, הציר בארגנטינה,

הועבר לדמשק (אל'יום 30.9).

מדיניות חוץ

העלאת הייצוג הדיפלומטי — בחודש

יוני הציגו אר"ב, בריטניה וצרפת לסוריה לה' עלות את הייצוג ביניהן לדרגת שגרירות. לאחר התיעצות עם הלבנון, הציגה סוריה את התנאי שמדינה ערבית תהיה הראשונה שתעלה את ציר רותה בדמשק לדרגת שגרירות (כל'שיא 27.7).

הסכימו סעודיה ומצרים וסעודיה היתה הראשונה שהעלתה את נציגותה (9.8). אחריה מצרים (28.8).

צרפת ואר"ב (29.9).

סוריה—ישראל — שרות השדור הסורי

החל לשדר ב'6.9 תכנית בלשון העברית, המופנת אל "היהודים ב'פלסטין". מ"ק (13.8) מסר על כרוזי "ארגון המחתרת הסורית" המזהירים את תושבי ישראל הערביים לא לשתף פעולה עם הצבא והמ' שטרה הישראליים.

אנשי המשטר הסורי המשיכו להשמיע איומים כלפי ישראל, ולהיות היוזמים בכל פעילות דיפלור מאטית אנטיישראלית. בתשובה לשאלת כתב ראדוי מ"ק (21.6) על חידוש פעולות ייבוש החולה אמר שישכלי: "יש קץ לסבלנות. הצבא הסורי עומד על המשמר".

בטקס מסירת התעודות לבוגרי קולג' הצבאי הסורי בחומץ אמר שישכלי: "נשבענו שבועת אמת לא להחזיר את החרב לנדנה, עד אשר ימצאו הללינו מנוחה בקברותיהם ועד אשר תשוחזר ותטוהר האדמה אשר אתבנה. קדשוה והרווה בדמם" (ראדוי דמשק 14.8). בשיחה עם כתב אל'אהראם

(16.8) אמר: המזה"ת אינו די גדול כדי להכיל

את הערבים ואת ישראל גם יחד. או שהערבים יושלכו למדבר או לים. או שהיהודים יחזרו למר לודותיהם והראשונות". לאור הצהרות אלה אמר ראש ממשלת ישראל, דוד בן גוריון, מעל במת הכנסת: "דברי האימונים של שישכלי אפשר ונאמרו רק לצורך פנימי של דיקטטורה והעם הסורי אינו אחראי על להג מתרברב ופוליטי זה. העם הסורי — יש להניח — מעונין בשלום ובתיקונים פנימיים... המרחק מדמשק לגליל אינו גדול מן המרחק מהגליל לדמשק" (הארץ 19.8). נציג ישראל בא"מ הגיש תלונה נגד סוריה למועצת הבטחון, בה נאשמת סוריה בהפרת הסכמי שביתת הנשק ע"י פעולות וגילויי דעת המגבירים את המתיחות במזרח, והמאיימים על "שלמותה הטריטוריאלית ועצמאותה של ישראל" (הארץ 4.9).

העתונות הסורית התקיפה את גנראל נגיב על שביקר בבית הכנסת היהודי ביום הכפור. (למשל — אל-לוא 1.10).

חרט. — סוריה ביקשה מארצות אמריקה הלי טינית, וביחוד מכסיקו, לא למכור נפט לישראל (היא 8.6). כן היא יזמה את כינוס ועדת הנפט של הליגה הערבית שדנה בהידוק החרם על ישראל בקשר לנפט (אל-היבא 19.6). שר הכלכלה הסורי הודיע כי סוריה החליטה על ניתוק יחסיה המסחריים עם קפריסין לאחר שהוכח כי היא משמשת מרכז הברחה לישראל (אליום 23.9). אנשי המכס הסורי החרימו מעל ספינה שעגנה בנמל לאדקיה מטען מלט המיועד לישראל (היא 11.7).

טכסוכי-גבול. — חיילים סוריים תפסו בים כנרת סירת מטור ישראלית שמנועה התקלקל ובה 8 אנשים. האנשים שוחררו באותו יום והסירה הוחזרה למחרת במאצעות ועדת שביתת הנשק (פלסטין 2.7).

שני חיילים סוריים מזוינים חטפו כומר צרפתי בשם פייר גישו שטייל בשטח ישראלי. הוא הוחזק במעצר בסוריה יומיים והוחזר רק אחרי התערבות המשלחת הישראלית בועדת שביתת הנשק (הארץ 15.7).

פליטים. — שה"ח הסורי הודיע כי סוריה לא תוכל לקלוט פליטים במצבה הכלכלי הנוכחי. הוא הצביע על העובדה שעיראק, אם כי נמצאים בה שטחים רחבים בהרבה מאשר בסוריה, סירבה לקלוט פליטים מארץ ישראל אם אין הם בעלי מקצוע. סוריה תהיה מוכנה לקלוט פליטים אם יוקצב "סכום מסויים" בדולארים על כל פליט (הדף 15.7). ב-25.8 הוא חזר והצהיר כי סוריה מזויקה בתוקף בעמדתה שהפליטים לא יאבדו את זכות השיבה למולדתם וקבלת פיצויים על נזקי.

לפי החלטות א"מ, אך סוריה אינה מתנגדת לזכותם לבחור את מקום מושבם בכל מדינה ערבית עד ליישוב בעית פלסטין (מ"ק 25.8). ממשלת סוריה הורתה להתייחס לפליטים כאל נתינים סוריים בענייני עבודה בשירותי המכס, בתנאי שה פליטים ישמרו על אזרחותם (אליום 24.9).

סוריה — לבנון. — סוריה אסרה על אזרחיה לצאת ללבנון לחג אל-פטר (נדא אל-וטן 23.6). בעונת הקיץ נעדרו הסורים מקייטנות הלבנון (היא 17.7). סוריה דרשה מסו"ת להעביר את המטענים עבור הפליטים הנמצאים בסוריה דרך נמל לאדקיה ולא דרך בירות (ברדא אל-ג'דיד 9.7). החל מן ה-10.9 אסרה סוריה הובלת סחורות המגיעות מלבנון לסוריה ע"י מכוניות לבנוניות (קר מרס דו ליבאנט 13.9).

קולונל אמין אברעסאף ביקר בבירות והגיש לנשיא הלבנון דו"ח על מקרי הברחות מוון ליש. ראל מלבנון (אל-ג'זירה, 3.6). סוריה תבעה שתוף כוחות סוריים בפקוח על הגבול הלבנוני-ישראלי; השלטונות הלבנוניים דחו בתוקף תביעה זו (היא 5.7).

שה"ח הלבנוני נפגש בכלודאן עם שה"ח הסורי (היא 13.7). סאמי אציולה, רה"מ הלבנוני נפגש עם שישכלי בדמשק (היא 24.8).

תקוות לשמור היחסים בין שתי המדינות הובעו בעתונות הלבנונית והסורית לאחר בחירתו של כמיל שמעון לנשיא הלבנון, שהתקבלה בדמשק בשביעות רצון. הודגשה פאן-ערביותו של שמעון (היא 25.9). ב-29.9 הגיעה לבירות משלחת סורית רשמית בראשותו של שישכלי לברך את שמעון.

סוריה — מצרים. — ל-18 הגיש אמיר מוצ' טפא אש-שהאבי את כתב האמנתו כשגריר סוריה הראשון במצרים (שמש עד כה כציר סוריה ב"קאהיר).

סוריה — סעודיה. — אמיר משעל, שר ההגנה הסעודי, הגיע לדמשק ב-28.6 ושהה שבוע יום לניהול שיחות בענין מלוח סעודי לסוריה והסכם לתעופה אזרחית בין שתי המדינות (נדא אל-וטן 30.6). ב-14.8 הגיש שי"ח עבדאל עזי את כתב האמנתו כשגריר סעודיה הראשון בסוריה (שימש עד כה ציר סעודי בדמשק).

סוריה — עיראק. — טכסון בין שבטים. אנשי שבט אדידוליים, מעיראק, התקיפו את שבט אל-ג'פאיה מסוריה בגלל מחלוקת על חלקת אדמה השייכת לשבט הסורי. בהתקפה נפצעו רבים. כוחות הבטחון הסוריים התערבו כדי להדוף את התוקפנים (ברדא אל-ג'דיד 9.7). יחסי שתי המדינות. — גורל אס-סעיד, ראש ממשלת עיראק לשעבר, נפגש ב-15.7 עם קר

לונל שישכלי בשתורה. שום הודעה רשמית לא פורסמה על תוצאות הפגישה (היא 17.7). עקב פגישה זו רבו הצהרות על ידידות בין שתי הארצות. שה"ח העיראקי אמר: "עיראק וסוריה קשר רות אחת עם השניה בלב ואיחודן הוא טבעי" (היא 15.8). שה"ח הסורי הכריז כי כל המתיחות ביחסי שתי המדינות פגה (צות אל-אחראר 31.7). זו הפעם הראשונה מאז הפיכת שישכלי האחרונה ביקר ב-6.8 ציר עיראק בדמשק אצל שה"ח הסורי (צות אל-אחראר 7.8). אולם שה"ח העיראקי הצהיר כי ארצו מוכנה להכיר במשטר הסורי רק אם יוחזר השלטון החוקתי לכנו (בירות 23.8).

סוריה — בריטניה. — סופר, אל-מצריי' מוסר מדמשק כי שישכלי סרב לקבל 2 מטוסי דחה מבריטניה ודרש את בצוע החוזה בדבר אספקת מספר גדול יותר של מטוסי דחה (פיחא 5.7).

סוריה — ארה"ב. — גיימס סיל מוס הגיש ב-14.8 את כתב האמנתו כציר בדמשק (מוס הוא דיפלומט מקצועי. משרת בסטיט דפרטמנט מזה 24 שנה. את רוב שרותו בילה במזרח. שרת בבית רות, בגדאד, טהראן, דמשק וגי'דה. ב-1949 היה עוזר למנהל מחלקת המזרח התיכון ואפריקה). ב-29.9 הגיש את כתב האמנתו כשגריר ארה"ב הראשון בדמשק.

סוריה — צרפת. — בעית תוניס. ב-19.6 הורה משרד החוץ הסורי לנציגו בא"מ להצטרף לגוש הערבי-אסיאתי בדרישה לכינוס מיוחד של העצרת הכללית, כדי לדון בבעית תוניס (רדיו ד' משק). (מקודם נמנעה סוריה מלהצטרף לגוש הערבי-אסיאתי בענין זה — המע'). דובר משה"ח הסורי הצהיר כי עמדה זו אינה סותרת את יחסי סוריה עם המדינות הנוגעות בדבר (היא 21.6). ציר צרפת בדמשק, ג'אן אמיל פארי, הגיש

ב-29.9 את כתב האמנתו כשגריר. סוריה — גרמניה. — הציר הראשון של מערב-גרמניה בסוריה, יואכים פון דר אש (Joa- chim von der Esch) הגיע לדמשק ב-30.9 (אל-יום 1.10).

סוריה — יוון. — ב-2.6 נחתם בדמשק הסכם סכם כלכלי המסדיר את יחסי המסחר בין שתי המדינות.

סוריה — צ'כיה. — ב-1.8 נחתם הסכם כל-כלי בין שתי המדינות להסדרת יחסי המסחר. ממשלת סוריה אשרה אותו ב-4.10.

סוריה — אפגאניסטאן. — ציר אפגאניס' טאן החדש, עבד אציצמד חאן, הגיש ב-4.9 את כתב האמנתו לנשיא סלו.

סוריה — בראזיל. — ציר בראזיל בדמשק, מריו סנטוס, הגיש ב-3.9 את כתב האמנתו לנשיא סלו.

סוריה — מכסיקו. — ממשלת סוריה אישרה את מינויו של ח'וזה ואלדס כציר מכסיקו בדמשק (קומבא 27.7).

סוריה הודיעה על תמיכתה בנשיא מכסיקו כ-ראוי לקבל את פרס השלום בשנה זו.

סוריה — אינדונסיה. — ב-25.8 פורסם ב"דמשק צו בדבר החלפת נציגות דיפלומטית עם אינדונסיה בדרגת צירות.

סוריה — או"מ. — ד"ר פייצל שי"ח אל-ארד, נתן סורי, משמש כיו"ר ועדת הבריאות ה"בינלאומית בקוריאה (אלף בא 29.6).

ממשלת סוריה אשרה את ההסכם עם ארגון הבריאות הבינלאומי ועם ארגון הגנת הילד על הגשת עזרה כצידוד רפואי משוכלל ומלחמה במחלות (היא 12.9).

יוסף הדס

לבנון

ענייני פנים

מטורי ממשלת סאמי אציצולה. — כמאל גינבלאט היה הראשון שפתח בהתקפה נגד הנשיא ומשפחתו. במאמר בבטאון מפלגתו, אל-אנבא, תחת הכותרת, "חזר הביאם, העם יסלקם", אמר כי אל-ח'זרי נבחר לנשיאות רק הודות להתיערבותו של גנראל ספירס. ציר בריטניה בסוריה ולבנון ב-1943 (אנשא, 9.6). העתון נסגר ועורכו, אילי מכרול, נתבע לדין (היא 1.6). בינתיים עבר על המדינה גל של פשעים. כדי לזכות באהדת דעת הקהל הודיעה הממשלה, לאחר התייעצות עם

הנשיא, על שורה של חילופי גברי במנגנון ועל העברות הפקידים הגבוהים הידועים כאוהדי שי"ח סלים, שעליו הטילו את האחריות לפשעים. נאצר רעד, מנהל המשטרה פוטר (היא 6.6). זעים גור אדידין רפאעי, הידוע כאיש חוק ולא נתון למרותו של שי"ח סלים אל-ח'זרי, מונה ב-7.6 למנהל כ"ח הות הבטחון הפנימיים. בינתיים סגרה הממשלה שבעה עתונים נוספים. דרישות להחלפת הממשלה ולהרחקתו של שי"ח סלים אל-ח'זרי מן החיים המדיניים הפנימיים הוגשו לנשיא. הנשיא ביקש מחנני פרעון לתחך בינו לבין החות הסוציאלי-סית שהעמידה תנאים קשים: הגדרת והגבלת

סמכויות הנשיא, חקיקת חוק בחירות חדש, פוזר ביה"ג, קבלת מחצית תיקי הממשלה וכו' (חאית 11.6). דעתם של חברי הממשלה נחלקה. רה"מ ניסה להכשיל את כל המאמצים להפילו וגילה יחס ליבראלי כלפי האופוזיציה כמשקל נגד מתנגדיו בקרב הצירים ממחנה הנשיא. בינתים ניסה הנשיא לשכנע את אנשי האופוזיציה להצטרף ל' ממשלה קואליציונית רחבה, והסכים לחלק מן התיקונים שתבעו. (חאית 9.8). צירים רבים דרשו מן הממשלה להתייצב בפני ביה"ג להצבעת אמון. אבל רה"מ התנגד. חלק מחברי הממשלה חלק על דעתו, ואחדות הממשלה התערערה עוד יותר. הנשיא נפגש תכופות עם מפקד הצבא גנרל פואד שהאב (כל שיא 10.8). האופוזיציה התחזקה, והר קמה החזית העממית (ראה להלן — מפלגות) ש' דרשה ביעור השחיתות וטיהור המנגנון (חאית 13.8). הנשיא הודיע על רצונו לעריכת טיהור מקיף, ורה"מ הבטיח לעשות את הצעדים הדרושים בהקדם. צירי הרוב הצליחו להתחייב 42 צירי רים על תזכיר הודוש כינוס מושב מיוחד של ביה"ג שנקבע לאחר דחיות מרובות ל-9.9 (חאית 14—20.8).

אצ'צולח התיר על דעת עצמו לאופוזיציה ל' ערוך כינוס בדיר אל'קמר (אזור הבחירות של כמיל שמעון) ב'17.8. בכינוס השתתפו, חוץ מ' נציגי החזית הסוציאליסטית, כמיל פרנג'יה (צפון), עאדל עסיראן (דרום) נציג מפלגת אנ'נדא אל'קומי עאדל ארסלאן, ד"ר נגי'ב פרח (כנציב מפלגת העם) וקהל של רבבות. תבעו חיטול השחיתות, הפרוטקציה, חקיקת חוק "מאין לך זה?" בטול העדתיים, חיטול הפיאודליזם, תיקון חוק הבחירות, בצע החוקה, הגדרת התפקידים והאחריות של השלטונות השונים במדינה, הענקת זכויות מדיניות לאשה, חיזוק ה' צבא, הנהגת חנוך חובה, פיתוח הכפר, העלאת רמת החיים של הפועל והפלאח וכו'. ג'נבלאט התקיף קשות את משפחת הנשיא. פרסום הנאום בעתונות נאסר ("בירק" ו"טלגרף" שפרסמו אותו נסגרו). בעקבות הכינוס גברה התקפת הרוב ב' ביה"ג (גוש בירות, גוש הדרום, גוש טריפולי וחלק מצירי עכאר) נגד הממשלה. החזית הסוציאליסטית הבטיחה לרה"מ לעמוד לימינו (בירות 18.8). רה"מ איים, שאם יכריחו אותו להסתלק יגלה מדוע לא היה יכול לבצע את התיקונים וינקוב שמות (חאית 19.8). כדי לאיים על פרעון, שניהל את ההתקפות נגדו, הכריז שיבטל את מרוץ הסוסים (פרעון הוא בעל האסטבלות הגדולות לוסוסים בלבנון — המעי) (חאית 21.8).

התפוררות הראשונה בתוך הממשלה אירעה עם התפטרותו של אהמד חוסייני, שר העבודות

הצבוריות ב'27.8. החזית הסוציאליסטית ומקורביה (פרנג'יה, מפלגת אנ'נדא אל'קומי) והחזית העמ' מית החליטו לאחד את פעולותיהם בגוף אחד ש' ייקרא "חזית האופוזיציה", והכריזו על נכונותם לקבל את האחריות לשלטון (חאית 4.9). ערב המושב המיוחד של ביה"ג התפטרו האמיר מג'יד ארסלאן, שר ההגנה והבריאות, וחוסיין אל'עב'ד אללה, שר המודיעין, הדאר והטלגרף, בגלל היסוסי רה"מ להסכים לבקש הצבעת אימון (חאית 8.9). ב'9.9 נפתחה ישיבת ביה"ג כשכוחות ג'נ'ד מריה ומטרה מוגברים שומרים על מבואות ב'ד ה'ג. שר הכספים הקריא את הצהרת הממשלה, בה עמד על הישגיה (חיטול השחיתות, הוזלת מחירי החשמל, הסכם עם חברות הנפט וכו') ועל תכניותיה לעתיד. אחריו מסר רה"מ סאמי אצ' צולח הצהרה אישית (פרסומה נאסר, "לה סואר" שפרסם אותה נסגר). לפי אל'מצרי (21.9) ייחס את המצב הרקוב, העושק והאנרכיה לשמוש ב' שרותי המדינה לטובת אנשים בודדים. ריאד אצ' צולח היה אחד מקרבנותיהם. הוא האשים את בנו של הנשיא ואת הנרי פרעון בהתערבות בכל פרט ופרט בענייני המדינה כגון מתן פקודות לטורים ולטקידים. כן האשים אותם בניסיון להתנגד ל' מלחמה בהברחה לישראל וכו'. בעת נאומו, עזבו כל השרים את כסאותיהם ליד שולחן הממשלה וישבו בין הצירים באולם, וכך הביעו את התפ' רותם. לאחר הנאום יצא אצ'צולח בלי לענות למתווכחים ונסע מיד לפגישה עם הנשיא. בעקבו' תיה פרסם הנשיא שלושה צווים: (א) אישור התפטרותם האישית של השרים; (ב) פיטורי סאמי אצ'צולח; (ג) הקמת ממשלה חדשה בראשותו של נאזם עכארי — רה"מ, שר הפנים, חוץ, מודיעין, חקלאות, הגנה (סוני, עד כה מנהל משרד רה"מ); באס'יל טראד — סגן רה"מ, שר הכלכלה, העבודות הצבוריות, החנוך והבריאות (יוניאורתודוקס, ח' בר המועצה העליונה לענייני המס); חוסט מור בארכ שר המשפטים, הכספים, הדאר, הטלגרף והעניינים הסוציאליים (פרטים עליו ראה להלן — ממשלת האלד שהאב).

נשיאות הרפובליקה הודיעה שהממשלה הנה זמנית.

התפטרות הנשיא שייח' בשארה אל' ח'ורי. — לאחר שנפרד סאמי אצ'צולח מן הנשיא כינס בביתו את האופוזיציה בנוכחות עבדאללה אל'יאפי. כמחאה על צעדי הנשיא הוחלט להכריז על שביתה החל מן ה'15.9. כמאל ג'נבלאט הצהיר כי האופוזיציה לא תשתתף באף ממשלה אם לא יינתן לנציגיה רוב התיקים (חאית 12.9). הנשיא פיטר את נאזם עכארי ב'14.9 ומינה במקומו את

צאיב סלאם ששמר לעצמו את אותם התיקים ש' היו לקודמו. באס'יל טראד ומוסא מובארכ שמרו על תיקיהם.

על היכנסו לתפקידו ביצע צאיב סלאם טיהור בשרותי הממשלה. הוא ביטל את כל המינויים וההעלאות שבוצעו בחדשיים האחרונים (חאית 16.9). פוטרו הפקידים הגבוהים הבאים (בסוגריים שמות הממונים במקומם באופן זמני): מושל ב' רות (נקולא עט'אללה); מנהל משרד הכלכלה (ג'ורג' חכים); מנהל הדואר והטלגרף (נדים ד' משקיה); מנהל משרד המשפטים (שפיק חאתם); מ.מ. הכספים (בצר חרפוש); מ.מ. העניינים הס' ציאליים (מג'יד עוז); מ.מ. הבריאות (ד'ר סלים חאיכ); מ.מ. הפנים (ג'ברי אל'אסוד); מ.מ. התח' בורה (עארף נעמה). כן פוטרו הקולונלים ג'מיל ח'טיב, פיליס אברנאדר ומוחמד ג'ואד מן הג'נ' דרמריה (חאית 17.9).

פרצה השביתה הכללית בבירות וביתר ערי הלבנון, למרות מאמצי הנרי פרעון להכשיל אותה. סאמי אצ'צולח ואל'יאפי נישאו על כתפי תומכיהם ברחובות בירות. פצצה נורקה על ביתו של הנשיא ונערכו הפגנות בטריפולי, צידון ובעל' בכ. ארגוני הנשים ואגודת עוה"ד פרסמו כרוזי תמיכה בשביתה. רה"מ צאיב סלאם הצהיר אף הוא על תמיכה בשביתה כיוון שהיא מבטאת את רצון העם. למרות קריאת החזית העממית להפסקת השביתה היא נמשכה ב'17.9. אז הגישו שני צירי טריפולי הסוניים, רשיד כראמי וסעדי מנלא, תז' כיר שבו תבעו מן הנשיא להיענות לרצון העם ולהתפטר. צירי החזית הסוציאליסטית הגישו תזכיר דומה לנשיא שעליו חתמו גם עלי בזי. סאמי אצ'צולח, עבדאללה אל'יאפי וחמיד פרנ' ג'יה. החותמים פרסמו הודעה נוספת לעם להמשיך בשביתה עד שהנשיא יתפטר. כל מי שישתף פעולה עם שייח' בשארה אל'חורי ייחשב כבוגד. על הודעה זו חתמו גם עאדל עסיראן, האג' אנים ג'א, האג' עבד אס'סאלם ג'ונ', חסן אל'בהצלי (ממנ' היגי הארגון הלאומי המוסלמי).

בישיחה עם הנשיא הצטרף רה"מ צאיב סלאם לדרישת האופוזיציה ותבע מן הנשיא להתפטר. הנשיא הבטיח לו רוב של 50 צירי ביה"ג שהת' אספו בינתיים בארמונו בעאליה. אולם סלאם ה' גיש את התפטרותו והצטרף לאופוזיציה. 50 ה' צירים דרשו מן הנשיא לא להיכנע ללחץ האופור' זיכיה ולהשאר בתפקידו. הנשיא ביקש מחוסיין אל'עווייני להקים ממשלה. אל'עווייני תבע את תמיכת הצבא לחיטול השביתה. מפקד הצבא, ג' ראל פואד שהאב הודיע, לאחר התייעצות עם קצ'י ג'וי כי הצבא לא יתערב במדיניות הפנימית. אז

סירב אל'עווייני להרכיב את הממשלה. פניה ל' סלימאן אל'עלי נכשלה אף היא. ב'18.9, בשעה 2.00 בבקר, הודיע הנשיא על התפטרותו.

פורסמו שלושה צווים: (א) קבלת התפטרות צאיב סלאם; (ב) מינויו של הגנרל פואד שהאב כרה"מ, שר הפנים ושר ההגנה (מרוני) — ממשפחה ידועה; שירת בצבא המנדאט הצרפתי; מפקד הצבא ה' לבנוני מאז פינוי הכוחות הצרפתיים ב'1946); (ג) מינוי נאזם עכארי כסגן רה"מ, שר החוץ, ה' עבודות הצבוריות, החנוך, הדואר והטלגרף, ה' חקלאות והמודיעין ובאס'יל טראד כשר הכלכלה, העניינים הסוציאליים, המשפטים והכספים. גנרל שיהאב קרא לעם לשמור על השקט ומיד נפסקה השביתה.

אל'חורי כיהן בתפקידו 9 שנים פחות שלשה ימים, מה'21.9.43 עד ה'18.9.52. הגורמים שהבי' או לידי התקוממות העם ולידי התפטרותו היו לדברי שייח' בשארה אל'חורי (תלגרף 9.10): המשבר הכלכלי; אופי העם הלבנוני האוהב ש' נויים; אחיו שייח' סלים אל'חורי ואחרים, שער' ררו את חמת העם. לא היתה שום התערבות זרה, אם כי אישים שונים התייעצו עם הנציגים הדיפלומ' מאטיים של מדינות זרות מסוימות.

בחירת כמיל שמעון לנשיאות. — גנ' ראל שהאב סירב להציג את מועמדותו כנשיא; הוא איש צבא ואינו מעונין להתערב בעצמו ב' פוליטיקה ולא לגרור את הצבא לתוכה. למרות הפצרות וגילויי אהדה מצד דעת הקהל עמד ב' סירובו. המערכה ניטשה איפוא בין פרנג'יה ר' שמעון, תומכי משפחת אל'חורי תמכו בפרנג'יה. שני הצירים הארמנים מבירות הכריעו את הכף בתוך גוש בירות (שבעה בעד שמעון, 6 בעד פרנג'יה) והגושו, שהתחייב להצביע במאוחד, תמך איפוא בשמעון. כשנוכח פרנג'יה שסיכוייו חל' שים, החליט להסתלק לטובת רייבו. ב'23.9 הוטל עוצר על בירות בשעות ההצבעה. כמיל שמעון קיבל 74 קולות מתוך 77 צירי ביה"ג (שייח' סלים אל'חורי נעדר מן הישיבה, רשיד בידון נמנע, וקול אחד, לא ידוע של מי, ניתן לעבדאללה אל' חאג').

כמיל שמעון — בן 50; נולד בדיר אל' קמר; עו"ד לפי מקצועו; חבר ביה"ג מאז 1934. שמש שר מספר פעמים; מתומכי בשארה אל'חורי עד 1947; מ'1944 עד 1947 ציר בלונדון. פאך ערבי פעיל. היה מאוהדי המלך עבדאללה. ממשלת האמיר האלד שהאב — מיד עם היבחרו של שמעון הגיש גנרל פואד שהאב את התפטרותו. ב'25.9 ביקש הנשיא את אל'יאפי להרכיב ממשלה, אך למחרת הודיע אל'

יאפי על כשלון מאמציו. הגורם: ג'נבלאט תבע מחצית התיקים בממשלה לנציגי החוזה הסוציאליסטיים בטענה כי היא בעלת המהפכה (הוצעו לו רבע התיקים). כן סירב להיענות לתביעות ג'נבלאט לתיקונים מהירים, (חלוקת האדמות, הלאמת החברות הזרות) (חיאט 27-28).

ב'26.9 הטיל הנשיא על טעדי אל-חנאל, ציר טריפולי, להרכיב את הממשלה. גם הוא הסתלק למחרת מתפקידו והטיל את האחריות לכשלונו על החזית הסוציאליסטית שהתנגדה לשתוף אישים מסויימים.

ב'28.9 הוטל התפקיד שוב על אל-יאפי שנכשל למחרת מאותן הסיבות.

נסיון אחרון להקמת ממשלה פרלמנטארית נב' עשה ב'29.9 ע"י רשיד כראמי, ציר טריפולי. הוא נכנע לרוב דרישות החזית הסוציאליסטית אולם כשהתברר כי רוב צירי ביה"ב יביעו נגדו נאלץ לחזור על התפקיד (חיאט 30.9).

עתה החליט הנשיא על הקמת ממשלת פקי' דים. ב'30.9 הורכבה ממשלת ח'אלד שהאב כדל-קמ:

אחיר ח'אלד שהאב — רה"מ, שר הפנים, ה' תגנה, המשפטים והמודיעין (סוני, נולד ב'1890; שמש בעבר כראש ממשלה, שר ויז'ר ביה"ב; מאז 1947 ציר בירדן). מוטא מובארכ — שר החוץ, העבודות הציבוריות, הרוואר והטלגרף (מרוני נולד ב'1900; מוסמך למשפטים, כלכלן; היה נציג ה' לבנון במועצת האינטרסים המשותפים הסוריים — לבנונים ומנהל כללי של שרותי המכס). טיים חיייד — שר החוץ, הבריאות והעניינים הסוציאליים. (שיעי, נולד ב'1911; ד"ר למשפטים, מר' סמך הפקולטה למדעי המדינה פריס; שמש כ' שופט בבתי'דין שונים; ב'1949 הצטרף למשרד החוץ, והיה מנהל עניני הצירות בטהראן). ג'ורג' חכים — שר הכספים, הכלכלה והחקלאות. (יווני אורתודוכסי, נולד ב'1913; 1934 עד 1949 היה מרצה לכלכלה מדינית באוניברסיטה האמריקאנית של בירות; אח"כ יועץ כלכלי בצירות הלבנונית בוושנינגטון; במאי 1952 — מנהל המחלקה הכל' כלית של משרד החוץ; בספטמבר — מ"מ מנהל משרד הכלכלה).

ממשלה זו היא ממשלת מעבר ומתפקידה ל' תקן את חוק הבחירות ולפור את ביה"ב (מ"ק 2.10).

עיתונות. — בתקופה הנסקרת התנהל מאבק חריף בין אגודת העיתונאים לבין השלטונות ש' תבעו לדין מספר רב של עתוננים בשל עברות על חוקי המדינה. לאות מחאה על סגירת שבעה העתוננים שפרסמו את המאמר של ג'נבלאט הכ'

ריוה אגודת העיתונאים על שביתה ב'13.6. אגודות בעלי העיתונים במצרים ובסוריה החליטו לא ל' שלוח עיתוננים ללבנון לאות סולידריות עם העיתוננים הלבנוניים (מ"ק 13.6). העיתון "נדא אל-וט' ועוד שני שבועונים, בטאנוני של שייח' סלים אל-חורי יצאו לאור ב'13.6 למרות השביתה. לאחר יומיים הופסקה השביתה, והעיתוננים החליטו לא לפרסם כל ידיעה הנוגעת לממשלה עד שיתוקן חוק העיתונות (מ"ק 15.7). אגודת העיתונאים ב' קשה משארל מאלכ להגיש מחאה נגד הממשלה בוועדת זכויות האדם של האו"ם על פגיעתה ב' חופש העיתונות (אלף בא 20.6).

בתחילת אוגוסט פרסמה הממשלה הודעה בה הבטיחה להגשים את חוק הפרסומים המוצע על ידי האגודה. האגודה הודיעה על ביטול החלטתה על החרמת ההודעות הרשמיות של הממשלה (צוח אל-אחראר 8.8). ב'16.9 נתנה ממשלת צאיב ס' לאם הזינה לכל העיתונאים שנידונו למאסר ולת' שלום קנס כספי (חיאט).

מפלגות. — ב'26.6 נפתח רשמית מרכז מפלגת העם בהשתתפות צירי האופוזיציה. בראש המפלגה עומד גבריאל אל-מר (שר לשעבר). נאום אל-ח'ליל נתמנה כמזכיר המפלגה (חיאט 27.6 — 6.9). מצע המפלגה כולל: תקון החוקה וצמצום סמכויות הנשיא; שמירה על עצמאות בתי המש' פט; הקמת בית'דין עליון שיהיה המוסמך להכ' ריע בעניני חוקים וערעורים על בחירות; שוויון זכויות לאשה (קבס, 3.6).

הפלגות. — ב'22.7 התכנס מרכז המפלגה בבירות והחליט על ארבוה מודש. כדי להגביר את הדימוקראטיה הפנימית הועברו סמכויות ה' הנהגה לוועד מדיני הכולל את יו"ר המפלגה, סגנו, המזכיר הכללי, צירי המפלגה בביה"ב 8' חברים נבחרים. לוועדים המפלגתיים האיזוריים ניתנה זכות פיקוח וייעוץ. הוקמה מועצה מרכזית הכוללת את חברי הוועד המדיני. ראשי "השירותים" של המפלגה וסגניהם וראשי הועדות האיזוריות. 15 "השירותים" של המפלגה הם המזכירות הכללית, מחלקת הפקוח, מחלקה אידיאולוגית, תעמולה, מחקרים ותעודות, עניינים סוציאליים, עניני האשה, כלכלה, מהגרים, בחירות, מחלקת האיזורים, בט' חוץ, ספירט, כספים ואספקה, גיוס, המועצה הכ' ללית כוללת את חברי המועצה המרכזית ומספר פעילים ואוהדים שייבחרו ע"י הוועד המדיני ויא' שרו ע"י המועצה המרכזית. בוועדה השנתית יש' תתפו כל פעילי המפלגה ואוהדיה.

המפלגה הקומוניסטית — הפיצה כרוזים בהם התקיפה את הממשלות הערביות על עמדתן הפושרת לגבי החלטת ממשלת ישראל להעתיק

את מושב משרד החוץ לירושלים (חיאט 26.6). ב'25.6 נעצרו כ'10 גברים 4' נשים בהפגנה ל' רגל יום השנה השלישית למלחמת קוריאה (חיאט 26.6). לפי "חיאט" (3.9). קונגרס הפלאחים באל' בקאע' הוא ארגון קומוניסטי. הארגונים הפרו' קומוניסטיים — הקונגרס הלאומי והמפלגה הדי' מוקראטית הלבנונית שמרכזה בוגרתא (צפון) — הגישו שני תזכירים לנשיא בהם תבעו הצלת ה' דימוקראטיה, תיקונים סוציאליים וכלכליים, הע' לאת רמת החיים של הפועל והפלאח וכו'.

המפלגה הלאומית הסורית — לזכר הר' צאתו להורג של אנטון סעאדה הפיצה המפלגה כרוזים ברחבי המדינה. שלושה אנשים נעצרו ב' טריפולי (חיאט 10.7). בעת הכינוס בדיר אל-קמר ב'17.8 (עיין לעיל) ניהלה תעמולה למען ביטול האסור על פעילות המפלגה (חיאט ת.19).

המפלגה הפרוגרסיבית הסוציאליסטית — ד"ר כלופס מקצוד ייצג את המפלגה בכינוס הבינ' לאומי של המפלגות הסוציאליסטיות שנערך ב' פאריס (כל שיא 17.8).

מפלגת הפועלים הלבנונית — מרכזה: טריפולי. יו"ר המפלגה: סאלם כבארה. פתחה מר' עדון בטריפולי (חיאט 27.6). הגישה תזכיר לנשיא בו תבעה: סיהור המנגנון, עצמאות בהייהמשפט, תיקון חוק הבחירות, חיסול השפעת הפיאודאליים, הנהגת שרות חובה צבאי, בטול העדתיות, אחוד כלכלי עם סוריה (חיאט 17.9).

הארגונים המוסלמיים — כל הארגונים המוסלמיים בלבנון התכנסו בביתו של פואד לא' דקי ובחרו בוועדה כדי לטפל באינטרסים של ה' עדה המוסלמית ולהגן על זכויותיה (אל-יום 21.7). החזית העממית — חזית אופוזיציונית ח' דשה, "החזית העממית", הוקמה מן הפלגות, "ה' קונגרס הלאומי" וה"ארגון הלאומי" (תלגראף 2.8). (מפלגות אלה, פרט לפלגות, אינן מיוצגות בפרלמנט — המע'). בהתחלת ספטמבר שיתפה פ' עולה עם החזית הסוציאליסטית (חיאט 2.9). אח"כ עמדה בפני התפוררות כשהפלגות סרבו להשתתף בפעילות נגד הנשיא בשעה שהארגון הלאומי ת' מך בפעילות זו בהשפעת עבדאללה אל-יאפי (ח' יאת 3.9; 11.9).

איחוד כוחות הבטחון הפנימי. — ב'6.7 אוחדו כל כוחות הבטחון הפנימי (ג'נדרמריה, מ' שטרה ושרות בטחון כללי) במפקדה אחת. כמפקד כללי מונה זעים נור א-דין רפאעי. תפקידיו: (1) שמירת הבטחון וביצוע החוקים הקיימים; (2) ח' לוקת ותאום פעולות המשטרה והג'נדרמריה. (3) פיקוח על המחלקות השונות של שני השרותים והדרכתן; (4) עיבוד התקציב השנתי ופיקוח על

זיון וצידוד הכוחות; (5) קישור בין משרד הפנים לבין מפקדת הג'נדרמריה ומנהלת המשטרה. הוע' נקו לו סמכויות רחבות בעניינים מנהלתיים ומש' מעתיים (העלאות בדרגה, הענשת עבריינים, הע' נקת מדליות, מתן רשיונות לאזרחים לנשיאת ב' שק וכו') (עמל 15.6).

ב'2.8 מינה רפאעי את זעים פיליפ אבר-נאדר למפקח הג'נדרמריה (שימש מאז ינואר כמפקח כללי במשרד הפנים) ואת זעים ג'מיל ח'טיב למ' פקח המשטרה (שימש עד יוני 1952 כמפקד הג' נדרמריה) (בירק). שינויים אלה בוצעו ע"י ממ' שלת סאמי אצ-צולח כדי להרגיע את דעת הקהל ולא להזדקק להתערבות הצבא (חיאט 7.6).

עקיד מוחמד זכי אל-באט, מנהל החטיבות של הג'נדרמריה נתמנה כסגן מפקד הג'נדרמריה. במקומו נתמנה נקיב (קפטן) סעיד עבד אס-סתאר (בירות 24.8).

פועלים. — לפי "קומרס דו ליבאנט" (19.7) ישנם בלבנון 60,000 מחוטרי עבודה.

תאורים. — ראשות הממשלה הפיצה חוזר בכל המשרדים בו אסרה את השמוש בתאורים. יש להסתפק ב"כבוד" (חדרת) כפי שנהוג במדינות דימוקראטיות (חיאט 14.8).

חברות זרות. — (עיין המוזה"ה, ג', 12, ע' 379). ב'11.7 פורסם צו רשמי בדבר הפחתת תע' ריפי החשמל (מקסימום למאור — 16.5 גרוש ל' בנוני לקילורואט שעה). הפלגות והארגון הלאומי שנהלו את שביתה התשלומים, פירסמו כרוז בו תי' ארו את הצו כנצחון העם (חיאט 11.7). חברת ה' חשמל מנסה להתנגד להזולה זו (חיאט 13.7). ב' עקבות הצלחת השביתה בבירות קמו ועדות ב' טריפולי (חיאט 16.7) כוחלה וביצידון (חיאט 2.8) לארגון שביתה תשלומים אם לא יופחתו מחירי החשמל באזוריהם ותשופר אספקתי.

חשיש. — שטח החשיש לפי האזורים הוא

המקום	השטח בדונם	הבעל
בטרייה	50	משפחת חמיה
עיתאתא	120	קבלאן עיסא אל-ח'ורי (ציר ביה"ב)
כפר דאן	500	צברי המאדה (ציר ביה"ב)
הור טלעה	100	מלחם קאסם
ג'רד בקאע	120	משפחת דנדש

890 דונם (לה סואר 23.7).

בהתחלת אוגוסט החליטה הממשלה שוב על ה' שמדת החשיש. כוחות הג'נדרמריה שנגשו לפ' עולה זו נתקלו בהתנגדות עזה מצד כפריי המקיס.

כספר דניאל (בקאצ) ניטו כ־700 כפריים להפריע לעבודת הג'נדרמריה. באחוזות של פחד חמאדה היו הילופי ידיות. הג'נדרמריה הצליחה להשימד כ־95 דונם באזורי ברזאליאס, וחלה, אל'חוש, אל' לבנה, דניאל (חיאת 5.8, זמאן 11.8, צות אל' אחראר 26.8).

יהודים — מפקד של היהודים. — בעקבות השאלות של ציר ביה"ג, אמיל בוסתאני (עיין המזה"ח, ג', 12, ע' 380), ציוותה הממשלה לערוך מפקד של היהודים בלבנון. לפיו יצא כי מספר היהודים שהיו אזרחים לבנוניים עד מאי 1952 מגיע ל־5920. מספר היהודים החרים המתגוררים באופן קבוע בלבנון (מלבד סורים) מגיע ל־1041, ביניהם 71 צרפתים, 51 בריטים, 25 איטלקים, 49 יוונים, 12 פלשתינאים, 331 פרסים, 26 ספרדים, 11 מרוקאנים, 28 פולנים, 585 אלג'יריים, 6 אוס'טרים, 26 שונים. (נדא אל'וטן 2.8).

שני הקצינים היהודים ששרתו בצבא הלבנון טוטרו (חיאת 6.9), (עיין המזה"ח, ג', 12, ע' 380), דרוזים. — שני שיח'י עקל של העדה ה' דרוזית פרסמו כרוז בו גינו את נוהג חטיפת הבנות לשם נישואין. הדת אינה מכירה בפרי של "פשע זה", ורואה בילדים ממזרים. הם מזכירים כי העברייני צפוי לעונש לפי חוק העונשין הלבנוני (אציפא 29.7).

אישים. — מוצטפא כראמי נתמנה כראש עיריית טריפולי (ציאד 4.9). ג'וזיף אבו'ח'אטר ו' נתמנה כציר בסלוואדור, ניקאראגוא, קוסטאריקא והונדוראס, נוסף לתפקידו כציר במכסיקו. (צות אל'אחראר, 24.7).

מדינות חוץ

העלאת הייצוג הדיפלומאטי. — בסוף יוני הציעו מעצמות המערב ללבנון להעלות את הייצוג הדיפלומטי ביניהן לדרגת שגרירות. לאחר התיעצות עם סוריה הציג משה"ח הלבנוני שני תנאים: (1) השארת נציגויותיו בארצות אלה ב' דרגת צירות מסכות תקציב. (2) מתן הזכות למ' דינה ערבית להיות הראשונה בהעלאה זו (כל שיא 27.7). המעצמות המערביות הסכימו לתנאים אלה. סעודיה היתה המדינה הראשונה שהעלתה את נציגותה בבירות לדרגת שגרירות (3.8) נציגי ארה"ב, בריטניה וצרפת הגישו את כתבי האמנה שלהם כשגרירים בחדש אוקטובר (כל שיא 20.7). לבנון — ירדן. — ב־19.6 נחתם ברבת'עמון הסכם כלכלי בין שתי המדינות, הבא במקום ה' הסכם שנחתם ב־10.5.1923 בין צרפת ובריטניה. ההסכם הוא לשנה. ההסכם מסדיר את החליפין

לבנון—ברית המועצות. — ממשלת עיראק הסכימה לייצג את לבנון בכרית-המועצות (רדיו קאהיר, 4.8).

לבנון—צ'כיה. — ב־12.7 נחתם בבירות בר"ח הסכם מסחרי בין לבנון וצ'כיה, שלפיו יוחלפו סחורות בשווי של 5 מיליון ל"ל. צ'כיה תקנה 5000 טון הדרים לשנה (חיאת 13.7).

לבנון—יוון. — מוחמד עלי חמאדה, מי שהיה מנהל המחלקה המדינית במשה"ח הלבנוני ונת' מנה לפני כשנתיים מנהל עניני הצירות באתונה, הועלה לדרגת "ציר מוסמך". דרגת נציגי שתי המדינות היתה עד כה "מיופה כח" (ריביו דו

יוסף הדם

חצי האי הערבי

(ינואר—ספטמבר 1952)

קבעה גם תעריף לשירותים (מדריכים, נסיעות, שיכון וכו'). ההוצאה הממוצעת לעולה רגל בתוך סעודיה נאמדת ב־230 ריאלים (כ־16 ליש"ט) (אום אל'קורא 18.7).

המאורעות בסולטנות לחג. — בדצמבר 1951 נערכו בפקודת הסולטאן של לחג בחירות למועצה מחוקקת, לאחר שהמועצה הקודמת, ש' מונתה ע"י הסולטאן במאי, פוזרה על ידו. חלק מחברי המועצה מונו גם הפעם ע"י הסולטאן. המועצה מורכבת מנכבדים, ראשי שבטים וסוחרים. הסולטאן שלל מכמה מן האמירים את הזכות להשתתף בבחירות לאחר שנתגלעו ביניהם חילוקי דעות; חלקם הוגלו ויתרם נעצרו. (בתחילת 1951 סוכל נסיון של כמה מאמירי לחג' הגולים בעדן להפיל את הסולטאן) (פלסטין 18.12.51).

ב־14 באפריל 1952 מתו לפתע האמירים חסן עלי ואחמד מהדי, שני בני דודו של הסולטאן, פדל עבד'אל'כרים. נפוצו שמועות כי יד הסולטאן היתה בדבר וכתוצאה מכך פרצו מהומות. מושל עדן, מ. היקינובות'אם, שלח כח צבאי לשטח הח' סות המערבי. הסולטאן הוזמן לחקירה לעדן; ה' אמאם אחמד בקש להאריך את המועד שנקבע ל' בוא הסולטאן לעדן אך לאחר סירוב המושל נמלט הסולטאן לתימן ומצא מקלט אצל האמאם אחמד (21.4). הצירות התימנית בלונדון מחתה על ההת' ערבות הבריטית וטענה כי היה בצעד זה משום הפרת הסכמים שנחתמו בשעתו בין בריטניה ל' תימן בשאלת לחג'. דובר משרד החוץ הבריטי טען כי הפעולה הבריטית הסתמכה על הסכם מ' שנת 1944 לפיו התחייב סולטאן לחג' שלא לעשות כל פעולה בלי התייעצות עם המושל הכללי של ארצות החסות בעדן (אל'חיאת 24.4.52). ממשלת

העליה לרגל. — עונת העליה לרגל החלה בתחילת יוני ועד "יום ערפאת" (29.8) הגיעו כ־350 אלף עולי רגל (בעונה הקודמת — כ־400 אלף) מהם כ־130 אלף מחו"ל ויתרם מסעודיה. כ' 100 אלף עולי רגל הגיעו דרך הים (בעיקר מ' אסיה) וכ־25 אלף בדרך האוויר (פלסטין 6.9; אום אל'קורא 5.9). מתו כ־850 עולי רגל מחולשה, וקנה או מכת'שמש; לא היו השנה מחלזת. בראש הח' גינות עמד יורש'העצר הסעודי האמיר סעוד ואחיו שר'החוץ האמיר פייצל. בין עולי הרגל הנכבדים השנה היו איתוללה כאשאני, המנהיג הפרסי ה' לאומני; שר החוץ התימני, סייף אל'אסלאם עבדאללה; סולטאן לחג' הגולה פדל בן עבד'אל'כרים (אל'עברלי); נגיב אר'ראי' ציר עיראק ב' מצרים וסעודיה ועוד.

בין סעודיה ופאקיסטאן פרץ במחצית יולי סכ' סוך בקשר לזכויות העברת עולי-הרגל הפאקיס'טאניים לסעודיה. ממשלת סעודיה תבעה כי מח' צית עולי הרגל מפאקיסטאן שיצאו בדרך האוויר יועברו במטוסים סעודיים (סה"כ עולי הרגל בדרך האוויר מפאקיסטאן הוא כ־3000). ממשלת פאקיס'טאן דחתה ב־22 ביולי, "דרישה בלתי רגילה זו". הסיכסוך נסתיים בפשרה לאחר שהחברה הסעודית לא הצליחה להעביר בכוחות עצמה אף את עולי הרגל מארצות ערב. כ־3500 עולי רגל נתקעו במחצית אוגוסט בבירות מחוסר אמצעי תחבורה. ממשלת ארה"ב נעתרה לבקשת הלבנון וסיפקה מ' טוסים לרשות העולים שהגיעו בזמן לחג'. הקלה חשובה העניקה ממשלת סעודיה לעולי הרגל ע"י הצו המבטל את המס בסך 20 ליש"ט לגולגולת — "רסם אל'חג'" — (שהיה בשעתו מקור ההכנסה היחיד של סעודיה). ממשלת סעודיה

של מוצרים מקומיים, את בעיית הטרנויט וההוב' לה, את בעיית המכוניות הנעות בין שתי המדינות ואת ענייני האזור החפשי המוענק לירדן במל' בירות (קומרס דו ליבאנט 2.7).

לבנון — פליטים. — בלנדפורד, מנהל ס' טו"ח, דן עם רה"מ הלבנונית בענין כחצי מיליון ליי"ל שהייבת לבנון לעזרת הפליטים עבור שבעת החדשים הראשונים של 1952. רה"מ אמר כי אין באפשרות לבנון לשלם סכום זה ובקש כי סו"ח תקבל את התשלום על עצמה. בלנדפורד סרב ב' טענה כי זה ייצור תקדים מסוכן לגבי יתר מדינות ערב (חיאת 11.7).

לבנון—ישראל. — הגבלות על הספנות. — עתון הספנות, "דה באלטיק אנד אינטרנשיונל מריטימ' קונפרנס" (26.6) מודיע כי כל האניות, פרט ליש' ראליות, יכולות לעגון במלי הלבנון; מטען של ציוד צבאי המיועד לישראל יוחרם; אניות העוב' רות דרך נמל ישראלי לא תוכלנה להצטייד בדלק. הצוות והנוסעים, פרט לקברניט האניה, לא יוכלו לרדת לחוף לבנוני.

חרם. — השלטונות הלבנוניים אסרו יבוא מ' כוניות, "מאק אינטרנשיונל" המיוצרות בארה"ב (קומרס דו ליבאנט 26.7).

ממשלת הלבנון דרשה בכינוס קציני הקשר של לשכת החרם בליגה עיון מחדש בסעיף על החרמת הוצרת התכרות המקימות סניפים בישראל, ובהחלטה להטיל פיקוח על המסחר עם קפריסין, בהטעימה כי צעדים אלה מנוגדים לחופש המסחר הנהוג בלבנון.

מדינות ערב טוענות כי בירות נהפכה למרכז הברחת כספי היהודים של מדינות ערב לישראל, תחת חסותם של אישים לבנוניים רמי מעלה (חיאת 30.7). שדה התעופה אל'מזה של דמשק קלט מספר פעמים ידיעות המשודרות משדה ה' התעופה של בירות לשדה התעופה של לוד (אלף בא 11.8).

הצלת ספינה לבנונית ע"י ספינה ישראלית. — הספינה הישראלית, "גבריאלי" שהיתה בדרכה ל' קפריסין, נענתה לקריאת ההצלה של הספינה ה' לבנונית "טראדה" שהיתה בדרכה מפורט'סעיד לקפריסין, וגררה אותה לנמל סאפוס (ג'רוסלם פוסט 4.8).

התחרות ספורטיבית. — הקבוצה הלבנונית ל' משחקי כדור העף הבינלאומיים במוסקבה שיחקה נגד הקבוצה הישראלית (חיאת 22.8). זו הפעם הראשונה שקבוצה ערבית מסכימה להתמודד עם קבוצה ישראלית.

לבנון—ארצות הברית. — הסכם סעיף 4— ראה בלקט הכלכלי.

תימן טענה שהיות וגבולותיה של לחג' עם תימן אינם קבועים אסור היה לכוח הבריטי לפעול באזור (רויטר 22.4).

בעקבות בריחת הסולטאן הוקמה מועצת-עוצ' רים הכוללת את האמיר פדל בן אחמד פדל (ה' מטפל בענייני פנים, כלכלה ועיתונות) והאמיר עלי, אחי הסולטאן, שנמלט לפני כשנה לעדן (לענייני חוץ וחינוך) (אלף בא, 7.5.52). בראש המועצה יועץ בריטי (אהראם 10.6), נמסר כי ה' מועצה המהוקקת שהוקמה ע"י הסולטאן הבורח הכריזה על נאמנותה לו ועל התנגדותה למועצת העוצרים הפרובריטית. בינתיים החלה החזרת בין אמירי לחג' ממשפחת עלי מוחסן (המושלת זה 40 שנה) על הכסא שנתפנה. נבחר האמיר עלי עבדאליכרים, בן 28, בוגר קולג' ויקטוריה שב אלכסנדריה; לחם באחיו הסולטאן (חיאת 6.6). על בחירת הסולטאן החדש מספרת "סי"ע" ב"12 ביר" ני: בחירת הסולטאן החדש נעשית ע"י חבר בוחד רים מסורתי המורכב מחמשה אמירים המייצגים משפחות המושלות באחד מאזורי הנסיכות (בלחג' 19 אורים) וחמשה ראשי שבטים ובניהם השופט (קאדי) של לחג'.

משלחת בת שלושה אנשים מטעם הסולטאן ה' גולה יצאה מצנעא לארצות ערב כדי להסביר את הפרשה ולבקש עזרה (אלף בא 22.5). בתזכיר של המשלחת למשרד החוץ המצרי נאמר כי בניגוד לידיעות הבאות ממקורות בריטיים שורר עתה בלחג' משטר חירום. באגרת נאמר גם שהשלטונות הבריטיים לחצו על הסולטאן לקבל יועץ בריטי והוא סרב בטענה שיש לו מועצת יועצים ("שורא") מבני עמו. הבריטים רוצים להשתמש באיזור כיר' אחמד הגובל בלחג' כתחליף לאבדאן. נפש רב נמ' צא בלחג' ובאזור הגובל ב"רובע אלח'אלי". כן קובעת האגרת שהשלטונות הבריטיים תמכו ב' בני משפחת הסולטאן שהתמרדו נגדו מסיבות אי שיות (אהראם 10.6). לעומת זאת ציינו מסורות בריטיים כי דעת הסולטאן נטרפה עליו וכי החקרי רה גילתה כי שני בני דודו הומתו בפקודתו. נציגי הסולטאן ביקשו את הליגה וארצות-ערב להעלות את הבעיה באו"מ. אולם חוגי הליגה הסבירו ל' משלחת כי החלפת הסולטאן היא ענין פנימי של ממשלת עדן ואין הליגה יכולה להתערב בו (אהר' ראם 17.6).

מדיניות חוץ

סעודיה — ישראל ויהודים. — ערב ה' סעודית אסרה רשמית על כל מסחר עם יהודים אורחי כל המדינות. לא רק ישראל. יהודים אמ' ריקאיים שקיימו עד כה קשרי מסחר וכלכלה עם

ערב הסעודית בהיקף של מליוני דולארים, נאל' צו להפסיק את קשריהם עם סעודיה. חלק הגון של המסחר הזה מומן על ידי ממשלת ארצות ה' בריח. חוק ההפליה הסעודי פוגע גם ביהודים ב' ריטיים שעסקו במסחר כותנה עם סעודיה וביהר' דים קנאדיים שעסקו במסחר תבואה עם ארץ זו (הארץ 3.4). ב'20 ביוני אסרה סעודיה את המסחר עם חברת "פיליפס" על שהקימה סניף בישראל (אום אלקורא). בבירות נודע ב'25.6 כי ממשלת סעודיה החליטה להפסיק את עסקיה עם הבנקים והחברות בלבנון, אשר הוכח שלהם קשרים עם יהודים.

סעודיה — בריטניה. — ביולי ביקרה מש' לחת של עיתונאים סעודיים בבריטניה. חברי ה' משלחת: נציגי "אום אלקורא", "מגילת אלחג'", "אל בלאד אס'סעודיה" ונציג "אל-מדינה אל-מונ' זורה".

כ'18 צעירים סעודיים מתאמנים עתה ביחידות שונות של ה'R.A.F. (לפי הודעת פקדי גבוה ב' מיניסטרוין התעופה הבריטי, אגיפצ'ן גאזט, מצרים, 17.8).

סעודיה — גרמניה. — בתחילת מאי ביקר בגרמניה האמיר מוחמד סעיד, בנו של האמיר אבן סעוד, בלווית שייח' פואד אש'שעלאן, ראש שבטי רואלא הסוריים. האמיר אמר כי ארצו מ' עוניינת להעסיק מומחים גרמניים.

סעודיה — ספרד. — ב'13.6 נתפרסם צו בדבר הקמת צירות סעודית במאדריד. ד"ר רשאד פרעון, ציר סעודיה בפאריס, נתמנה גם כציר ב' ספרד. בסוף יולי הגיש פרעון את כתב האמנתו. סעודיה — איטליה. — שר החוץ, האמיר פייצל, יצא במחצית אפריל לביקור רשמי לאי' טליה.

סעודיה — מכסיקן. — ממשלת מכסיקו הו' דיעה על התקנת יחסים דיפלומטיים בדרגת צי' רויות בינה לבין סעודיה (סי"צ 12.9).

תימן—ליגה. — תימן לא התמה עדיין על ברית הבטחון הקיבוצי, כי היא מסתייגת מכמה סעיפים של האמנה: תימן מתנגדת לסעיף ו' של האמנה שלפיו הצעה שנתקבלה ברוב של שני שלישים תחייב את הכלל; לכמה מסעיפי הנספח הצבאי כגון ניצול אוצרות הטבע, התעשייה והחי' קלאות לטובת המאמץ המלחמתי הכללי של הער' בים; למתן ידיעות על מצב אוצרותיה, על הפוטנ' ציאל הצבאי ומספר חייליה (אהראם 8.9.52).

תימן—בריטניה. — תימן מחתה בפני משרד החוץ הבריטי על הקמת שדות תעופה צבאיים באזור עדן, (רדיו ראמאללה 15.12.51). במועצת הנאמנות, בתקופת העצרת הששית,

התקף ד"ר עדנאן תרסיטי, נציג תימן, את ברי' טניה על שהגישה דו"חות על עון ואיוזרי החסות למרות שאיוזרים אלה הם חלק בלתי-נפרד מתימן שנלקח ממנה למטרות איסטרטגיות וכלכליות. כן דיבר על אמצעי הטרור של הממשלה הבריטית נגד תושבי איוזרים אלה המעזים לגלות שברצונם לחזור למולדת (כל-שיא, 23.12.51).

על הסכוך מסביב לסולטנות לחג' — ראה לעיל. תימן—תורכיה. — בקאהיר נחתם הסכם ידידות בין תימן ותורכיה (ג'רוסלם פוסט, 10.8.52). בריטניה—מספא. — בין בריטניה והנסיכות נחתם ב'20 בדצמבר 1951 הסכם ידידות, מסחר וספנות הבא במקום הסכם מ'1936.

אוכלוסיה וכלכלה.

אוכלוסית תימן נאמדת עתה ב'7 מיליון נפש. לא נערכה ספירה שיטתית אך בחודש רמדאן גבתה הממשלה מכל נפש (כולל גברים, נשים, ילדים, משרתים ועניים כאחד) רבע טאלר של מריה תרוה ובאופן זה הושב מספר התושבים. הכסף נועד למטרות דתיות (מידאיסט מירור, 2.8.52).

בנסיכות פדלי נערך מפקד האוכלוסין הראשון ונמצאו בה 28 אלף תושבים מהם 16 אלף קללאים ודייגים והשאר נודדים (דפאע, 10.3.52).

אוכלוסיית עדן מונה 100 אלף נפש, מהם כ'80 אלף ערבים. ב'1946 מנתה האוכלוסיה רק 80 אלף והיא גדלה בעיקר ע"י הגירה גדולה מתימן. בא' זורי החסות המערביים של עדן כ'350 אלף תושבים ובאזורים המזרחיים 300 אלף נפש (מידאיסט מירור 6.9.52).

בנקלאומי בסעודיה וכוויית. — ב'27 באפריל נתפרסם בעתון "אום אלקורא" (הרשמי) צו

מלכותי בדבר הקמת "המוסד למטבע הערבי-סער' די". מרכז הבנק יהיה בג'דה ולו סניפים בכל רחבי המדינה. הונג של הבנק 5 מיליון דולאר, שיושקעו ע"י הממשלה בלבד. תפקידיו: קביעת ערך המטבע הסעודי ושמירת שער החליפין שלו לגבי מטבעות זרות; הבנק משמש כמוסד הוצאת המטבע הסעודי וכן כבנק הממשלה המנהל את חשבונותיה, מפקח על ההכנסות וההוצאות בהתאם לתקציב ומיעץ לממשלה בענייני מדיניות כספית ומסחרית; הבנק לא יעסוק בחשבונות פרטיים או במסחר, לא ישלם ולא יקבל כל ריבית ולא יעשה כל פעולה המנגודת לחוקי האיסלאם. כמפקח על המוסד מונה אמיר' קאני.

בתחילת יוני הוקם "הבנק הלאומי" של כוויית ("אל-מצרף אל-אהלי") בהון של 800 אלף ליש"ט; מניותיו יימכרו לתושבי הנסיכות ("זמאן", בנדאד). תעופה—סעודיה. — מנהל התעופה האור' חית בסעודיה מסר כי צי התעופה הסעודי מונה עתה 23 מטוסים מהם 5 מסוג "בריסטול" (40 גר' סעים) ועוד 13 דוגלס-דקווא (21 נוסעים). עומדים לקנות בארה"ב 5 מטוסי "סקאימאסטר" מסוג "דוגלס" (אום אלקורא 4.7).

סעודיה, חברות זרות. — כל החברות (זרות כמקומיות) הסוחרים, והבנקים בסעודיה שאינם משתמשים בשפה הערבית בניהול פנקסייהם ובע' סקיהם, צפויים לקנס של 2000 ריאל ולאיסוד לעסוק ביבוא וביצוא לתקופה של שנה (אום אלי קורא 25.7).

סעודיה, משקאות חריפים. — ב'23 בספ' טמבר פורסם חוק האוסר יבוא יינות או משקאות חריפים אחרים לסעודיה. עברייני סעודי ייענש ב'100 מלקות ומאסר שנה, ואילו זרים יגורשו (אהראם 24.9).

גדעון תדמור

תורכיה

ב'19.9 נתמנה צדקי ירג'אלי (Yircali), שר המכס והמונופול, כשר התעשייה, במקומו של חקי גדיק (Gedik) שהתפטר מתפקידו. עד שיתמנה שר מכס ומונופול חדש, ימלא ירג'אלי זמנית גם תפקיד זה.

חוקה. — ב'16.6 אישר ביה"נ הצעת-חוק המ' תירה לבני משפחת המלוכה העות'ומאנית — מלבד צאצאיים זכרים של הסולטאן — את הכניסה ל' תורכיה. לנהנים מחוק זה יורשה לקבל את הנ' תינות התורכית ולרכוש נכסים, אך יאסר עליהם לתבוע נכסים שהועברו לרשות האומה התורכית.

ענייני-פנים

בממשלה. — ב'23.6 נתמנה חבר הפרלמנט אנוור גורלי (Gureli) כשר הכלכלה והמסחר, במקום מוח'ליץ אטא (Ete) שהתפטר מתפקידו. מועמד אלאקאנט (Alakant) ציר זונגולדאק, נת' מנה למשרה הפנויה של שר המדינה (רדיו אנקרה, 24.6). ב'1.8 נתמנה אדהם מנדרס, גם הוא חבר הפ' רלמנט, למשרה הפנויה של שר הפנים (אין הוא קרוב משפחה לרה"מ. עדנאו מנדרס).

גמתה ערעור המשטר החברתי במדינה. כאמל סינאל (Sinal) נידון באשמת ניפוץ פסל אתא-תורכ. עשרות תיגיאנים אחרים נדונו לענשים קלים יותר (גי'מהוריית 11.7).

בסוף יולי האשים העתון הריאקציוני "ביוק-דוגו" את היהודים בהרעלת הבארות בחגאז בעונת החג.

עליה לרגל — ביולי אסרה הממשלה, כשם שעשתה אשתקד, על העליה לרגל למכה, בגלל המגפות בהציהאי ערב. אולם ב-9.8 הותרה העליה לרגל, לאחר שמשדד הבריאות החליט לשגר לס' עודיה משלחת רפואית, שתפקח על מצב בריאותם של עולי הרגל התורכיים (גי'מהוריית 10.9).

כצבא — ב-26.7 נתמנה הגנרל זכי אוקאן (Okan) סגן רמטכ"ל, במקומו של הגנרל שהאב גורלר (Gürler) שהועבר לתפקיד במשרד ההגנה (גי'מהוריית 27.7).

עקב חוקו של חיל-הים התורכי באניות מלחמה חדשות, הוחלט להוציא מהשרות 25 אניות ישנות ולמכרן כגרוטאות (טורקיש טיימס, 4.7).

באמצע אוגוסט התקיימו תמרונים המחנה הרא"שון של הצבא התורכי שמטרתן היתה בדיקת מערכת ההגנה של איסטנבול והמצרים.

בעיתונות — ב-1.8 נסגר "לה רפובליק", הוצאה צרפתית של העיתון החשוב "גי'מהוריית", הואיל ולא נשא את עצמו מבחינה כספית. ב-26.7 נפסקה הופעת "קודרת", בטאונה של "מפלגה ה"אומה" האופוזיציונית, לאחר שהממשלה הפסיקה לתת לו מודעות רשמיות לפרסום (השכר בעד פרסום מודעות רשמיות מהווה את מקור ההכנסה העיקרי של העיתונות התורכית). כן נסגר העיתון הריאקציוני "ביוק-דוגו" באמצע ספטמבר והודיע כי בעוד כמה חודשים יחדש את הופעתו בבית דפוס משלו.

ב-8.9 החל להופיע באיסטנבול עתון יומי בשפה האנגלית בשם The Turkish Herald. זהו העתון היומי השני המופיע בתורכיה באנגלית.

מדיניות-חוז

שילוב בברית הצפון-אטלנטית — ב-3.7 יצא הרמטכ"ל, נורי יאמוט, לביקור במפקדת ה"אדמיראל קארני בניאפולי. ב-13.7 הגיע לתורכיה גנרל איוואנס, ראש אגף ההדרכה במפקדת ה"רית האטלנטית. בראשית אוגוסט ביקר בפלורנץ, מושב מפקדת כוחות האויר של הברית, מפקד חיל-האויר התורכי, גנרל מוזפר גקסנין (Gök senin). בעת ביקור זה הושג הסכם על שילובו של חיל-האויר התורכי במסגרת כוחות האויר של ה"רית. ב-11.9 נחנך באיזמיר פיקוד-המשנה לכוחות

כן אסור להם להשתמש בתארים מלכותיים (רדיו אנקרה, 16.6).

בין הממשלה לאופוזיציה — עתוני האופוזיציה תקפו את החלטת הממשלה המטילה על מפלגת העם הריפובליקנית לשלם לאוצר סך 25 מליון ל"ית (ראה המזה"ח, ג, 9, ע' 66). "אר-לוס" (11.6) מוכיח שהמפלגה לא צברה הון בעת שלטונה. לדברי העתון הונה של המפלגה הוא סך 338,000 ל"ית במוזמנים, מקרקעין בשווי של 2 מליון ל"ית בערי השדה ומספר בתים ומגרשים באנקרה. מאידך טענו אנשי האופוזיציה, כי ה"ה"מ מנדלס קבל בעת היותו חבר המפלגה הריפובליקנית סכומי-כסף גדולים מקרנותיה. טענות אלה הוכחו ע"י ה"ה"מ. כן יצאה האופוזיציה נגד החלטת הממשלה שלא לקיים השנה בחירות-משנה לביה"נ (אקשאם 14.6).

בסוף התקופה הנסקרת חל שיפור-מה ביחסי שתי המפלגות.

במפלגה הדימוקראטית — ב-15.6 הת-סטר רפיץ שוכת אינג'ה (Ince) מתפקידו כיו"ר הסיעה הדימוקראטית בביה"נ. הסיבה: התנגדות לשלטונו המחלט של מנדלס על המפלגה (אולוס 16.6).

קומוניסטים — ב-17.6 נאסרו ראשי "המפלגה הסוציאליסטית התורכית" באיסטנבול ומר-עדוניה נסגרו בטענה ש,מפלגה זו פועלת למען השלטת הקומוניזם בתורכיה". היא ערכה אספות מחאה נגד משלוח צבא תורכי לקוריה ונגד התי-קונים בסעיפים 141 ו-142 של החוק הפלילי (ראה המזה"ח ג, 11 ע' 295). המפלגה נוסדה ב-28.5.50 (ע"י עו"ד מוסת-ביאוגלו (Müstecebioglu) (איסטנבול 18.6). נעצר גם מנהיג המפלגה באנקרה, אורהאן קורוג'אן (Kurucan) (גי'מהוריית 15.7). 24 חשודים בקומוניזם נעצרו בעת ביקורו של הגנרל רידג'ווי בתורכיה (רויטר 9.9).

ריאקציה — באמצע ספטמבר התקיימו קוני-גרס המפלגה הדימוקראטית במחוז צ'ורום. אחד הצירים השמיע תביעות להרחקת הנשים מהשרות תים הצבויים, איסור על ריקודים, נשפים ובחירת "מלכות-יופי", השבעה דתית בבתי-המשפט וכו'. תביעות אלה, שזכו לתשואות הצירים, עוררו הד-שיללי. נשיא המדינה, ג'לאל באיאר, יצא לצירום ונשא נאום, בו הטעים את נאמנות הדימוקראטים לעקרונות מהפכת אתא-תורכ.

ב-10.7 הוצא פסק-דין במשפט חברי הכת ה"תיגיאנית, שנעצרו לפני כשנה (ראה המזה"ח ג, 9, עמוד 67). ראש הכת כמאל פילאואוגלו (Pilavoglu) נידון למאסר, קנס ועשר שנות גלות באיי הים האגאי, באשמת הקמת אגודה ש"מ

היבשה של תורכיה ויוון, בראשותו של הגנרל האמריקני ויילארד ג. ויימן (Wyman). בראשית ספטמבר ביקר בתורכיה המפקד הראשי של כוחות הברית האטלנטית, גנרל מתיו רידג'ווי. ב-11.9 הגיעו לתורכיה האדמיראל קארני, מפקד כוחות ה"ברית בדרום אירופה וגנרל שלאטר, מפקד כוחות האויר של הברית. ב-16.9 הגיע לתורכיה סגן מפקד כוחות הברית, פילדמרשל סאר ברנד מונ"טגומרי.

תורכיה-ארה"ב — גנרל האל, סגן ראש המטה של צבא ארה"ב, הגיע לתורכיה ב-10.6 לביקור של 3 ימים (רדיו אנקרה 10.6).

ב-1.7 הגיע לתורכיה עוזר שר-הבטחון האמרי-קני, פראנק נאש. שהה ארבעה ימים וביקר במתקני צבא (רדיו אנקרה 4.7).

ב-23.9 הגיע לתורכיה תומס פינלטר, שר הא-יוריה האמריקני.

תורכיה-צרפת — ב-17.6 נחתם הסכם בין תורכיה לצרפת על החלפת מרצים וסטודנטים ויחסי תרבות אחרים. מספרי הלימוד הנהוגים בכל אחת משתי הארצות יימחקו קטעים המכוונים כנגד חברתה (איסטנבול 18.6).

תורכיה-גרמניה — ב-21.6 הגיש ד"ר ויל-הלם האס, שגרירה הראשון של גרמניה המערבית בתורכיה, את כתב האמנתו לנשיא, "זפר", בטאון המפלגה הדימוקראטית, כתב (23.6) כי "אין עתה דברים השנויים במחלוקת בין גרמניה לתורכיה". ב-10.9 נתמנה סועאד אורגופלו (Urgüplü) כשגריר תורכיה בוון (גי'מהוריית 11.9).

תורכיה-יוון — מלך ומלכת יוון ערכו בראשית יוני ביקור רשמי בתורכיה.

ב-22.6 פרסם משה"ח התורכי הודעה בה נאמר כי הועדה התורכית-יוונית באנקרה (ראה המזה"ח, ג, 11, ע' 298) הסכימה על מתן זכות דיג' לשתי המדינות באזורים מסויימים בים האגאי, הקלות לעתונאים של שתי המדינות בביקורם במדינה הש-

כנה ומחיקת הקטעים המעליבים את שני הצדדים מספרי-הלימוד (רדיו אנקרה). ג'מאל חוסני טאראי (Taray), שגרירה החדש של תורכיה ביוון, הגיע ב-27.9 לאתונה (גי'מהור-ריית 28.9).

תמרונים משותפים של ציי תורכיה ויוון הת-קיימו באמצע אוגוסט (גי'מהוריית 20.8).

תורכיה-יוגוסלאביה — משלחת פרלמנ-טארית תורכית וקבוצת עתונאים ביקרו ביוגוס-לאביה באוגוסט. כן ביקר בבלגראד ראש עירית איסטנבול. ב-22.8 הסכימה תורכיה למכור ליוגוס-לאביה 100,000 טון חטה. בסוף ספטמבר ביקרה בתורכיה משלחת צבאית יוגוסלאבית.

תורכיה-בולגאריה — ב-24.9 חדרו חיילי משמרה-הגבול הבולגארי 180 מטר לתוך השטח התורכי ובהתנגשות עם משמרה-הגבול התורכי נש-בה חייל תורכי אחד ושנים נפצעו. משה"ח התורכי מחא נמרצות בפני השלטונות הבולגאריים (גי'מ-הוריית 28.9).

תורכיה-יאפאן — ב-10.9 נתמנה הגנרל עוז אקאלור (Aksalur) כשגריר תורכיה ב"טוקיו (גי'מהוריית 11.9).

תורכיה-מדינות-ערב — בסוף אוגוסט הוחלט להעלות את צירות תורכיה בבגדאד ואת צירות עיראק באנקרה לדרגת שגרירויות.

ב-29.9 נחתם באנקרה הסכם המסדיר את בעית הרכוש התורכי בלבנון והרכוש הלבנוני בתורכיה (גי'מהוריית 30.9).

ב-21.7 הגיע לאיסטנבול שר-ההגנה הלובי, עלי אסד אל-ג'רבי, והשיג הבטחה כי קצינים תורכיים יאמנו את הצבא הלובי. כן הוחלט על הקמת צי-רות תורכית בלוב.

תורכיה-ישראל — ציר תורכיה בישראל, מר ס. אסיין, הועבר לתפקיד דומה בוונא ובמקומו נתמנה מר ש. איסטינילי (Istinyeli). כרוך גלעד

פרס (איראן)

בריטניה ופרס וזכיון חברת הנפט האנגלו-איראנית משנת 1933, וטען על סמך ניתוח זה כי הלאמת העשית הנפט בפרס היא ענין פנימי, ואין לביה"ד הבינלאומי סמכות לדון בה (רויטר, יו.פי, 9.10.6). ב-23.6 גמר ביה"ד לשמור את טענות הצדדים, וב-22.7 חלטה ברוב של 9 קולות כנגד המשה, כי אין לו סמכות לדון בסכסוך. בעד ההחלטה הצ'ביעו נציגי בריטניה, פולין, יוגוסלאביה, נורבגיה, מצרים, סין הלאומנית, פרס, אורוגוי ואל-סלוודור.

המשבר האנגלו-איראני

ביה"ד הבינלאומי — ב-9.6 החל ביה"ד הבינלאומי בהאג בדיוניו בסכסוך הנפט האנגלו-איראני. מטעם פרס הופיעו ד"ר מוצאדק ועורך-הדין הבלגי הנרי רולין, רה"מ הפרסית לא הזכיר כמעט את שאלת סמכות ביה"ד לדון בסכסוך, והקדיש את כל דבריו להצדקת ההלאמה. עוה"ד רולין ניתח את תקנון ביה"ד, מגילת או"מ, חווי

נגדה הצביעו ארה"ב, צרפת, קנדה, ברזיל וצ'ילה (יו.פי. 22.7).

הצעות טרומאן-צ'רצ'יל — ב"כ 8.8 הציעה פרס באגרת לבריטניה לחדש את המו"מ עם חברת הנפט האנגלו-איראנית על יסוד חוק ההלאמה מ' שנת 1951. כן תובעת פרס כמה עשרות מיליונים ל"יש שהחברה חייבת לה. במקום תשובה לאגרת זו הוגשה ב"כ 30.8 הצעה משותפת לפרס מטעם הנשיא טרומאן ומר צ'רצ'יל, לפיה: (1) יש להעביר לביה"ד הבינלאומי בהאג את שאלת הפיצויים לחברת הנפט האנגלו-איראנית בעד רכוש המו"מ; (2) ממשלת פרס וחברת הנפט ימנו נציגים למו"מ על הסכם לשיווק הנפט הפרטי בעולם; (3) במקרה שממשלת פרס תסכים לשתי ההצעות הראשונות, תרשה חברת הנפט האנגלו-איראנית את מכירת הנפט "המוקפא" עכשיו בפרס. בריטניה תקל את ההגבלות על היצוא לפרס, ואילו ארה"ב תעניק לממשלת טהראן 10 מיליון דולאר. הצעות אלה נדחו מיד ע"ד ד"ר מוצאדק.

ב"כ 3.9 פנה שה"ח האמריקני, דיין אצ'יסון, ב"קריאה למוצאדק לעיין מחדש בהצעות טרומאן-צ'רצ'יל. אולם ב"כ 7.9 דחה מוצאדק שוב את ההצעות והודיע שתביעותיה של פרס הן: (1) תשלום חובותיה של חברת הנפט משנים קודמות בצרוף ריבית; (2) פיצויים בעד הנזקים שנגרמו לפרס עקב הפרעותיה של החברה, בתמיכת הממשלה הבריטית, למכירת הנפט; (3) תשלום מכס בעד הסחורות שהובאו לפרס ע"י חברת הנפט; (4) ת' שלום בעד מוצרי הנפט שסופקו לצבאות בנות הברית בתקופת מלחמת העולם השנייה. על חברת הנפט האנגלו-איראנית להבהיר את תביעותיה היא. כאשר יוסכם על נוהל כזה אפשר יהיה למסור את יישוב הסכום לבית-דין ששני הצדדים יסכימו עליו, אך בלי זה רק ב"ד פרסי יוכל לדון בעניני פיצויים (טיימס 8.9).

ב"כ 16.9 נתקיימה ישיבת המג'לס כדי לאשר את דחיית הצעות טרומאן-צ'רצ'יל. מתוך 61 צירים שנכחו בישיבה, הצביעו 60 בעד דחיית ההצעות. הוקראה הודעה של ד"ר מוצאדק, שלא נכח ב"י שיבה, בה נאמר כי הוא מוכן ללכת לביה"ד הבין-לאומי להסדיר את שאלת הפיצויים — אם חברת הנפט לא תסכים לבית-דין פרסי — אך ורק אם יוסכם על התנאים הבאים: (1) פיצויים ישלמו רק בעד מתקני החברה באבדאן. (2) סכסוכים או תביעות מאיזו צד שהוא בעד התקופה שבין 1933 ל-1947 יוסדרו בהתאם להסכם הנפט מ'1933. (3) תביעות וסכסוכים מן התקופה שבין 1948 ומועד הלאמת הנפט באפריל 1951 יוסדרו לפי התוספת להסכם הנפט מ'1949. (4) לא יתקבלו תביעות מה

חברה בעד התקופה שלאחר ההלאמה. (5) על חברת הנפט לשלם לפרס מיד 49 מליון ליש"ט. ב"ד לארים (רויטר, יו.פי. 16.9). ב"כ 17.9 אישר גם הסנאט את דחיית ההצעות. כל 39 הסנאטורים שנכחו ה"צביעו בעד הדחייה (ג'רוולס פוסט 18.9).

הצעות נגד פרסיות — ב"כ 24.9 נמסרה התשובה הפרסית, הודחה את הצעות טרומאן-צ'רצ'יל, ומביאה הצעות נגד. באגרת נמנים הגורמים לדחייה: (א) ההצעות הן נסיון להחיות את הסכם זכיון הנפט מ'1933, שתוקפו פג, ואינן עולות ב"קנה אחד עם עקרונ ההלאמה. בריטניה שואפת לקיים את השפעת חברת הנפט האנגלו-איראנית בפרס בשם אחר. (ב) פרס מסרבת להסכים להכרעת ביה"ד הבינלאומי בשאלת הפיצויים, שהיא ענין בין ממשלת פרס לחברת הנפט האנגלו-איראנית. פרס מוכנה לשלם פיצויים תמורת רכוש החברה בעת ההלאמה אשתקד, והיא מוכנה לפתוח במו"מ על תביעות שני הצדדים. (ג) פרס מסרבת להסכים למנופול של איוו חברה שהיא על קניית נפט מפרס. מאידך תובעת פרס תשלום מידי של 49 מליון ליש"ט בדולארים לפני כל הסדר סופי. מלבד זאת על חברת הנפט האנגלו-איראנית לבוא לידי הסכם עם פרס בנבדל מן הממשלה הבריטית. ל"בריטניה ניתן זמן עד ה"4.10 להשיב על אגרת זו (רויטר, יו.פי.).

מכירת נפט — מלבד נסיון האניה, רוז מרי" שנכשל לא נעשה למעשה נסיון ממשי להעביר נפט מפרס. ב"כ 21.6 הודיעו שני אנשי עסק אמריקניים כי התמו על חוזה עם ממשלת פרס על קניית נפט בסכום של 183 מליון דולאר וכי הם מקווים להתחיל להעביר את הנפט באניות מיכל תוך חדשיים (יו.פי., רויטר). ב"כ 12.8 הודיע הרוזן דלה'צונקה, מנהל חברת הנפט האיטלקית EPIM, כי, "צי אניות מיכל בנפח 180.000 טון נמצא בדרכו לפרס" (רויטר). ב"כ 16.8 הודיע חוטיין מ"כ על חתימת הסכם למכירת נפט לגרמניה ת' מורת צינורות פלדה (יו.פי.). כן הודיע מ"כ ב"כ 25.8 כי פרס התמה על הסכמים עם ממשלת ארה"ב ואיטליה ותמכור להן נפט בהנחה של 20% ממחיר השוק העולמי (רויטר).

האניה "רוזמרין" — ב"כ 18.6 הוציא ביה"ד העליון בעדן צורביניים המחייב את האניה, רוז מרי" להשאיר בנמל עד 15.7. האניה יצאה בראשית יוני מנמל בנדר-מעשור כשהיא טעונה כאלף טון נפט פרסי שנקנה ע"י חברה איטלקית. ב"כ 15.7 הוארך הצו עד 10 בדצמבר, בו התברר תביעת חברת הנפט האנגלו-איראנית לבעלות על הנפט המובל באניה זו.

"סיטים סרוויס" — לפי הזמנת מוצאדק

הגיע לטהראן ב"כ 25.8 וייליאם אלטון ג'ונס, מנהל חברת הנפט הניו-יורקית Cities Service Corporation, דובר משרד-החוץ האמריקני הודיע כי ג'ונס אינו פועל בשליחותה של ממשלת ארה"ב, אולם הודה כי לפני צאתו מפרס נועץ בנשיא טרומאן, כן מסרה ממשלת ארה"ב הודעה לממשלת בריטניה על נסיעתו של ג'ונס. בהודעה מטעם חברתו של ג'ונס, נאמר כי הנסיעה היא בבחינת "צירוף של טיול ונסיעת-עסק". מטרתו של ג'ונס היא "לעשות את כל אשר בידו לפתרונה של בעיה עולמית-מטרידה". לדברי "באח'תרי-אמרוו" ה' בסית ג'ונס למוצאדק להשיג עבורו טכנאי-נפט ממדינות "נייטראליות" ולהגיש לו דו"ח מפורט על סכומי-הכסף ועל מספר הטכנאים הזרים הדרושים להפעלתה המחודשת של תעשיית-הנפט. ב"כ 15.9 עזב ג'ונס את פרס, לאחר שביקר באזורי הנפט ובמפעלי היוקוק (יו.פי., רויטר 26.8, הארץ 28.8, יו.פי. 16.9).

הבנק הבינלאומי — ב"כ 16.9 הגיע לווא"שינסטון חוסיין מ"כ, מזכיר, ועדת הנפט המער' רבת', לפי הזמנת הבנק הבינלאומי. לפי הודעה שנתפרסמה ע"י הבנק אין לביקור קשר לנסיון התיווך של הבנק בסכסוך הנפט (ראה המזה"ח, ג' 12, ע' 395). מ"כ מבקר באופן פרטי כדי להכיר מקרוב את מבנהו ופעולותיו של הבנק וללמוד מכלי ראשון את שיטותיה של החקלאות והתעשייה בארה"ב.

ביקור ד"ר שאכט — ב"כ 6.9 הגיע לפרס ד"ר שאכט, המומחה הגרמני הנודע לכספים. לפי הזמנת מוצאדק, שאכט הכחיש כי יעץ לממשלת פרס לבסס את המטבע שלה על ערך הנפט במקום לבססו על זהב (ג'רוולס פוסט 17.9).

הבנק הבריטי — ב"כ 30.7 נסגר "הבנק הב' ריטי לאיראן והמזה"ח" לאחר 64 שנות פעולה (ג'י.ט. 31.7). (ראה המזה"ח, ג' 11, ע' 300).

עניני פנים

חילופי ממשלות — ב"כ 5.7 הגיש ד"ר מוצאדק את התפטרות ממשלתו, בהתאם לחוקה הקודמת כי יש לעשות זאת עם התכנס בית-הנבחרים החדש הממליץ, יחד עם הסנאט, על ראש ממשלה חדש בפני השאת. ב"כ 6.7 התכנס המג'לס כדי להמליץ על ראש ממשלה. מבין 65 נוכחים הצביעו 52 עבור ד"ר מוצאדק, 2 עבור אחמד קוואם אס'ט'לסנה, 1 עבור נצרווללה אנתואם ועשרה נמנעו (ז'ורנאל דה טהראן 7.7). אולם הסנאט סרב להמליץ על מוצאדק כל עוד לא פרסם את תכנית ממשלתו החדשה. לאחר לחץ מצד מוצאדק הצביעו עבורו 14 סינאטורים ו-19 נמנעו. (מספר

חברי הסנאט — 68) (ז'ורנאל דה טהראן 10.7). לפיכך הטיל עליו השאה את הרכבת הממשלה החדשה. מוצאדק דרש לעצמו גם את תיק שר המלחמה, אך השאה סרב למסור לידיו את הצבא, משענו העיקרי במדינה. מוצאדק החליט להתפטר (17.7). השאה הנמיך את אחמד קוואם אס'ט'לסנה כראש-ממשלה. רה"מ החדש הצהיר על כוונתו ל"פתור את בעיית הנפט ומתח ביקורת על "הוסר הטאקט של מוצאדק בטיפול בסכסוך הנפט האנגלו-פרסי". כן הודיע על כוונתו לפור את המג'לס ולערוך בחירות כלליות חדשות (יו.פי., רויטר 18.7). אולם טרם הספיק קוואם להרכיב את ממשלתו, החלה נגדו תעמולה מצד אנשי "החזית הלאומית" של ד"ר מוצאדק ומפלגת הפועלים שלה שבראשה עומד ד"ר בקאי, תומכיו של המנהיג הדתי כא"ש, שאני חברי המפלגות הלאומניות "סומקה" ו"פאן איראן", והודעה על ארגוניה המסווים השונים. שבימות, הפגנות ומחומות פרצו בטהראן ובערי השדה. המפגינים דרשו החזרת מוצאדק לשלטון. התנגשויות דמים ארעו בין המפגינים וכוחות הב"טחון אליהם פנה כאשאני בקריאה לא לצייט לפ' קודות קוואם. קוואם פנה למג'לס בבקשה להעניק לו סמכויות נרחבות להפעלת כוחות הבטחון לשם דכוי המחומות וזמלא נענה — התפטר ב"כ 21.7 (יו.פי., רויטר, ג'י.ט.). לאחר שהומלץ מחדש על מוצאדק כרה"מ, הסכים השאה למסור לידיו גם את תיק המלחמה. ב"כ 26.7 הורכבה הממשלה החדשה, כדלקמן: ד"ר מוצאדק — רה"מ ושר המל'חמה; בכר כאומי — סגן ראש הממשלה ושר האוצר; חוסיין נוואב — חוץ; ד"ר גולאם חוסיין צאדקי — פנים; ד"ר אבראהים עאלמי — עבודה; מהנדס ח'ליל טאליקאני — חקלאות; עבד אל-עלי'לוטפי — משפטים; מהנדס טייפוללה מר'עומי — דואר; מהנדס דאווד רג'בי — דרכים ותחבורה; ד"ר עלי אכבר אח'וי — כלכלה; ד"ר מהדי אזאר — תוך. (ז'ורנאל דה טהראן 28.7). רוב השרים הם פנים חדשות בממשלה. כאומי היה שה"ח בממשלה הקודמת. שה"ח החדש, נוואב, שימש כציר בהאג. מניו בא כתגמול על עזרתו להצלחת פרס בביה"ד הבינלאומי.

(גרעון הממשלה מגיע לסך 40 מליון ל"ש) (טיימס 11.8). ב-21.8 מינה מוצאדק ועודות שתגבינה את המסים שעשירי פרס לא שלמו במשך עשר השנים האחרונות (א.ס. 21.8). ב-13.8 ציווה מוצאדק לשחרר אכרים מתשלום מסים. כן ציווה על בעלי האחויות להגדיל את מנת חלקם של האכרים ב-10% ו-20% יקבלו האכרים עצמם ואת 10% הנותרים תקבלנה מועצות כפריות שתוקמנה בכפרים ואשר יוצאו לממון תכניות פיתוח, כגון בנית בתי-ספר ומערכת השקאה (טיימס 15.8). (לפי נ.י.ט. 6.8, קיימים בפרס 41.000 כפרים, מהם 40.000 השייכים לבעלי-אחויות. בעל האחוזה עצמו נהג לקבל 3 או 4 חמישיות מהיבול). ב-8.9 מינה מוצאדק עשרה אנשים — איש לכל אחד מהמחוזות — כמפקחים על ביצוע הצו להגדיל את מנת חלקם של האכרים ביבול, לאחר שנתברר כי הביצוע נתקל בהתנגדות מצד בעלי האחויות (נ.י.ט. 9.9). בסוף אוגוסט ציווה מוצאדק למכור קרקעות ממשלתיות במחירים מוזלים למחוסרי קורת-גג (ג'רוזלם פוסט 26.8).

ב-20.9 נתפרסם צו המעניק קביעות לשופטים ומתיר את פיטוריהם רק במקרים של התנהגות גרועה. משכורותיהם הוגדלו, כדי לעקור את ה"שוד". הוקמה ועדה בת 5 אנשים, כדי לטוהר את מערכת השיפוט מיסודות בלתי-רצויים (נ.י.ט. 21.9). טיוטת חוקת עתונות חדשה נשלחה ע"י ד"ר מוצאדק לצדדים המעוניינים לשם קבלת הוות-דעתם. בטיטא מפורטת שורת עבירות, שמו"לים עלולים להענש עליהן. על ביצוע החוק ומתן רשימות לפיטויסטים תפקח וועדה מורכבת משר-החינוך, פרקליט המדינה, באי כוח הפקולטות למשפטים ולספרות באוניברסיטת טהראן ושלושה סופרים (נ.י.ט. 28.8).

השאה. — המאורעות שהביאו להחזרתו של מוצאדק לשלטון ערערו במידה רבה את מעמדו של השאה וביחוד כשנודע על הדחתו של פארוק מלך מצרים. אולם ד"ר מוצאדק סבר, כנראה, כי צעד קיצוני כהדחת השאה עלול להגביר את מעמד "תודה" ולהביא בסופו של דבר למפלתו הוא. אי לואת הסתפק בפעולות הבאות: "טיהור" הצבא, משענו העיקרי של השאה; בני המשפחה המלכותית גורשו מפרס; על השאה נאסר לבוא במגע עם דיפלומטים זרים ללא רשות מוצאדק (הארץ 1.8).

ב-13.8 חולקו בטקס הגיגי תעודות קניין ל-700 חקלאים ב-11 כפרים השייכים לשאה (ז'ורנאל דה טהראן). פעולה זו של השאה באה להוציא את הרוח מתעמולת אויביו. כן הנהג השאה ב-17.9 את "בנק פהלווי לשיקום", שנוסד כדי לתת הלוואות

לאכרים לשיפור תנאי חייהם. הון הבנק המגיע ל-15 מליון ריאל (468.000 דולאר) הומצא ע"י השאה (ג'רוזלם פוסט 18.9).

בצבא. — אחרי מינויו כשר ההגנה פיטר מוצאדק את הרמטכ"ל, הגנרל עבאס ג'וראן, ובמקומו נתמנה הגנרל יוזאף פנאה (ז'ורנאל דה טהראן 24.7). לאחר זמן קצר סולק גם יוזאף פנאה ובמקומו נתמנה הגנרל מחמוד בהארמסט (ס"צ 6.8). ב-23.8 הועברו לפנסיה 20 גנרלים (י.ו.פ.). ב-8.9 סולקו עוד 10 גנרלים ושני קולונלים (ג'רוזלם פוסט 9.9).

במג'לים. — אם כי מספר חברי המג'לים הוא 136, נבחרו עד כה 82 בלבד, כי מהלך הבחירות הופסק לאחר כשלונו של מוצאדק באיוורים כפ"ריים שבהם חזקים יריביו, בעלי הקרקעות הגדולים. מספר אנשי "החזית הלאומית" במג'לים הוא 32 בלבד (ז'ורנאל דה טהראן 29.7). בראשון ליולי נתכנס המג'לים כדי לבחור ביו"ר ובסגנים. מתוך 76 צירים שנבחרו בישיבה הצביעו 39 לטובת אמאמי, מועמד האופוזיציה, 35 עבור מועזמי, מועמד תומכי מר צאדקי, 2 נמנעו (ז'ורנאל דה טהראן 2.7). כסגנים נבחרו מוחמד דיראלפקרי, והמהנדס רזאוי (ז'ורנאל דה טהראן 4.7). לאחר התפטרותו של קוואם נאלץ גם ד"ר אמאמי להתפטר ולעזוב את פרס. במקומו נבחר (6.8) כיו"ר המג'לים המנהיג הדתי כאשאני. הוא הצהיר כי יכהן בתפקיד זה זמנית עד אשר ייצא מועמד מתאים אחר.

קוואם אפיסלמנה. — עם שובו לשלטון פקד מוצאדק לאסור את קוואם אפיסלמנה. המון של 5000 איש ניסה לרצחו, אך קוואם הצליח להמלט. לכוחות הביטחון ניתנה הוראה לעצרו ול"מנעו מלעזוב את המדינה (י.ו.פ. 23.7). למרות השמועות מסתבר, כי קוואם נמצא בביתו בטהראן. במג'לים נתקבלה החלטה להחרים את רכושו, הנ"אמד ב-9 או 8 מליון דולאר, לטובת קרובי הרוגי מהומת ה-21.7. הסנטא לא אישר החלטה זו.

"תודה" — בעת ההפגנות נגד קוואם אפיסלמנה דרשו אנשי תודה את סילוק השאה והחזרת המשלחת הצבאית האמריקנית מפרס. ב-19.8 הוצת מועדון "תודה" בטהראן ע"י אנשי המפלגה הלאומנית, "סומקה". קטטות בין חברי שני ארגונים אלה הופסקו ע"י כוחות הב"טחון.

ב-4.9 נהרגו 5 אנשים ונפצעו 12 בהתנגשויות בין אנשי "תודה" שובתים במטויות בעיר סמנאן, צפונית לטהראן, לבין המון אנטי-קומוניסטי (ג'רוזלם פוסט 5.9).

לפי "ניוירוקטיימס" (17.8), אפשר לשער כי מתוך כל 20 או 25 אנשים בטהראן, אחד הוא

קומוניסט, והאחוז בוודאי גבוה יותר באנדאן ובמרכזים תעשייתיים אחרים בחבלים הצפוניים." **כורדים.** — על תסיסה בקרב הכורדים מוסר "ניוירוקטיימס" (14.9). ראשי השבטים הכורדים רוגזים על החלטתו של מוצאדק להגדיל את חלקם של האכרים ביבול ב-20%. כן מתנגדים הם למועצות הכפריות שהממשלה רוצה להקים ורו"רים אים בכך התערבות בענייניהם הפנימיים של השבטים. מטוסי חיל-האוויר הפרסי פורו כרוזים המ"זהירים את הכורדים לבל יעזו להתקומם.

יהודים. — ב-11.7 בקרו נציגי קהילת טהראן אצל ד"ר מוצאדק כדי להביע לו את נאמנותה של העדה היהודית. ב-13.7 הוגשה לד"ר מוצאדק עצומה המבקשת את רה"מ לשים קץ לתעמולה הגזעית והאנטי-יהודית של כמה עיתונים קרובים לממשלה שתקפו את יהודי פרס (נ.י.ט. 14.7).

מדיניות-ח"ן

פרס-ארה"ב. — ב-15.9 הגיע לארה"ב שגרירה החדש של פרס, אללהיארא צאלה, לשעבר שר הפנים, השגריר הצהיר כי פרס יודעת להעריך את הסיוע האמריקני הניתן לה במסגרת "סעיף 4" ובמסגרות אחרות, אולם כרגע זה אינו מספיק. על ארה"ב להשתמש בהשפעתה כדי לעזור לפרס להגשים את תביעותיה הצודקות.

בישיבת המג'לים שנתקיימה ב-29.7 תקפו הצירים מוחמד דמאוואנדי ושמיס-אדין ג'נאטעבאדי (חתנו של כאשאני) את המשלחת הצבאית האמריקנית, ה"שוהה בפרס מאז מלחמת-העולם השנייה. (תקופו של ההסכם של הוהות פג במאוס ש.ו.ו. ועתה היא שוהה על סמך הסכם המהודש האמריקנים מעוררת את חש-דויתיהם של אויבי פרס. כן תקף את תכנית סעיף 4, "שלא עשתה דבר לטובת פרס" (נ.י.ט. 30.7). גם בישיבת הסינאט ב-2.8 נשמעו תביעות לסילוק המשלחת הצבאית האמריקנית, בטענה כי יש לפרס די קצינים משלה (הארץ 3.8). לפי סופר "הארץ" בארה"ב (12.8) בלם חידושה של האספקה הצבאית לפרס את הנטייה לגרש את המשלחת הצבאית האמריקנית מפרס, אך איש אינו יודע על איזה בסיס חוקי נעשה הדבר, כי טהראן לא חתמה מעולם על ההסכם שנדרש ע"י הקונגרס האמריקני. ב-25.8 הצ"היר הרמטכ"ל הפרסי כי צבאו משתמש בציוד אמ"ריקני וזקוק למדריכים אמריקנים (ג'רוזלם פוסט 26.8). בתקופה הנסקרת ארעו מספר התנפלויות על חברי המשלחת הצבאית האמריקנית ע"י אספסוף בטהראן.

פרס-בריה"מ. — ב-3.7 נתפרסמה תשובת פרס למחאה הרוסית מה-24.5 על קבלת עזרה צב-

אית אמריקנית (ראה המזה"ח, ג, 12, ע' 398). בת-שובה מובעת תקווה כי יחסי השכנות הטובה הקיימים בין בריה"מ ופרס ישיכו להתפתח, ונאמר שבקבלתה עזרה מארה"ב לא הפרה ממשלת פרס את חוות הידידות עם בריה"מ משנת 1921 (ז'ורנאל דה טהראן 4.7).

בישיבת המג'לים ב-29.7 תבע הציר אחמד דאמי אוונדי את ביטול זכויו דיג הקאויאר בים הכספי שניתן לרוסים (לפי טענות פרס יפקע תוקף החוזה באוקטובר 1952 ואילו הרוסים טוענים שהמועד הוא מארס 1953).

ב-26.8 נאסר ד"ר דאוד מונשי-זאדה, מנהיג ה"מפלגה הלאומנית "סומקה", לאחר מחאה נמרצת מצד בריה"מ על פוגרום שערכו אנשי מפלגתו ב"הדרי-הקריאה של השגרירות הסובייטית בטהראן. ב-16.9 הצהיר אחמד רזאווי, סגן נשיא המג'לים, כי "פרס לא תמכור נפט לתכנית ההודיינות של ה"עולם המערבי המכוונת נגד יידישנו, ולעומת זאת נמכור נפט לידידינו הסובייטים ולבני-בריתם ולא נרשה להפוך את פרס לבסיס נגד בריה"מ, שיש לנו גבול משותף אתה לאורך 1500 ק"מ" (הארץ 17.9).

פרס — הולנד, בלגיה. — בראשית ספטמבר נתמנה עבדאל-ח'וסיין אנצארי ציר בהולנד, במקומו של חוסיין נוואב, שנתמנה שר החוץ. ביוני נתמנה שמס-אדין אמיר עלאי, שר המשפטים לשעבר, כציר פרס בבריסל, (ז'ורנאל דה טהראן 3.6).

פאן-אסלאם. — ב-27.8 יצא כאשאני לחג' למכה. לאחר זאת ביקר בלבנון ובסוריה, מטרת נסיעתו הייתה עריכת תעמולה לקונגרס פאן-אסלאמי בטהראן, בסיועו שעשה גם אשתקד ללא הצלחה. גם השנה נסתיימו מאמציו ללא תוצאות.

פרס-ישראל-ערב. — משגרירות פרס בוואשינגטון פנו רשמית לשגרירות ישראל בבקשה כי ישראל תתמוך במועמדותה של פרס למועצת הביטחון כנגד לבנון (הארץ 3.8). (בינתיים וייתרה פרס על מועמדותה).

ב-29.6 הצהיר שגריר פרס בבגדאד כי ממשלתו תומכת בהתנגדות מדינות-ערב להעברת משרד ה"חוץ הישראלי לירושלמה. הוא הוסיף כי מדיניות פרס נוטה לתמוך בענין הערבי, וכי היא לא תקבל החלטות בעניינים הנוגעים במדינות-ערב מבלי להתייעץ אתן תחילה. ב-8.9 הצהיר כאשאני, יו"ר ה"מג'לים, כי יש בכוחו של סוריה ומצרים בהנהגת שישכלי ונג'יב לנקום את נקמת ערביי פלסטין. פרס תעמוד לצדן ותגיש להן כל עזרה נחוצה (רדיו ר"א מאללה).

פרס — עיראק. — "אטלאעאט" (לפי אל-מצרי 29.9) פרסם דו"ח של הגנרל ג'לאלי, שחזר

1,459,162	ל	בעלי	קרע	נחלאות	גודל	של	פחות	מ	1/2	פדאן	—	בסה"כ	413,551	פדאן
522,122	ל	"	"	"	"	"	"	"	1	—	"	"	356,695	"
327,612	ל	"	"	"	"	"	"	"	2	—	"	"	449,816	"
152,213	ל	"	"	"	"	"	"	"	3	—	"	"	354,855	"
81,366	ל	"	"	"	"	"	"	"	4	—	"	"	272,342	"
56,581	ל	"	"	"	"	"	"	"	5	—	"	"	247,017	"

אין החוק חל על חברות קרקע שהיו קיימות לפני הנהגת חוק זה ושידיהן יותר מ־200 פדאן. בתנאי שהן יכולות להוכיח את הצורך להחזיק ב־קרקעות אלה לשם ניצול תעשיתי. תקנה זו באה לשם שמירה על ההון המושקע היום בתעשיות חקלאיות.

החוק מוציא מן הכלל לעת־עתה גם את אדמות החקדש (וקף) — עד לפירסום חוק חדש בענין אדמות אלה.

טעיף 3 — קובע שהממשלה תפקיע את השטח העולה על הגבול המכסימאלי תוך חמש שנים. פרק זמן הנחשב כדרוש לביצוע התפקוע וחלוקה חדשה יעילה.

כדי להמנע מכל תחבולה של בעלי קרקע ל־הציל את נכסיהם, אין החוק מתחשב בטרנסאקציות בקרקעות שנעשו אחרי ה־23.7.52. כן אין מתחשבים בהעברות קרקע ליורשים אחרי יום 1.1.1944 (באותה שנה הונהג התשלום על העברות קרקע בעקב ירושה).

טעיף 4 מעניק לבעל הקרקע היתר להעביר חלק מאדמותיו לילדיו, 50 פדאן לכל ילד, ובסה"כ לא יותר מ־100 פדאן. תקנה זו נקבעה לטובת ב־עלי הקרקעות המטופלים בילדים. כן מתיר סעיף זה לבעל הקרקע למכור את האדמות הכפופות ל־הפקעה, בתנאי שהקונים לא יהיו קרוביו של ה־מוכר עד לדרגה הרביעית. הגבלה זו באה כדי ש־בעל הקרקע לא ישמור לעצמו זכויות על אדמות אלה. אסור למכור יותר מ־5 פדאנים לאותו אדם, וכן אין למכור בכלל לבעל קרקע שברשותו ל־מעלה מ־10 פדאנים.

טעיף 5 דן בפיצויים שישולמו תמורת האדמות המופקעות. גובה הפיצויים יהיה פי עשרה מערך־השכירות של הקרקע המשמש כבסיס לחישוב מס־הקרקע. לערך הקרקע הנאמד כנ"ל יש להוסיף את ערך המבנים, המכונות הקבועות והעצים ש־על הקרקע.

טעיף 6 קובע את אופן תשלום הפיצויים. הם ישולמו באגרות־חוב של האוצר הנושאות ריבית של 3% ואשר יתפדנה תוך 30 שנה. אגרות החוב תהינה רשומות על שם בעליהן; וכדי למנוע הב־רחת הון, נקבע שמותר יהיה להעבירן לנתינים מצריים בלבד. כדי לאפשר לבעלי אגרות החוב לבצע השקעות חדשות, קובע החוק שהן תתקבלנה

פירושו של דבר שברשות 53% מבעלי הקרקע אין יותר ממחצית הפדאן לאיש, והשטח הכללי של אדמותיהם מגיע ל־7% בלבד מהאדמות המעובדות. ברשות 2,308,951 בעלי־קרקע אין יותר משני פדא־נים לאיש. יוצא אם כן, שברשות 84% מבעלי ה־קרקע רק 21% מהאדמות. ברשות 2,600,199 בעלי־קרקע אין יותר מ־5 פדאנים לאיש, כלומר ברשות 94% מבעלי הקרקע נמצאים 35% מהאדמות.

אם נעזיף מבט על האחוזות הגדולות ננוכה שבדי 180 בעלים נמצא שטח של 583,400 פדאנים. כלומר בידי 0.01% מבעלי הקרקע — 10% מהאדמה ה־מעובדת. — ואם נבדוק את האחוזות ששטחן עולה על 200 פדאן נמצא שברשות 2,115 בעלים 1,208,493 פדאנים, כלומר בידי 0.08% מבעלי הקרקע — 19% מן האדמות.

החלוקה הגרועה של הרכוש החקלאי גררה ב־עקבותיה עוול חברתי רב. הליקוי המזיק של משטר זה נעוץ בעובדה שמיעוט קטן של בעלי־קרקע ש־עבד את הרוב הגדול של האוכלוסיה הכפרית. מ־עוט זה ניהל את מדיניותה של הארץ לפי שר־רות לבו ובהתאם לאינטרסים האנוכיים שלו. ב־תמורה לכל עקרון דמוקרטי.

הרפורמה האגרארית הוותה בסיס לתיקונים הסוציאליים באירופה המערבית במאה ה־19 וב־אירופה המזרחית ובמזרח הרחוק במאה ה־20. ה־גיע, איפוא, הזמן להנהיג רפורמה כזו גם במצ־רים. כדי להבטיח לכל אזרח חרות וכבוד וכדי לבטל את היחסים הבלתי־צודקים בין בעלי ה־קרקעות הגדולים לעובדי האדמה. אי צדק בשטח זה יצר תמיד ובכל מקום אי־שקט סוציאלי ואי־סדר פוליטי.

טעיף החוק העיקריים:

טעיף 1 קובע שטח של 200 פדאן כשטח המכ־סימאלי של אחוזת קרקע.

טעיף 2 אומר שהחוק אינו חל על החברות וה־אגודות המכשירות את הקרקע כדי למכרה וגם לא על בעלים שברשותם אדמות בור ומדבר בלבד. עליהם להכשיר קרקעות אלה תוך פרק זמן של 25 שנה, ובתקופה זו הם רשאים למכור. מטרת תקנה זו היא לעודד שיטה חדשה של ניצול ה־אדמות כדי להרחיב את שטח האדמות הניתנות לעיבוד.

היועץ המשפטי של משה"ח הבריטי באיי בהריין (ראה המזה"ח, ג, 12, ע' 398). בתשובה נאמר כי בריטניה לא הכירה מעולם בריבונותה של פרס על האיים, הנמצאים תחת חסותה של בריטניה בהתאם להסכם שנחתם בשנת 1820 עם שליט בהריין (ז'ורנאל דה טהראן 8.7).

כרוך גלעד

מביקור בדרום פרס. הגנרל טוען כי "יסודות ד־רים" מסיתים את השבטים בדרום־פרס נגד הדי־מוצאדק וממשלתו. לדבריו, ידה של ממשלת ע־ראק בהסתה זו. בחריין. — ב־2.6 שלחה ממשלת פרס אגרת לבריטניה ולעיראק בה חזרה שוב על תביע־תיה בקשר לבהריין. ב־5.7 נתפרסמה התשובה ה־ריטית לאגרת זו ולמחאתה של פרס על ביקורו של

תעודות

הסבר רשמי לחוק הרפורמה האגרארית (במצרים)

(תמצית)

הקדמה:

אחת הבעיות העדינות ביותר שלה אנו מקדי־שים את כל תשומת לבנו היא רמת החיים הירודה של רוב התושבים הנובעת מירידת ההכנסה ה־אומית לגלגלת. קיים, איפוא, צורך בהרחבת ה־צור כדי להעלות את רמת חייהם של התושבים שמספרם גדל והולך.

המשק המצרי נתקל עד כה במכשול שעיכב את התפתחותו: להיטותם של בעלי־ההון להשקיע את הונם באדמות חקלאיות ששטחן לא התרחב במידה שגדל הבקוש להן. האדמות החקלאיות הוּו מאז ומתמיד במצרים את השדה היחיד כמעט ל־השקעות הון. מעטים היו החוסכים שהסתכנו ע־י השקעת הונם בהכשרת אדמות בור. רובם העדיפו להשקיע באדמות שהבטיחו הכנסה מידית. פעולה זו לא רק שלא תרמה להגדלת נכסיה של הארץ אלא אף העלתה את מהירם של הנכסים הקיימים.

שכר־העבודה בחקלאות:

כיון שבעלי האדמות לא יכלו להגדיל את הכ־נסותיהם ע־י העלאת מחירה של התוצרת החק־לית — שכן מחיר זה נקבע ע־י השוק — ניסו להגדילן ע־י הקטנת ההוצאות בלי שדבר זה יקטין את תפוקת האדמות. צמצום ההוצאות נעשה תמיד על חשבון שכר־העבודה של הפועלים החקלאיים.

מטרות הרפורמה:
המטרות העיקריות של תכנית הרפורמה הן לכוון כל השקעה חדשה לטיוב אדמות ולמפעלים מסחריים ותעשייתיים. הגדלת ההשקעות תאפשר העלאת שכר־העבודה של הפועלים ובעקבות כך — הגדלת כח הקניה הכללי; ע־י כך ייפתח שוק חדש למוצרים המצריים, דבר שיעודד מצדו הש־קעות חדשות. נימוקים כלכליים אלה כשלעצמם יכולים ל־הצדיק את השינוי במשטר הרכוש הקרקעי. ברם, קיימים נימוקים אחרים בעלי השכיבות רבה.

חלוקת הקרקעות:

חלוקת הנכסים בכפר המצרי, כפי שהיתה ק־יימת עד כה, נוגדת את כל עקרונות הצדק. אחוזות רחבות מאד נמצאות בידי קומץ אנשים עשירים, בעוד שלמיליוני מעבדים אין אלא שטחים זעירים ביותר.

שטח האדמות המעובדות מגיע ל־5,963,662 פדאנים השייכים ל־2,760,661 בעלים. אם נסקור את הנחלאות הקטנות תתקבל התמונה הבאה:

(1) לפי "Journal du Commerce et de la Marine", Alexandrie, 12.9.1952.

כתשלום בעד אדמות בור שתימכרנה ע"י הממ"שלה. כן תקבל הממשלה אגרות-חוב אלה כתשלום על חשבון המס החל על אדמות שתוכשרנה לאחר היכנס חוק זה לתוקפו וכן כתשלום מסי ירושה. מסי קרקע ומסים נוספים המוטלים בעקבות חוק זה. טעיף 7 נוגע לאדמות שיש עליהן משכנתא או זכויות של אנשים אחרים.

הסעיפים 8, 9, 10 קובעים את אופן חלוקתן מחדש של האדמות המופקעות. בתחילה ייעשה תיחום האדמות האלה ולאחר מכן תחולקנה לחלקות שגודלן לא יהיה קטן משני פדאנים. זכות קדימה תינתן למעבדים את האדמה. אחר-כך יגיע תורן של המשפחות הגדולות. של החוקים ביותר ולבסוף של אלה שאינם נמנים על תושבי המקום. הואיל והשטחים הנטועים גני פרי טעונים טיפול מקצועי מיוחד, תוגבל חלוקתם לבוגרי בתי הספר ההקלאיים; חלקתו של כל בוגר לא תעלה על 20 פדאן.

טעיף 11 דן במחיר האדמה שתחולק. מחיר כל פדאן ייקבע לפי הפיצויים שישולמו בעדו בעת הפקעה, בתוספת 15% בעד הוצאות ההפקעה, חלוקה וכיו"ב וריבית של 3% — אותו שער שישולם על ידי הממשלה בעד אגרות החוב. התשלום מתחלק לשיעורים שנתיים שוים במשך 30 שנה.

אגודות שיתופיות הקלאיות:

לנוכח העובדה שייטכן ולנהנים מתחלוקה החדשה של האדמות יחסר הנסיון הדרוש מבחינה מנהלתית, קובע הפרק השני של החוק הקמת אגודות שיתופיות הקלאיות שהחברות בהן חובה היא על המרעבדים. אגודות אלה תעסקנה בממון אספקת הציוד הקלאי, בארגון העיבוד וכן בשיווק התוצרת.

ספרים

התפתחות מצרים בין 1924 ל-1950

פרובנסל. חוץ מתרגום ספרו של גיב על הכינויים החדשים באסלאם — זהו הספר הראשון באותה סדרה הן במזרח החדש. השיבות היא בעיקר בסיכום ההתפתחות הפוליטית הפנימית של מצרים במחצית השניה של התקופה הנסקרת. שהרי

Marcel Colombe, *L'Evolution de l'Egypte* 1924-1950, Paris, Maisonneuve, 1951 xxii + 361 pp.
 הספר שלפנינו הוא התשיעי בסידרת Islam d'aujourd'hui et d'hier שבעריכת פרופ' לוי

אגודות אלה תעמודנה תחת פיקוחו של פקיד שמונה ע"י המיניסטרוון לענינים סוציאליים.

מניעת פיצול מופרז של האדמות:

כשם שקיומן של אחוזות גדולות אינו רצוי כן אין לראות תכלית רצויה ביצירת נחלאות קטנות יתר על המדה. שכן הפיצול הקיצוני מקטין את היצור ואינו מאפשר לבעל הקרקע רמת חיים ג' אותה. סעיפים 23, 24 קובעים, איפוא, שבמקרה של פיצול אדמה לחלקות קטנות מחמשה פדאנים בעקבות מכירה, חליפין, ירושה, מתנה וכו', על הנוגעים בדבר להגיע ביניהם לידי הסכם ולקבוע את האדם שלידי תעבור הבעלות על האדמה.

הפרק הרביעי מטיל מס, הגדול פי חמשה מ"מס הקרקע, על העודף העולה על 200 פדאנים בכל אחוזה. מטרת המס היא לאלץ את בעלי הקרקע למכור במשך הזמן שבין פירסום החוק ותום המועד להפקעת האדמות את האדמות ששטחן עובר על הגבול המכסימאלי למעבדים זעירים.

הסעיפים 32 ו-33 קובעים שאין להחכיר קרקע אלא למעבד אותה בעצמו. כדי לבטל את המת' וזכים, אסור שדמל החכירה יעלו על סכום הגדול פי 7 מן המס המקורי שהוטל על אותה קרקע. הואיל והגבלה זו עלולה להניע בעלי קרקע שלא להחכיר את אדמותיהם, קובע טעיף 37 שאסור יהיה לנשל חוכר או חוכר-משנה המעבד בעצמו את הקרקע. יתר על כן, תקופת ההחכרה אינה יכולה להיות פחות משלוש שנים.

הפרק הששי קובע ששכר הפועלים בחקלאות ייקבע ע"י ועדה שבה יהיו מיוצגים בעלי הקרקע והפועלים החקלאיים ושמפקידה יהיה להגן על זכויותיהם של הפועלים ועל האינטרסים של בעלי הקרקע כאחד.

טרם נתפרסמו סקירות ה-Survey of International Affairs בעורכת טוינבי על המזרח התיכון כון מאז מלחמת העולם השנייה. הקורא הכללי ימצא ענין בסקירה יפה זו הכתובה בשטף ובצורה בהירה. אנשי המקצוע יצטערו בודאי, שהמחבר לא צימצם יותר את תחומי מבחינת הזמן או הענין (למשל, לתקופת 1938—48 או למדיניות הפנימית בלבד). הואיל ולא נהג כך, סבלו נושאים שונים שהמחבר מטפל בהם בלי העמקה: למשל, מחוות הסכסוך האנגלו-מצרי אינה מוסברת די-צרכה, וכן אין אלא תיאור שטחי למדי של השפעת מלחמת א"י על חיייה המדיניים של מצרים. מאידך, אם רצה המחבר לתת תמונה כללית אך שלמה, הרי אז חסר לגמרי תאור הרקע הכלכלי.

הספר מוזלל לארבעה חלקים ראשיים: א) ה"תפתחות המדינית בין 1924 ל-1938"; ב) תקופת מלחמת העולם השנייה; ג) ההתפתחות הרעיונית והחברתית בין 1924 ל-1944; ד) מצרים מאז סוף המלחמה. חלוקה זו מראה שתיאור התפתחותה ה"פנימית של מצרים הוא צורו של הספר. מובן ש"הנושא החשוב ביותר של תאור זה הוא, "עלייתו וירידתו של הוהפד", העובר כחוט השני בספר כו"ל. אם כי הקו הכללי של תהליך זה הובלט מאד בספר, נראה לסוקר שכמה מן התופעות המאפיינות אותו לא הודגשו די צרכם. ראשית, אין המ"חבר רואה בברור את ההבדל היסודי בין הוהפד ר"המפלגות האחרות (פרט לאחים המוסלמים) — ה"תמיכה ההמונית שבה זכה, הוא אמנם מספר פה ושם על "הפופולאריות" של הוהפד ועל "השפעתו" בכפר ובעיר, אך אין הוא מונה עובדות או מסביר את השתרשותה הארגונית של המפלגה בשכבות העממיות של האוכלוסיה המצרית. אדרבא, הוא אף מלגלג ל"כוח היחיד שבידי הוהפד — התלהבות האספסוף הנוהה אחריה" (ע' 10) ומבטל אותה ל"עומת האמצעים שברשות הארמון" (2) ובריטניה. מחבר, שאין לנגד עיניו ההבדל היסודי הזה בין הוהפד ושאר המפלגות, מגיע בהכרח להסברים קלושים במקצת ללחץ הבריטים על פארוק שימנה ממשלה ופדית דוקא ב"1942 (למה לא סעדיה, שרצתה להכריז מלחמה על גרמניה?) (ע' 101/2), או עוד יותר לעלייתו מחדש של הוהפד לשלטון ב"1950 (המפלגה האופוזיציונית היחידה אחרי פיזור השמאל והאחים המוסלמים" — ע' 271).

מכאן אנו מגיעים לירידתו של הוהפד. אין ספק, שבמידת מה חל בופד אותו תהליך של התפרקות שחל בכל התנועות הלאומיות שהגיעו לשלטון והועמדו בפניהן השאלות הסוציאליות והפוליטיות של מדינה עצמאית. הגורם הזה של ההתפרקות לא הוסבר בבירור מספיק בספר. כן התעלם המ"חבר

חבר מהעובדה, שתהליך זה של התפרקות היה אטי אצל הוהפד, ושלא החליש אותו באותה מידה כפי שאפשר היה לצפות. בעקבות רבים שבכל הזדמנות של הדחת הוהפד מן השלטון סתמו את הגולל על מפלגה זו, מגיזים גם המחבר בירידתה. כשלון הוהפד בבחירות של 1938 (ומי אינו יודע מה הן בחירות במצרים, שעורכת אותם מפלגה אנטי-והפדית מובהקת?) נראה כנצחון שלם של המלך על הוהפד וכסימן לירידת המפלגה (ע' 73) (כותרת הקטע: "L'Eclipse du Wafd"). מכה "פטאלית" חדשה לפרסטיג' שלה ניתנת למפלגה ע"י העלאתה לשלטון בכוח הסנקים הבריטיים ב"1942 (ע' 116). הוהפד נחלש, ללא ספק, בין 1924 ו"1950, וחלה בו דיפרנציאציה מעמדית בין שמאל וימין, אך תהליך זה רק מיטטש, אם ממיחים אר"ה בכל הזדמנות.

הפרק הטוב ביותר בחלק ה"הן בהתפתחות ה"רעיונית הוא התאור היפה והבהיר של היחס בין הלאומיות המצרית והלאומיות הערבית (ע"ע 160 ואילך). הפרק על "האסלאם בחיים הסוציאליים והפוליטיים" (ע' 121—154) סובל מהרחבה יתרה בדעותיו של רשיד רדא, שלו — ולספרות הדתית בכלל — מיחס המחבר השפעה גדולה מדי על התפתחות החיים המדיניים. בניגוד לכותרת הפרק עוסק המחבר בעיקר בוכוחים בין דעות שונות, ואינו מגיע לתאור השפעתו המעשית של האסלאם בחיים.

הפרקים על "הפרובולימות הסוציאליות" (ע"ע 185—221; 247—257) סובלים מכמה וכמה לקויים. הפרק הראשון על נושא זה מהווה למעשה תולדות תחיקת העבודה, בשלוב עובדות מספר על דיכוי הקומוניסטים ועל יחס המפלגות לתחיקה זו, אך אינו שלם באף אחד מן הנושאים האלה. תיאור אגודותיו של עבאס חלים, אגודות הפועלים של הוהפד (לא ציון שהיו אלה אגודות מתחרות), ה"התנגשויות עם צדקי פחה ב"1930 — כל זה דחוס בעמוד אחד (ע' 206/7). חסר לגמרי תאור הקיום האופייניים המבדילים את מעמד הפועלים המצרי ואת אגודותיו מתנועת פועלים אירופית, הנוחה העלולה להטעות במידה רבה מאד קורא צרפתי שאינו בקי בענין. לעתים קרובות העובדות הנ"מ סרות בשני הפרקים האלה הן מקריות: כך, למ"של, רשימות השביתות (ע"ע 210; 253) שחסר בהן גל השביתות של 1930, או רשימת האגודות שנאסרו ב"1946, שהועתקה ממקור מקרי (ע' 256, הערה 8). את תכנית מכירת קרקעות המדינה ל"פלאחים ב"1945 מזכיר המחבר, אך לא זאת של 1942—44 — שהיתה מרכז הכובד של תכניות ה"ופד ביחס לכפר המצרי. הבעיות הסוציאליות של

הכפר כמעט שאינן נזכרות בכלל! — וזה אחד הפגמים הרציניים ביותר בפרקים אלה. בסוף ה' פרק השני על השאלות הסוציאליות מדבר המחבר אמנם בקצט קטן על תנועת פלאחים הדורשים חלוקת קרקעות ומנסים לפעמים להשתלט על אדמות בכוח, (ע' 254). אך אין הוא מבסס את דבריו אלה על עובדות או על מקור מוסמך. בתור תעודה יחידה על השאלות הסוציאליות מביא המחבר דוקא את הנוסח המלא (המשתרע על 6 עמודים בספר!) של פקודת הקמת "מועצה עליונה לריפורמות סוציאליות" ע"י ממשלת עלי מאהר ב-1939. תעודה זו מעניינת אולי במידת מה היום כגלל אישיותו של עלי מאהר וחלקו בתנועה האחרונה של הצ' בא; אך אין לה חשיבות כתנועה הצריכה לשקף את הבעיות הסוציאליות של מצרים. אולם למרות כל הפגמים הללו הצליח המחבר בסקירתו הקצרה להבליט עובדה אחת חשובה: את התסיסה ה' סוציאלית העמוקה העוברת על מצרים והמט' ביעה את חותמה גם על החיים המדיניים.

לבסוף כמה הערות כלליות: הספר מסתמך כמעט אך ורק על מקורות צרפתיים ואיטלקיים. אין להכחיש שבשתי השפות הללו נמצא חומר יסודי

תולדות מצרים החדשה

Maxime Chrétien, *Histoire de l'Égypte moderne* (Que sais-je?, No. 459), Paris, Presses Universitaires de France, 1951. 128 pp.

בסידרה הצרפתית בשם "מה יודע אני?" כבר יצאו לאור כחמש מאות חיבורים עממיים בשתי החיים השונים. הספרים האלה, שיש בהם "מועט המחזיק את המרובה", נכתבו בידי מומחים המ' בקשים להגיש לקהל הקוראים הרחב תמצית יסודית של עובדות והשקפות. כב' Home University Library Reklam Universal וב' Bibliothek בגרמניה שלפני המלחמה, יכול כל אדם למצוא גם בסידרה זו משהו המעניין אותו והמ' חיב את דעתו — בין אם הוא איש מדע, המומחה בתחום אחר, ובין אם הוא קורא סתם החפץ לק' נוח השכלה. יש לציין לשבח, כי אף עניני המזרח הקרוב והתיכון לא הוזנחו בסידרה הזאת: נתפר' סמו בה חיבורים כלליים על האסלאם ועל השאלה הערבית, וכן חיבורים על ארצות מסוימות, כגון טוניסיה, אלג'יריה, מרוקו, ועוד.

המעניינותה הפוליטית, המסחרית והתרבותית של צרפת במצרים, שנתגברה במיוחד מאז ימי נפוליאון, הביאה לפירסום מאות ספרים ואלפי מאמרים. החל מהקובץ המונומנטאלי "תיאור מצ'

ביותר על מצרים, ביחוד בכתב העת המצרי L'Egypte Contemporaine ובזמן האחרון בכתב העת הצרפתי Cahiers de l'Orient Contemporain ובזמן האחרון בכתב העת האיטלקי Oriente Moderno. הוא המקור בה"א הידיעה עד מלחמת העולם הש' ניה. אולם בנושא מעין זה אין לוותר על מקורות מצריים הכתובים בלשון הערבית; והותר מתנמס לא פעם, בין השאר ע"י כמה מן הפגמים שצינו לעיל. בפרק הראוי לשמו על ההתפתחות הרעיונית של מצרים החדשה אי אפשר להסתפק בכך להביא את דעותיו של טאהא חוסיין המובעות ב"מוסתקבל את'ת'קאפה פי מצר" מתוך סקירה על הספר הזה שהופיעה בצרפתית! (ע' 155/6, הערה 10). לעומת זאת יש לציין לשבח את הנספחים המוע' לים (ע' 281—357) הכוללים, נוסף לאינדקס, את הנוסח המלא של הקונסטיטוציה המצרית, של ה' הסכם האנגלו-מצרי משנת 1936 על כל נספחיו ולבסוף, החשוב ביותר, רשימה מלאה של כל הממשלות וחבריהן, עם השינויים שחלו בהן, מ'1924 ועד 1950.

גבריאל בר

ריום, שכרכו הראשונים יצאו לאור כבר בשנות כיבוש מצרים ע"י נפוליאון, ראו אור חיבורים רציניים רבים בצרפתית על מצרים והתפתחותה במאה וחמשים השנים האחרונות. ביחוד בתחום ה' פוליטי, הגיאוגרפי והמשפטי. לצד מונוגרפיות רציניות על חייהם ומפעלם של שליטי מצרים השונים — ביחוד מוחמד עלי ואסמאעיל פחה — וחיבורים מקיפים על בעיות מיוחדות (תעלת ס' אץ, הקאפיטולציות), ראו אור גם כתבי פולמוס חריפים נגד העמדה הבריטית במצרים וגם תאורי מסעות לאורך הנילוס. עם זאת היה מורגש עד כה חוסר ספר קטן, שימסור בצורה תמציתית ונוחה לקריאת הקהל הרחב את עיקר העובדות הידועות לנו על מצרים החדשה מאז כיבוש נפ' ליאון ועד ימינו אלה. ספרו של מאכסים קרטיין בא למלא את התפקיד הזה.

המחבר מכיר את מצרים מקרוב, מאז שימש מרצה באוניברסיטה בקהיר; כיום הנהו פרופסור בפקולטה למשפטים של האוניברסיטה בשטרסבורג וכן במכון למדעים בינלאומיים גבוהים בפריס. כ' בר בשנת 1938 פירסם ספר בצרפתית על-אודות "ביטול הקאפיטולציות במצרים". ספרו החדש של קרטיין הנו הסטוריה פוליטית וכלכלית של מצרים החדשה משנת 1801 ועד שנת 1950. הבעיות הכל-

כליות נדונות על הרקע הפוליטי של התקופה, תוך שילוב מוצלח וחי לשאלות אחרות ולביבלי' וגרפיה הוקצב מקום בסוף הספר.

פרקי הספר מעבירים לפני עינינו, בסגנון שר טף ומדוייק כאחד, את השתלשלות פני הדברים באופן כרונולוגי. ניכרת פרופורציה טובה בין ההדגשה הניתנת לבעיות ולאינטרסים השונים ו' בין התיאור המוקדש לאישים שהשפיעו את ריי שומם בהתפתחותה של מצרים החדשה. במיוחד ראוי לציין, כי שליש מהספר הוקצה לשנים 1922—1950, בה בשעה שספרים אחרים, הדנים במצ' רים החדשה, מצמצמים את דיונם בתקופה מעניינת זו למספר עמודים בלבד; אגב, החלק הזה סוקר בקצרה את המדיניות המצרית בא'ים ובתוך ה' ליגה הערבית ומתאר באופן מפוכח, אם כי בל' תי'ממזה, את מלחמת מדינות ערב בישראל.

בספר מפורזות הערכות מצויינות על בעיות משפטיות וקונסטיטוציאליות שונות, שהמחבר, מתוך נסיונו, היטיב להכירן ולהבינן. כדוגמה ישמשו דבריו בענין בתי'הדין המעורבים וסמ' כויותיהם, צורת שלטונם של הבריטים באמצעות הח'די ושריו, הוקת 1923, הסכמיה השונים של מצרים עם המעצמות, ומצבו של הסודאן מבחינת המשפט הבינלאומי.

אם כי המחבר ניתח בדקות את ניגוד האינט' רסים בין הבריטים והצרפתים בשלביו השונים ו' תוצאותיו לגבי מצרים, הרי נשמעת מדבריו, לפ' רקים, אירוניה מרירה. האירוניה הזאת, שעוקצה מכוון כלפי העקשנות בה נצמדה המדיניות הברי' טית למצרים, מפריעה לקרטיין לשפוט תמיד נ' כיחה, למשל ביחסו לקרומר, שהמחבר מתעלם

מפעולותיו לטובת מצרים. יש להעיר גם כי נפלן בספר איאלו טעויות: בניגוד לדברי קרטיין, ה' הסטוריה המצרית במשך 2200 השנים האחרונות לא הייתה מלחמה מתמדת להשגת העצמאות; ה' סולטאן סלים הראשון לא היה גם מנהיגה הרוחני של האימפריה העות'ומאנית; ועוד.

ברם, אין הליקויים הללו גורעים מערכו של הספר, ומה גם שנוסף לו פרק אחרון חשוב, הח' סר אף הוא במרבית הספרים הדנים במצרים הח' דשה. הכונה לפרק על הבעיות החברתיות, הדת' יות, והתרבותיות של מצרים בימינו. הבעיות החבר' רתיות זכו לטיפול הטוב ביותר: המחבר מראה כיצד שכבת הביניים החדשה, שנוצרה במאה ה' עשרים לא הפיגה את המתוחות החברתית בין העשירים המצריים לבין האביונים; ובצדק רומז הוא על אפשרויות התפתחותו של הקומוניזם ב' תנאים האלה. לעומת הנ'ל, גישת המחבר לבעיות הדתיות של מצרים, לאור ההשפעות המערביות והמציאות החברתית החדשה, שטחית ומתעלמת כמעט לגמרי אפילו מקיומם של "האחים המוסל' מים"; עם זאת הבחין המחבר בהבדלים שבין יחס המצרים המוסלמיים לנוצרים, מצד אחד, וליהודים, מצד שני. הסקירה על התרבות במצרים בימינו מצביעה כראוי על עצמתה של ההשפעה הצרפ' תית בספרות, בעתונות ובחינוך; אולם אין המוד' בר יורד לעומקה של הבעיה העיקרית בתרבות המצרית דהאידינא: ליצור תרבות חדשה על ה' רקע המזרחי-מקומי של הארץ, תוך כדי יניקת הטוב שבתרבויות עמים אחרים.

ד"ר יעקב מ. לנדאו

ידיעות החברה

(דו"ח זה הוגש לאספה הכללית של החברה שנתקיימה ביום 18.12.1952 בירושלים. דו"ח על האספה יפורסם בחוברת הבאה).

בשנת תשי"ב, השלישית לקיומה, פיתחה החברה את כל אחד מענפי פעולתה, שהוחל בה מקודם, ואף הרחיבה אותם ואת מספר חבריה. אך אין לציין גידול והרחבה בולטים וכיבושים בשדות חדשים. סיבה אחת לדבר יש אולי למצוא במצב הבינלאומי העגום במזרח התיכון, שאינו מושך את קהלנו לתת את דעתו עליו. גם העובדה שכמה מחברי הוועד שהם מורי האוניברסיטה בילו בשנה שחלפה חדשים רבים בניסיעות לשם מחקר והשתלמות בחו"ל השפיעה באופן שלילי על האפשרויות לפיתוח החברה המזרחית.

גורם נוסף לעיכוב גידול מהיר היה חוסר הכספים. המשרדים הממשלתיים שתמכו עד עתה בחברה לא הגדילו, למרות פנייתנו הדהופות והתכופות, את הקצבתם ואף פיגרו בתשלומים, ההכנסות במזמנים גדלו, אך לא היה בהגדלה זו משום פיצוי להפסד העצום שנגרם ע"י הפחתת ערך הכסף, וכרוך בכך התנפחות מחירי ההדפסה. אמנם רבעון החברה "המזרח החדש" הרחיב את יריעתו. ההיקף הממוצע של חוברת היתה כ־100 עמוד ולא כ־72, כפי שהחלט לראשונה, אך מן הסדרה המדעית יכלנו להדפיס רק שתי חוברות, שהאחת מהן, רשימות ותעודות מן הארכיונים התורכיים על תולדות היהודים באימפריה העות'מנית, פרי עבודתו של הפרופ' ב. לואיס מלונדון, הופיעה ערב האספה השנתית של החברה, ואילו השניה, מקור ערבי מענין לתולדות החסידות המוסלמית, נמצאה בשעת מסירת הדו"ח הזה עדיין בדפוס.

נתברר לנו, שאין החברה יכולה לבנות את תקציבה, במדה שעשתה, על הקצבות מצד הממשלה ועלינו לבקש מקורות הכנסה חדשים. התחלה חשובה נעשתה בבקוש מודעות "במזרח החדש", ואנו מקוים להרחיב פעולה זו. העיקר הוא לרכוש חברים תומכים, וכל צעה ועזרה בענין זה נקדמנה בברכה.

עם תום השנה השלישית ל"המזרח החדש" פרש יעקב שמעוני מתפקידו כעורך, באשר הועבר לתפקיד דיפלומטי בושפינגטון. אנו מברכים את חברנו הנאמן מכל לב על מינויו זה, אך בשביל החברה גורמת יציאתו להפסד שאין לו תמורה. ד"ר אוריאל הד קיבל עליו, יחד עם גבריאל בר, למלא את מקומו, אך הוא מסופק, אם העבודה המרובה במכון למדעי המזרח תאפשר להמשיך בתפקיד זה לזמן מרובה. תודת החברה נתונה במקום זה לחברנו שמעוני שיצר, במשך שלוש שנות כהונתו כעורך, בימה של בירור ואינפורמציה על המזרח התיכון, שחברתנו ומדינתנו תוכלנה להתפאר בה.

כפי שיראה המעיין ברשימת ההרצאות, הוכנסה בהן פעולה חדשה: סימפוזיונים וביורורים ממושכים יותר. כך שימשה בירושלים ובת"א השאלה "המזרח התיכון לאן?" ובירושלים בלבד שאלת הפליטים הערביים נושאים לביורורים כאלה.

אפשר לומר שחברתנו הצעירה ביחס נמצאת במצב של תסיסה ניכרת. מצד אחד טוענים חברנו האקדמיים, שהחברה לא מילאה את כל התקוות, שתלינו בה מן הבחינה של קידום המדע. כנגד זה טוענים אחרים שחברתנו צריכה להיות פעילה הרבה יותר בשטח המעשי, כגון עבודה בין העולים מארצות המזרח, ויש שדורשים פעילות, שהיא קרובה לפעילות מדינית. כל הזרמים האלה, המעידים על החשיבות ההיונית של חברתנו בחינוך הציבוריים, ימצאו בודאי את ביטויים באספה השנתית.

רשימת ההרצאות בשנת תשי"ב:

סניף ירושלים

פרסי ששון גורגי (מבומבי)	23.10.1951	הודו בימים אלה.
פרופ' י. ריבלין, ד"ר י. בןזאב	28.11.1951	דברי זכרון על פרופ' א. ש. יהודה ז"ל
פרופ' ל. א. מאיר		על עבודת המזרחנים בחו"ל
י. שמעוני	9.1.1952	המזרח התיכון — לאן?
א. דותן	22.1.1952	בעית הפליטים הערביים.
פרופ' ש. ד. גויטיין	20.2.1952	המדינה במחשבה המוסלמית (יחד עם החברה למדע המדינה)
ר' בנימין	5.3.1952	דברי פתיחה בויכוח ציבורי על בעית הפליטים הערבים
עצרת יובל לפרופ' ב. וייל, פרופ' ש. ד. גויטיין, וד"ר מ. פלסנר	14.5.1952	דברי ברכה והערכה לבעל היובל
ד"ר א. הד:		המזרח התיכון בזמן החדש כנושא מחקר והוראה
יעקב שמעוני (פותח בויכוח)	4.6.1952	המזרח התיכון — לאן?
יחזקאל קוטשר	29.6.1952	על תופעה אחת בלשונות סוריה וא"י מימי קדם ועד היום

סניף תל אביב

פרסי ששון גורגי	14.11.1951	הודו — היום
יעקב שמעוני (ממשרד החוץ)	28.11.1951	המזרח התיכון — לאן?
ד"ר יצחק בונר ז"ל (ממשרד האוצר)	12.12.1951	ביקור ביפן
אלכסנדר דותן (ממשרד החוץ)	16.1.1952	הפליטים הערביים — לאן?
מיכאל אסף	7.2.1952	ביקור בתורכיה
שולמית שורץ-נרדי	27.2.1952	האזרחים הערביים באר"ב
ויכוח ציבורי בהשתתפות: ד"ר ולטר איתן, מיכאל אסף, יוסף ושיץ, מנחם קפליוק, שמואל שלמון, יעקב שמעוני	27.3.1952	המזרח התיכון במשבר
כמאל קאסם (דרווי)	24.6.1952	הדרוזים בישראל

סניף חיפה

מיכאל אסף	7.1.1952	העולם הערבי — לאן?
פרסי ששון גורגי	14.1.1952	הודו בימים אלה
יעקב שמעוני	4.2.1952	המזרח התיכון על פי תהום
צבי שיפרין	18.2.1952	סין וארצות הברית
מיכאל אסף	3.3.1952	ביקור בתורכיה
ד"ר אוריאל הד	13.3.1952	בעיות תרבותיות בתורכיה החדשה
אביעד יפה	13.5.1952	על סוגיות השלום בין ישראל לערב
יצחק בנן	25.6.1952	הערבים באמריקה הדרומית

תנועת מספרי החברים בשנת תשי"ב

ראשית תשי"ג	נוספו בתשי"ב	תשי"א	ירושלים
200	54	146	
170	43	127	תל אביב
160	46	114	חיפה והגליל
42	5	37	חו"ל
572	148	424	סה"כ

THE NEW EAST

QUARTERLY • THE ISRAEL ORIENTAL SOCIETY

Editor: Yaacov Shimoni

Jerusalem c/o Hebrew University

Vol. IV / No. 1 (13)

AUTUMN 1952

SUMMARY OF THE PRINCIPAL ARTICLES

Yaacov Boehm's article *The New Regime in Egypt* analyses the social forces and circumstances which led to the overthrow of Faruq on July 23 1952, and surveys the problems and achievements of Neguib's regime.

Mr. Boehm refutes the argument that the coup was a victory of the various political parties and the Egyptian masses in general. Neither the Wafd nor the Muslim Brotherhood were revolutionary forces, and reports that the latter had supported the Army Movement seem, in the author's opinion, to be without foundation. It was only the Army officers who, disillusioned and embittered by their disastrous Palestine campaign, wished to overthrow the Faruq regime.

The fact that the coup was not backed by the large parties gave rise to numerous problems for the new Government. Non-cooperation of the Left, which demanded more far-reaching social reforms, and of the Right, which saw in the new regime a challenge to their entrenched positions, has forced Neguib down the path of dictatorship.

Despite these problems, the achievements of the new regime have not been insignificant. The fact that the Egyptian public had been jolted out of its fatalistic acceptance of the corrupt rule of Faruq and his friends was in itself an important accomplishment.

In common with Mussolini's Italy, the slogan of the new regime is: unity, order and work. But the special conditions prevailing in Egypt bar any comparisons with Fascist regimes or the dictatorships of South America.

The Army rulers in Egypt are, above all, realists. The need for Western help and for foreign capital has led them to follow a moderate line; this need, and the necessity to mobilise the support of the public in Egypt, are the Army Movement's main problems. On their successful solution depends the future of the new regime.

As a background to Neguib's recent reforms, *Gabriel Baer*, in his article on *Egypt's Political Parties and the Agrarian Problem*, describes the views of Egypt's different political bodies on the land question.

The author divides Egypt's political organizations into four groups: a) The "conservative parties", Liberal Constitutionalists and Saadists, because of their own class structure, do not find any fault with the existing land tenure system, and therefore do not regard its change as necessary. The

Annual subscription II. \$
Foreign subscription \$8.00

CENTRAL PRINTING PRESS, JERUSALEM.

Liberals have continued to reiterate again and again their opposition to any restriction of the size of big properties. The main demand of their new programs, published in August 1952, is the sale of state lands to small fellahin, notwithstanding the failure of similar actions tried in the past by governments in which they participated. Yet, the new spirit prevailing in Egypt since Neguib's coup seems to have influenced even these conservative parties: the Saadists, for instance, are now demanding the abolition of the "Waqf Ahli", while they opposed even its reform in 1944.

b) In the Wafd three different positions on the agrarian problem can be discerned: the "left wing" demands the restriction of the size of big estates by progressive taxation; the "right wing", represented by Fuad Serag ed-Din (himself a big landowner), opposes any legislation trying to curtail big land property; the "centre", the leadership of the party and especially Nahhas, declared on many occasions that the uneven distribution of landed property was the main cause for Egypt's social misery (see, for instance, Nahhas' speech on the malaria epidemic in Upper Egypt in February 1944). But its official programs and actions did not attempt to change this distribution. This position of the centre is to be explained by popular pressure of the Wafd's followers on its leadership, on the one hand, and by the interests of influential sponsors of the party, on the other hand. The Wafd, too, tried to solve the agrarian problem by selling state lands, but in contrast to the conservative parties the Wafd demands to put an end to the fragmentation of small properties and to fix wages for agricultural labourers. (Yet when in power in 1942-44 minimum wages were fixed by the Wafd for agricultural workers in two provinces only, and a similar demand in 1951 was rejected; moreover, agricultural labourers were excluded from all other labour laws enacted by the Wafd).

c) The Communists, up till now, did not pay too much attention to the agrarian problem in Egypt, but the author thinks that this attitude might undergo a change in the near future. Their views are quoted from two booklets by Sadeq Saad and Asma Halim. They demand the restriction of future expansion of big estates and confiscation, without compensation, of existing estates beyond a certain limit (50 feddans). But since in their view big farms are economically superior to small ones, they recommend the creation of democratically managed co-operative farms. Furthermore, they demand to include agricultural labourers in the labour legislation.

d) The programs of the parties which supported Neguib from the beginning, (the Moslem Brotherhood, the New National Party and to a certain extent Ali Maher's group) are a moderate form of the above mentioned communist program. They, too, demand restriction of big estates, but they approve of payment of compensation. The expropriated lands should be sold to small fellahin and landless peasants on easy terms. Labour legislation should apply to agricultural workers. The author points out that these parties, as well as Neguib and his collaborators, came to the conclusion that revolution in Egypt could be forestalled only by a peaceful, though effective, change in property relations, especially land tenure.

The author concludes by stating that during the first five months of Neguib's regime his attitude towards the different political parties of Egypt has been determined to a large degree by their views on the agrarian problem.

בנק הפועלים בע"מ

תל-אביב

נוסד בשנת 1921

המשרד הראשי: רח' מונטיפיורי 21 — משרד: רח' אלנבי 126

סניפים:

צפון ת"א, יפו, חולון, מגדל-אשקלון, רמלה, לוד, באר-שבע

כל עסקי בנק בתנאים נוחים: קשרים בנקאיים ענפים בתו"ל

העברות וגובינות בכל חלקי הארץ כאמצעות הסניפים וקופות המלוה של העובדים שברחבי הארץ.

הבנק של האדם העובד ושל המשק הבונה והיוצר

סולל בונה בע"מ

המרכז הקבלני של ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בישראל

סולל בונה — הארגון המשקי הגדול בישראל —

משמש את פעולות הפתוח של המדינה הצעירה

ומעמיד לרשותה את מלא כוחו הטכני וארגונו

האדמניסטרטיבי למען בצוץ המשימה הגדולה

של בנין הארץ.

חיפה — תל-אביב — ירושלים

500.000

הוא מספר הנפשות המאורגנות בתנועה הצרכנית

ואתה?

הצטרף. היה חבר אגודת הצרכנים. רכז את כל

קנייתך בצרכניה.

המשביר המרכזי בע"מ

המוסד המרכזי לאספקה של התנועה הצרכנית בישראל

תל-אביב — חיפה — באר-שבע — ירושלים